

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

IX. évfolyam – 2014. december

„SZÍNEDEBE SZERELMES MADÁR” – EMLÉKEZÉS LADÁNYI MIHÁLYRA

Kapcsolatok

ÖTVENHAT KESERŰ FÉNYEI: GÖRGÉNYI ISTVÁN ÉS BÉNYI ÁRPÁD KÉPEI
VÁCI ANDRÁS MŰVÉSZETÉRŐL ÉS VÁCI MIHÁLY-ILLUSZTRÁCIÓIRÓL
VERSEK UZONYI FERENC FESTMÉNYEIEHEZ

Múzeumi Kurír

MŰVÉSZEK A CSATATÉREN MEDNYÁNSZKYTÓL HERMAN LIPÓTIG
BARÁTH PÁL, BOTHNÉ DÓRA, GAJDÁN ZSUZSA TÁRLATAIRÓL
LABIRINTUS: A MAOE NAGYKIÁLLÍTÁSA SZENTENDRÉN

Vendégység

BÉNYEI JÓZSEF, MATYIKÓ SEBESTYÉN JÓZSEF (†),
SERFÓZÓ ATTILA, TAR KÁROLY VERSEI; TÓTH DÉNES ÍRÁSAI;
SÓLYOM SÁNDOR VERSEI ÉS SPANYOL MŰFORDÍTÁSAI

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

61–62. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, IX. évfolyam; 2014. december
(61–62. kötet; 46. megjelenés)

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com

✉ Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható
a *www.licium.hu* oldalon és az *Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívumában (www.epa.hu)*

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a 163/2314/2/2011. számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben, egyes múzeumokban, művészeti galériákban, közgyűjteményekben és közművelődési intézményekben, civil szervezeteknél, irodalmi kávéházakban, a Holló László-emlékhelyeken, a debreceni BLONDEX Művészellátóban, egyes kulturális és képzőművészeti események helyszínein.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 61–62. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2014. OKTÓBER 30-ÁN VOLT.

Vencsellei István Életmű- és Holló László-díjas fotóművésszel a 80. születésnap kiállítás Holló László-blokkjánál, közös könyvünk, a Holló. Fény megjelenése előtt (Kölcsey Központ, Bényi Árpád Terem); majd az augusztus végi könyvbemutatón dedikálunk (Méliusz Könyvtár Benedek Elek Fiókkönyvtára)

Fotók: Varga József

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A folyóiratra 2015-ben is változatlan feltételekkel lehet előfizetni.

Az előfizetési díj: 5.000 Ft.,

amely magában foglalja a postaköltséget
és az előfizetői ajándékkötetet.

A *Néző • Pont* hat alkalommal jelenik meg,
az alábbi tervezett ütemezésben:

63. kötet – február; 64. kötet – április;

65. kötet – május–június; 66. kötet – július–augusztus;

67. kötet – október; 68. kötet – december;

az ajándékkötetet, a *Kis esti könyv* című kiadványt,
az első előfizetett folyóiratpéldánnyal együtt postázom.

Az előfizetési díj átadható személyesen,
átutalható rózsaszínű postai utalványon a következő címre:
Dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

illetve banki átutalással az Oberbank AG bankszámlaszámára:

18400010-03516724-61000016

*Kérem, hogy a megjegyzés rovatban tüntessék föl
a számlázási címet is!*

SÖTÉT GLOBÁLKOR
RÉVÉSZ GÁBOR FOTOGRÁFIÁJA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

A folyóirat
megjelenését támogatta:
NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

EGY BÖGRE ÉLETEI: REGGEL A TÉREN

Uzonyi Ferenc festményeihez

a Jacques Prévert-kötet még az asztalon,
kinyitva a *Déjeuner du matin* című versnél.
kávéscsészéd felborult, mint az életem,
s a lassú ködben én is érzem: a lomha lomb
mint válik múlt idővé az októberi szélben.
harang sírt helyettem, és már hiába szednél
virágot a térről, nem ámulok hazug fényeken.
éneklő két torony leszek a hűvös napsütésben

Uzonyi Ferenc festményei:

*Ezeregy hajnal;
Velece (a túloldalon)*

EZEREGY HAJNAL IDÉZETE

Ki akarsz nyílni, virág
vagy, hajnali ódon házfal,
rogyadozó cseréptető
alatt dönög a május.

Éjszaka vagy,
bárok félhomálya,
bőröd zsibbad, a csípőd
remeg kis selymes bánatot
a nyárba.

Zene vagy, fény vagy,
ragyogás.
Örömfény és szomorúságfény.
Szerettem-volna-elmondani-
fény.
Lélekfény, trombitaszerelem.
Valami-nagyon-fáj-
mégis-szeretek-élni,
fény, ahogy október közelít
már.

KORTYOLTÁL BÍBOR KÖDÖT

Október íze fénylett a számban,
gyanús volt már a napsütés.
Félig ébren s félig álmodva már
sós lett a szám szélén a méz.

Csatangoltál a fáradt avarban,
azt mondtad: rám gondolni jó –
s közben hallod, hogy a szív dörömből
valami kósza riadót.

Mint száradt virágot gyűjtögettél
álmokat és emlékeket,
hangokat, színeket és csókokat,
hogy bizonyítsd a létedet.

Rózsaszín mosolyt és sárga vágyat,
és kortyoltál bíbor ködöt,
és felhőkből türkiz reményt loptál
az Isten válla fölött.

ÜLŐ NŐ, SZÓLÓFÜRTTEL

(Deák László szobrához)

Merre tart a bánat varjak
szárnya alatt a hóesésben?
Hol hagyta ruhádat?
Fázol.
Hiába ígértek csodát
a táncos istenek – üres
a jászol. Szürke köd szítál
az erdők felett.

S míg kezdedben élet
íze duzzad, mintha hellén
ünnepre szolgálnád föl
a napfény-kóstolót,
a hamvas gyöngyöket,
bőröd mosolyog reám,
kacsintasz, föléesztenéd
az elhagyott tüzet.

Mert a fürt-gyönyörben
megriad leányka véred,
hogy egyedül maradsz.
Nem lesnek rád a vének
a szőlődomb mögül.

Egyre fázol.

Az ölelésre gondolsz,
ahogy szelíd hajad fűrtözöd,
pelyhekből igézve
homlokodra őszi
harmatot.

Csípődhez moccanna vágy,
de hazamentek a táncosok,
s a húr ma hallgatott,
már csak egy varjú káromgott,
nevette balgaságodat,
kicsúfolta combodra csúszott
pókhálónyi ingedet.

Keserű lett a gyümölcs:
méregpirulák a kis szemek.

Megrándul ajkad,
udvarlókra már hiába vár
szemed, egy dértől biggyedő
kis bodzaág, ha integet...

Eminnen les reád
a vak csönd.
Amott a szél söpör feléd
egy ólomfelleget.

„... SZÍNEDBE SZERELMES MADÁR”

Emlékezés a 80 éve született Ladányi Mihályra

A mese nem azért gyönyörködteti, és nem azért varázsolja el az embert, mert pszichológiai igazságokat rejt, hanem azért, mert műalkotás. Avatott mesetudós, Bruno Bettelheim mondotta ezt, aki természetesen nem tagadta a pszichológiai igazságok mesebeli, életes relevanciáit, vagy azt sem – amit pedig a művészek helyeznek inkább előtérbe –, hogy a mese félig álom, félig valóság, s mint ilyen: egészében élet.

A portugál költő és esszéista, Fernando Pessoa írta, hogy az lesz a modern kor legnagyobb művésze, aki a leginkább képes lesz álmodni. Hogy az álmodás maga is műalkotás-e, nehéz lenne eldönteni – talán nem; de az álomelbeszélés már igen, történjék versben, prózában, képzőművészetben vagy zenében az. Krúdy Gyula azt vallotta, hogy az élet álom, színtiszta irodalom, és az életnek valamilyépp utánozni kellene az álmot; Móricz kegyetlen meséket jegyzett le az életről, álmait a Tündérkertbe vitte vissza; Móra Ferenc szépeket és szomorúakat álmodott, épp olyat, amilyet élt, és könnyesen csillogott bennük a humor. Berda József meséi ott születtek és változtak át Berda-bordalokká a kocsmasztaloknál; Weöres életmeséiről előbb azt hihetné az ember, hogy játékok, aztán kiderül, hogy játékmaszkot öltött fájdalmak, gyönyörök, nem zárva ki a szellemi gyönyörűségeket sem, a filozófiai és lélektani mélységeket.

A *Tűztánc* lírikusai – köztük Ladányi Mihállyal – politikus költőknek tűntek (és számítottak), mégis inkább etikusok voltak, a meséiket nem keverték össze sem az étellel, sem az álommal, noha a verséletrajzokból az is kiderül: mesebeli életük inkább lehetett nyomasztó álom, mintsem megvalósult repülésvágy. A szépet a jó és rossz felől közelítették meg, szükségképpen álca mögé rejtőzve olykor – senki sem lett olyan, mint amilyennek látszott. Váci Mihály ötvenhatos elkötelezettségét íróasztalfiókba zárta – önvédelemből is, nemcsak azért, hogy igazi arcát majd az utókor rajzolja meg, de nem hallgatta el a szociális igazságtalanságok hangjait. Garai Gábor széles látókörű, sokfelől merítő szintetikus líraszemléletének középpontjában is valamilyen egyszerre nyílt és rejtjelezett bibliikus éthosz állt.

Ladányi Mihály pedig – noha homoki borködös pillanataiban vágyott is reá – nem akarta eljátszani, hogy most éppen herceg vagy király, igaz, nem zárta ki a lehetőségét sem önmaga álom- vagy mesebeli átváltozásának. Ám ő akkor is csak koldusképi királyfiú lehetett, akít tényleg koldusnak néznek. Jobb esetben bohócna, akinek a szerepét részben kényszerűségből, részben önvédelemből vállalta.

Szedegette magáról Ladányi a megszáradt sarat, de nem Arany (és az *Őszikék*) csöndes magadásával, hanem igenis pörlekedve, szembeszegülve, kiáltozva és sírva. Sárosan is hittel a saját mesebeliségében. Hogy bohóc ő – de akár madár is lehetne. Mert ha madárnak képzelet magát, és közben ugyanolyan kopott csavargó, mint a ténfergő többiek, nem mondják-e reá, hogy örült? Aki ugyanis nem tud emberként (egyszerre esendő, hiú és ostoba lényként) létezni, azt kivetik maguk közül az emberek. Ráadásul, ha kiderül, hogy költő, azonnal meg is ölhetik, mint a jehuk az ő költőjüket Borges elbeszélésében. A pocsolya is szeretne ég lenni, csak nem megy neki, József Attila a folyó csillagtükröző valóságát is költői illúzióknak tartotta az *Ars poetica* indításában, s igencsak óvott a próféta szereptévesztésektől.

Bizonyosan számosan vannak, akik szeretnék, ha madarak lennének, de vagy félnek repülni, vagy már elfelejtették, hogyan kell felemelkedni, és hogyan lehet fenn is maradni... – megelégszenek a mámor okozta zuhanással. Ladányi Mihály *Mesebeli* című versében ennek az egzisztenciális szándéknak is olvassuk a számvetését. S érezzük, hogy nem a madárság-vágy és a vagabund csavargólét között feszül igazán disszonancia – Ványai Fehér József monográfiája címében egyenesen „a szépség huligánja” találó címmel ruházza föl a költőt –, s nem is a kifosztottság-tudat keseríti a szívet, hanem a besározódás. A halál nem tragédia, a besározódás igen.

Persze, a Ladányi-szerep éppen az emberi éthosz ismeretében – és ismerve az önpusztító, önhalasztó emberszerepeket is –, a társadalmi meg nem alkuvás tisztánlátásával (illetve az önmagával kötött kompromisszumok terhével) irányítja az aranyként csillogó sárra a költői kép reflektorait. Ebben az éjszakai bárók melletti és magányos utcák, csukott szemű, koszos vonatok árnyékába vont fénykeresésben mégis mintha megsejtette volna a hosszúnak tűnő, azonban tragikusan rövid, mindössze 52 éven keresztül (1934-től 1986-ig, Dévaványától Csemőig) tartó vándorlás végén reá váró teljes csöndet és magányt. Ladányi Mihály szegényen, elhagyottan, családától és feleségtől kiebrudaltan, nélkülözve – s hadakozva a nyomorultak optimizmusával az elmúlás ellen – halt meg a csemői présházban.

Ladányi születésének 80. jubileumi évére 2014-ben eredetileg csak az egyik régi, tőle való versem, a *Mesebeli* című költemény közlésével és annak rövidebb kommentárjával szerettem volna emlékezni. Aztán – amint egyre halasztódott a rendhagyó versértelmezés, majd egy sajátos költői arcképolvasat lett belőle – fölillantak különböző olvasmányemlékek, más versek és értelmezések, biográfiák, reflexiók és gondolatföredékek, melyek szó szerint vagy másutt csak sejtésekben, útmutatásaikban épültek be az én olvasatomba, így akaratlanul is hosszabb lett ez a mostani összeállítás.

MESEBELI

*Elindultam hozzád, hogy ég lehess
én meg színedbe szerelmes madár.*

*De most a mese végén, lásd, csak egy
kopott csavargó, ki elébed áll –*

*Lehet, hogy herceg, lehet, hogy király,
csak elszedték tőle az aranyat.*

*Az élete az meg besározódott
a hosszú vándorlás alatt.*

Ladányi Mihályról készített méltó összeállítást a *Stádium* folyóirat (önmeghatározásában „társadalmi és kulturális hírlap”) 2014. évi 2. száma, amelyben olvasható néhány Ladányi-opusz mellett két, a költőre emlékező vers (Serfőző Simon-tól, Baranyi Ferentől), Betha Bulcsu interjúja, valamint a *Vers-szüülés, avagy az ihlet deheroizálása* című rövid Ladányi-esszé, mely az Angyal János által az 1970-es években elindított körkérdéses sorozat része a vers születéséről.

Találó az „ihlet deheroizálása” avagy trónfosztása ebben a kontextusban, és nem kevésbé hiteles a Ladányi-féle költői-alkotói gyakorlatot illetően. Szó sincs nála arról, hogy az ihlet valamilyen isteni adomány vagy különös megszállottság lenne, valamilyen szent révület, s hogy a géniusz keresné általa a műalkotás testét; ő nem hisz a „költői átélés” emelkedett voltában sem, azt inkább a színész színpadi viselkedéséhez hasonlítja. „Ha a színész meghatódik szerepbeli helyzetétől, gyengébb lesz a produkciója: a hangja elszorul, a gesztusok hamisakká válnak. Hasonlóképp van a költő versírás közben: bár önmagát ábrázolja, nem hatódhat meg önmagától.”

Sorolja tovább a párhuzamokat a két „szakma” között. A költő érzelmét például maszknak véli, olyan közvetítő eszköznek, melynek segítségével a versírás közben együtt tud működni a költő az eljátszott érzellemmel – ezzel pedig, úgy tűnik, a szereplőre meghatározó voltára utal, noha a Ladányi-költészet meglehetősen erős élménylíra is. „Használatba fogott érzelméről” beszél a költő, ami természetesen nem az azonosulás hiányát jelöli, mindössze arra enged következtetni, hogy Ladányi nem klasszikus értelemben vett alanyi költő, akkor sem az, ha életrajzi vonatkozásokkal és primer érzésekkel gazdagodnak a versek.

A „használatba fogott érzélemmel” éppen annyi időre és éppen olyan mértékben történik meg az azonosulás, ameddig és amennyire megkívánja azt a vershelyzet, a téma és az üzenet – dühös lesz, szorongó vagy szerelmes, legalábbis addig, amíg a versét írja. Éppen elég élményt raktározott el már magában, hogy megfelelő munícióval szolgáljon az élményanyag a kiválasztott költői szituációkhoz. Máskor pedig pontosan az elidegenítés a célja, és bizony, az átélt élmény ehhez is szükséges – tudni kell bánni véle.

(Egy alkalommal verseit a publicisztikákhoz hasonlította, mint közvetlen reflexiókat a társadalmi tényekre, közérzetre, történésekre. Költői attitűdjében pedig valóban megvolt az a készség, amit a perc művészetének nevezett újságírásról Kosztolányi fogalmazott meg – tudniillik, az újságírónak egyszerre kell tudósnak és művésznek lennie: egyrészt az emberek veséjébe kell látni, és legyen olyan hajlékony, mint a Barnum-cirkusz kígyótestű nője. Tudjon azonosulni témával, szereplővel, lobogjon, ha kell, lelkesüljön, élje át a tragédiát... – aztán felejtse el.)

Ladányi számára a költészet nem pusztán örömforrás, ösztönös kényszer, hanem kemény munka és pénzkereseti forrás, egzisztencia. Annak a lehetősége, hogy az „*ihlet deheroizálása*” rossz hatással lehet az olvasó költészettel kapcsolatos érzelmeire, éppen ezért nem izgatja különösebben a költőt. Hiszen a versírás nemcsak érzelmi átélés dolga, hanem mesterség is.

„Ez az oka, hogy írás közben gyakran ’ellenőrzöm’ érzelmeimet – fogalmaz ugyanebben a körkérdésre adott válaszában (a kézirat végére odáírva, hogy melyik fiókba és milyen számlára kéri érte a honoráriumot) –, önmaga ellentétébe sodrom, s a neveltségesség látszatába hozva mentem meg a neveltségességtől. Mint például ebben a versben:

*Mona Lisa, távolodom,
Távolodom és megöregszem,
sötét völgybe tántorodom,
fekete képkeretbe fekszem.*

*Felhő-mosolyú, mennyi bánat
éri az embert, mennyi gond,
mire hazalopja magának
széltépett olajnyomatod.*

Mert az ’eszményi igény’ maszkja alatt mi már tudjuk, hogy ebben a szerephelyzetben be kellett érniük az eszmény másolatával, ezt a szentimentálisnak induló témát egyedül a realitás beismerése menthette meg az alkotófolyamat kudarcától.”

Ladányi Mihály viszonylag gyakran olvasott és értelmesebb körökben szeretett költő volt, (nem szocialista, hanem) jellemzősen szociális elkötelezettségű, minden további nélkül támogathatta a rendszer, kemény hangú kritikái vagy versbéli

szabadszájúsága ellenére is, amit egyszerű polgárpukkasztásnak véltek a kultúra ideológusai, márpedig a bomló nyugati társadalmat jelképező polgár pukkasztása kifejezetten kedves cselekedetnek tűnt a hatvanas és hetvenes esztendőkből.

A *Tűztánc* antológia költőivel külön foglalkozott az akadémiai Magyar irodalomtörténet sorozat kortárs költészetet bemutató kötete. „A városba szakadt fiatalember otthontalanságát panaszló zsengek alkotójából néhány év alatt saját líravilágot felépítő” költőt a kétkötetes monográfiarész Ladányi-fejezete az 1945 utáni költészetünk egyik – forradalmi indulattól és plebejus szenvedélyektől sem mentes – legérdekesebb és legizgalmasabb képviselőjeként tartotta számon.

Simor András tanulmányában még olvasunk a korai Reviczky-, Kiss József- és Tóth Árpád-hatásokról is, de korán ébredezett benne a huszadik századi magyar villoni virtus (noha Villon nevét talán egyetlen egyszer sem foglalta költeménybe). S igaz, hogy az első időszak versvilágában nincs nyoma a hatásának, ám csodálta Adyt, akinek „verseiben tombol az egoizmus”, aki „a társadalmi élet minden megnyilvánulását önmagán keresztül sziporkázza szerte” – írta Ladányi. Ha pedig József Attila-hatásokat keresünk, azok is ott vannak, de nem a munkásversek eszmélő indulata, hanem a *Tiszta szívvel* ösztönös és nyers, fájdalmas őszintesége a jellemző. A vagabund karakter mögött azonban meglehetősen fegyelem is feszül, ami nem feltétlenül az életmódban, hanem inkább az írásmódban nyilvánul meg – „verseit egész életében csiszoló, változtató, mindvégig sok-sok variánsdal dolgozó költő maradt” – írja Simor András

Remekbe szabott nyolcsorosában, az *Este* című versben, a századfordulós reznáció és az avantgárd már a sajátos Ladányi-hangba fordult, érzeki képszerűségében is megjelent a verstől idegennek tűnő fordulat. A metaforából kifejlődő komplex költői képben, a költészet tiszta hangjaiban is ott a fintor, a profán csavar, ami persze nem lohasztja a poétikai értéket, inkább a természeti képet teszi sajátos expresszívvé. Olvassuk a vers első négy sorát:

*„Az égen hold arany bikája bög,
a vérszegény mezőkre rávizel
és fellegek remegő bokra közt
busa fejét leszegve ballag el.”*

A diszsonáns közérzetnapló, *Az út kezdete* (1959) után viszonylag gyorsan tágult a horizontja az *Öklök és tenyerek* (1961) kötetében. „A városi lét számára első-sorban a külvárosok jellegzetes közegében kóborló, csatangoló költő újonnan felfedezett valóságát jelenti. [...] Új valóságövezeteket hódít meg”. Korán jellemezte a himnikus-ódai hangba folyton belebeszélő groteszk attitűd, majd ez a hangnem szelídült némileg a *Mint a madarak* (1963) című könyvben. Úgy tűnik,

nem is resignált, hanem melankolikus a közlés mögötti életérzés, már amennyiben egyetértünk azzal, hogy afféle elégikus színezésű „szomorúan boldog dalokat ír” – mindenesetre a kritikusok szerint „a szemlélődés, a kesernyés töprengések alkalmait fogalmazza versebe; több itt a kétely, a kérdés, szembeötlőbb a tétováság, mint korábban”.

Ladányi egyéniségének nyughatatlan mozgékonyága, mindenre felizzó fogékonysága, élményt sóvárgó mohósága dörömböl inkább a versekben. Társul ehhez a kispolgári szemlélet (és életmód) kritikája, pedig kezdetben őt magát is azzal vádolták, hogy kispolgári költői nézőpontból közelít a bírálendő tárgyhoz. Fokozta a nyugtalanságot az a sürgető türelmetlenség, ami folyton úton tartotta, vonatról vonatra ültette, illetve a „seregtelenség magányérzete” – arról panaszkodott ugyanis, hogy nem léteznek generációk, legalábbis ő nem érzi, hogy lenne generációja (pedig a *Csillagok kutyaláncon* címmel – már csak posztumusz – megjelent válogatott kötetének összeállítása mellett nagy kedvvel készült a *Tűztánc – Harminc év múltán* című antológiára, új verseit ide szánta).

Helyzetét nem könnyítette a „világjobbító indulat és fáradt legyintés” disszonanciája sem, és a pátoszt azután a keserűség- és keseredettség-tapasztalat, az ironikus és groteszk fintorok sokasága ellenpontosította. „Nyugtalanító konfliktusokat észlel a közelet jelenségei, a társadalmi valóság mindennapi gyakorlata és saját elképzelései, erkölcsi eszményei között, dühösen utasít el mindenféle értelmetlen megkötő szabályt, önelégült és kisszerű nyugalmat, de igen sokszor egyedül is érzi magát, s a cselekvés elvét valló magatartását a tehetetlenség rosszszérzése fogja vissza” – olvassuk a kritikai portréban.

A *Szegény költő dalában* kínok közt vagánykodó ember áll előttünk, aki vágyakozik arra, hogy a világ ellen való harca mellé mindig jó lenne a társ, a nő, az asszony – társ azonban itt sem terem, úgy tűnik, nem neki való a nyugalom, inkább önmagát keresve és feledve hajszolja az újabb élményeket, kalandokat. Az *Utánad kószálok* című kötet (1965) már egész atmoszférájában előkészítette a Ladányi-féle „pogány kalandozásokat”, s a számvetést is (de nem a leszámolást!) a „szabad lelkű” énekléssel.

Bertha Bulcsu 1972-ben készítette el az irodalmi riport és portré irodalomtörténet-alakító szerepfelfogásában mérföldkőnek számító sorozatában a Ladányi Mihállyal folytatott beszélgetést. Időközben már megjelent a *Dobszóló* (1967), a *túloldal* (1969), az *Élhettem volna gyönyörűen* (1970) és a *Kedvesebb hazát* (1971) című verseskötet is. A *Mint a madarak* és az *Utánad kószálok* az önálló hangon beszélő költőt mutatta, melynek különlegességét az adta meg, hogy egyszerre érezte magát „szigorú szavú” ostorozónak [...], aki a szegények, a hősök, a munkás tömegek oldalán áll – és ’erre-arra hanyódo’, magányosan kószáló, hiába

kiáltó, szegett szárnyú énekesnek.” Lázadt volna még, de nem tudott kit maga mellé állítani. Dühöt érzett a semmittevés láttán, egyre gúnyosabb lett a másokat bíráló hangja, azonban még nagyobb iróniával és keserűséggel pofozta önmagát. „Kiegyensúlyozatlanságra és viaskodásra utalnak a hangulati váltások, a kedélyhullámzások, amelyek egybefogják a hitet és kételyt, a fellobogást és az elcsüggedést, a lendületet és az elfáradást, az elszántságot és a legyintést.”

A Ladányi-varázs egyik forrása „az átvetítés és stilizálás nélküli önbemutató, az elemi vallomások”, illetve az ünnepélyesség, a pátosz szándékos kerülése, helyette pedig az esendőség, a hétköznapiaság vállalása és vallomása, amelytől nem idegen az egészen profán megjelenítés sem. Egyaránt beépítette a verseibe a groteszk elemeket, az érzéki-erotikus motívumokat, a („költőietlen”) köznyelvi rétegeket, a nyersebb tárgyi mozzanatokot, a disszonánssal éles effektusokat.

„Verseim még mindig árokparti álmodozások, kóborlásaim közben írom őket kiskocsmákban, vidéki állomásokon, üres présházban, de soha könyvtárban, dolgozószobámban – mert könyvtáram és dolgozószobám még nem volt” – vallotta. Őt is elérte azonban a megnyugvás utáni vágy – amit sajnált is olykor:

*„Magszelidülsz végül
s kihalsz akár az indiánok”*

– írta, s ahogy az irodalomtörténeti portré hozzáteszi még ehhez a jellemzéshez a *Kitépett tollú szél Törzsfőnök esti éneke* ciklusában folytatódó sorokat, a fáradt harcos rezignált éneke akár a végső sóhaj is lehet, mert:

*„elmennek éveim
elhagynak asszonyaim
keserű órák ökrei cammognak rajtam”.*

Bertha Bulcsu így jellemzi a költőt és környezetét: „Hol van már az a Ladányi, aki belső lázaktól úzóttan örökké vonatra szállt, s átrobogott az Alföldön, a Dunántúlon, a Duna-Tisza-közén, és hitte, egyszer csak megérkezik valahová... Hol van már az a Ladányi, aki bízón édes álomra szenderült a vonatok gyomrában, s azok valósággal megemésztették... Hol van már az a Ladányi, aki nyugodtan elaludta az átszállásokat, mert bízott a vonatokban, a robogás és a célbaérés törvényében... Hol van már az a Ladányi, aki vasúti klozettkben kezdte a reggelt, vizelt, mosdott, borotválkozott, s a MÁLHÁZÓ-ban tartotta ingeit... Hol van már az a Ladányi, akit a felcsinált lányok a szerkesztőségek pénztáráig követtek, s eret vágtak rajt, ahogy lehetett. Hol van már az a Ladányi, aki a társadalmi forradalmat úgy élte át, mint a legszebb vallásos ünnepet, s a hangja őszinte zengésével felhívta a figyelmet a művészek és munkások közös kórusára...”

A Dob utcában lakik, szabadúszó. Egy szoba-konyhás lakása van. Kicsit kopasz, kicsit olyan, mint a holdvilág. A függőfolyosón áll, s a karjában két gyermeket tart. A nagyobbik kétéves, a kisebbik tíz hónapos. Nem köszön, helyette a lányához fordul: 'Gabriella, mit írt a Lenin bácsi?' – 'Az empirociciizmust' – vágja rá a tudós kislány.

A szoba valójában gyerekszoba, családi menedékhely. De vidámak, színesekek a falak, a lámpaernyőket szalmafonatú zsomborfedél helyettesíti, egyikén egy játéktezra is áll. A falon rajzok, plakátok, bicikliző majom, oroszlán, fülesbagoly. Néhány kép, Bornemissza László Sárga nap című zománckompozíciója, s odább egy Vasarely-plakát. [...] Ladányi Mihály dolgozószobája a konyha."

Nem volt igazán otthona (csak a csemői présház volt a menedék), úgy érezte magát, mint az egyik gyárból a másik üzembe vándorló munkás, aki az egész életét végiggürölte, mégis gyanakvással néztek rá a sokadik munkahelyen. Ez az élmény – és ez a hasonlat is – hozzátartozott Ladányi rendszerkritikájához (s itt most az irodalmi szociográfiáiról nem is beszélünk). Egy 1970-es Simor András által szintén idézett interjúban (*Józan kocsmadalok*) így fogalmazott:

„Amikor írni kezdtem, az első akadályt, amin át kellett jutnom, a nehéz indulás jelentette. A társadalmi költészet, amit magam előtt láttam, alig látszott ki a sematizmusból. Mérlegettem, és rájöttem: a szocialista költészet hatékonyságának egyik leglényegesebb eleme az őszinteség. Megfogadtam, hogy csak az őszinteség alapján művelem a költészetet. De itt jött a második akadály: egyes szerkesztőségekben nem nagy örömmel olvasták az őszinteségi rohamban írt verseimet. Ezekben a versekben a világ nekem nem tetsző dolgait glosszáztam meg. A második akadályt aztán úgy ugrottam át, hogy komolytalanná tettem magam, mint bohóc. Bohóckodó kocsmahanggal, már-már sanzonjellegű könnyedséggel itattam át ezeket a nyers töltésű verseket.”

Mindenesetre az 1977-ben az *Élet és Irodalomban* napvilágot látott *Zseb-dal* – amely nem jelenhetett meg kötetben – a nyers és ironikus, sőt, a pamflet erejével ható társadalomkritikájával és direkt megfogalmazásával már a bohócszerepen is jóval túlment. Ekkor viszont Ladányinak már nem igazán volt veszítenivalója – csemői szülője volt számára a világ és a lét, s ebből a távolságból akár a Kádár-rendszerben társadalmilag legalizált lopásról is írhatott költeményt. Szijj Ferenc szinte soronként értelmezi a verset, felidézve a hétköznapi ember abszurd látomásait a meseszerű jövőről; a kényszeredett pátosz mögötti gúnyt, a konfliktusparódiát, végül megállapítja: a korabeli jelenkritika, bizony, fájdalmas próféciává alakult át mára. A példa ereje, a költői rajz, a groteszk ábrázolás, a publicisztikából áttemelt, lírai töltéssel átlényegített karakter, a kritikai módszer miatt is érdemes az egész verset idéznünk:

ZSEB DAL

*Volt egy ember, ki megtudta naponta
a rádióból és a hírlapokból
milyen boldog lesz itt az utókor
kolbászból lesz a lépcsőházi karfa
és ó, egek
egész hegyek, egész hegyek lesznek szaloncukorból*

*S szólt az ember: ezt mind most akarom,
máskülönben nincs igazság a földön,
már az időm nem naplopással töltöm
a nap helyett ezentúl mást lopok
és ó, egek
a szót a tett, a szót a tett követi itt a földön*

*És híre ment, hogy ezt lehet. S épp ettől
valósult meg a kollektivizálás
mert nem volt olyan hivatal vagy állás
hol nem loptak naponta számtalanszor
és ó, egek
egész hegyek, egész hegyek kerültek zsebbe akkor.*

*De jött a baj, hogy kicsik a zsebek
a problémát a lapok is megírták
nagyobb zsebeket követelt az ország
és jött a zsebszabályzási rendelet
és ó, egek
megnőtt a zseb, megnőtt a zseb és eltűnt benne az ország*

Ladányi Mihály a szerelemről éppúgy képes volt kritikai verset írni, mint a munkáshétköznapokról és a pártaktivizmusról (vagy főntebb a kollektivizálás sajátos értelmezéséről). Szabadúszó költőként vallotta: „Megőriztem a régi tulajdonságomat, hogy gátlástalanul mindent megírok, legfeljebb nem adom le. Az ember feltétlenül ír olyan dolgokat, amiket a hétköznapi élet nyom az orra alá... [...] Azzal le kellett számolnom, hogy én érvényes recepteket tudok adni a jövőcsináláshoz. Ezzel le kellett számolni! Az előző kor irodalmából nőttem ki, ahol a re-

ceptcsinálás divat volt. Ez tulajdonképpen alkímia. Egyetlen lehetőségem maradt: a mai állapotok feltárása.”

Első könyvei megjelenésének idején Ladányiban az irodalmi közvélemény „forradalmár költőt” látott, erre pedig ő úgy reagált, hogy a költészet végső soron megrekedés a kamaszkorban. „A kamaszkorral együtt jár egy csomó romantika. Nem tudja, hogy a világ nem arra vár, hogy ő megváltsa... Mégis végigcsinálja. Mindez olyan, mintha forradalmiság lenne. Ebben a fiatalkori forradalmiságban sok a szerepjátszás, a romantika, a hősi póz. Ami aztán a versekben fényt is kap. A költészet rendkívüli szuggesztivitása révén ez a hősi póz szépen fest. Aztán, ha az ember kicsit vénül, észreveszi, hogy nem minden úgy van, ahogy az az ifjúkori romantikus pózból látszott. Persze, távol áll tőlem, hogy a korábbi könyveimet leszóljam, de más dolog az, hogy egy motorbiciklit bemelegítés közben bőgetnek, és más, ha a motorbicikli az országúton egyenletesen halad. A funkcióját akkor tölti be, ha az országúton egyenletesen viszi az utasát, és ekkor sokkal kisebb a hangja is” – mondta Bertha Bulcsunak.

Ladányi nemcsak számos versébe belekomponálta a meghökkentés motívumát (a kizökkentés mozzanatát), de más megnyilvánulásaiban szintén (nyárs)polgár- és mozgalmár-pukkasztó volt. Ványai Fehér József idézi Koczkás Sándor kritikáját, aki szerint ez egy fajta anarchikus viselkedésre utal, lázadása a társadalmi élet mindenfajta szabálya és illeme ellen szól; s Pomogáts Bélára is hivatkozik, aki szerint egyoldalú képet kínál Ladányiról az örök elégedetlenkedő és hetyke lázadó bélyege, aki folyton polgárpukkasztó csínyeken töri fejét, s legszívesebben trágár sanzonokkal bosszantaná a közönség finom fülét. „Ennél súlyosabb költő és igazabb ember. Személyisége és alkotói világa annál sokkal bonyolultabb, mint hogy szimplán irodalmunk modern szegénylegénye, kócos igrice legyen.” A vers születéséről írt vallomása mellett érdemes azért idéznünk választát a költészet társadalmi szerepét faggató kérdésre, melyben a meghökkentő, polgárpukkasztónak gondolt attitűdnek a poétikai és befogadás-szociológiai háttérére is utal:

„Nincs semmi szerepe egyetlen művészetnek se. Ebben nem a művészek ludasak... Ebben pesszimista vagyok. A kérdésnek ez egy olyan felfogása, mintha Petőfi azért ment volna el Segesvár alá, hogy harminc kozákot lenyakazzon. Másként kell felfogni, napi hatása nincs. Soha nem tapasztaltam, hogy a versnek gyakorlati haszna lett volna. Ugyanígy nincs a filmművészetnek. A közönség, a befogadó közeg élvezetvágyból közeledik ezekhez a művészetekhez, úgy olvas el egy verset, ahogy kítölt egy pohár italt, és nem arra gondol, amikor a versnek nekifog, hogy egy világgal ismerkedik, s az ugyanolyan fáradsággal jár, mint egy turistaút. Mindenben ez a kényelemszemlélet tapasztalható a társadalomban, ugyanez a művészetek körül is. De ez mindig csak féligazság. Mert ha egy szer-

kesztő magáévá teszi ezt a szemléletet, hogy mindegy, mi kerül bele, abból baj lesz. Ezt az álláspontot nem kell elfogadni. Valamit tenni kell. Én például előszeregettel alkalmazom azt, hogy disznó szavakat írok bele a versbe. Ha csak azért vette le a polcról a könyvet, hogy vakarózzon felette, lepődjön meg, amikor csokoládéézés közben az a szó kerül eléje, hogy szar. Olvasóellenes dühömben írom a nyers verseket, amiket néha kiírok magamból. Elképzelem azt az öregasszonyt vagy bakfist, aki desztillált művészetre vágyik, és a tizedik sorba beleírok egy olyan szót, ami megharagítja. Az író az elvárásokat is érzi, amikor ír, és ezekre is reagál. Ki megalkudva, ki dühösen...”

Ványai Fehér monográfiájában találunk egy megjegyzést a költő felemás fogadtatására is. Ugyan válogatott versei többször megjelentek, a kritikai nem áradozott, a sznob olvasói réteg pedig fanyalgott. „A düh így vált keserűséggé, a gúny cinizmussá, a szerelem magánnyá. A rajongók megriadhattak a tengernyi szomorúságtól, minek utána a bálványozott irodalmi sztár megtorpant. Megritkultak közlései, kötetei, körülötte a csönd hosszúra nyúlt, s egy napon véglegessé vált.”

Micsoda távolság feszül a *Virágének*, a *Halkan ha hozzád kopogok*, a *Férfibárat* vagy éppen az erotikusan szókimondó és finoman emelkedett *Testi szerelem*, illetve az *Óda n^o nulla* című versek között!

A *Testi szerelem* gyönyörű képei közül kiemelkedik a nyitó metafora:

*„Két combod közt a szerelem,
dübörgő arany-híd a vágy”.*

S mesteri a szeretkezés leírása, a nyitó szakasz mozdonyallegóriáját kibontva:

*„Én azt dadogom: add magad,
felém liheged: nem lehet,
s részeg varázsok tengelyén
kétfelé forgunk egyfelé,
átforrósodott kerekek.*

*Ruhákkal bástyázod magad,
de látlak téged meztelen,
s amíg imákat álmodol,
én átkarollak és vadul
tobzodom hősín testeden.”*

Tiltott és varázsos az ölelés, Isten elől rejtekezve, így még vadabban s szebben szól a vágy. A záró kép (és versszak) a kielégülés (boldogság) szinte áhítatos és szelíd leírása, bűnbánat nélküli állapotrajz:

„Mire az isten rádtalál,
már meghomálylott a szemed,
s a lángok árnyéka alatt
elnyújtózva két jóllakott
és boldog állat szendereg.”

A Zsoltár „pillangó-szívű asszonya”, másutt a „nyár némbere”, a *Varázslat* bűvölője által életre keltett nő, akiért – „kis melle holdját” nézve – meg kell halni minden éjszaka; a „hús virágaiként” mosolygó fiatalasszony fokozatosan átalakul ledér múzsává, aki „*farát riszálta s könnyű / kalandokért nyűszített untalan*”, majd az *Idill* című versben a maga nyers valóságában jelenik meg, torzítva, de sejtetve az hétköznapi valóságot:

„Az asszony egész nap seggét vakarja és
seggét vakarván férjét várja haza,

s férjét várván, seggét vakarván és
körmét rágván a szerelemre gondol...”

A csalódás és a hiány vagy a vágyakozás szinte állandósuló motívum, s elérkezik a pillanat, amikor a céltalan éjszakai barangolásban már nem a véletlenszerűség, hanem a sorsszerű dominál. Az igazi idill vágya, a mese és álom keresése, ugyanakkor az örök kielégületlenség, a képzelet és a valóság Don Quijote-i egymásnak feszülése és e feszültség feloldása a valóságélmény illúziójának paradoxonjában talán a legszebb Ladányi-szerelmesverseket szüli. Ezek közé tartozik az *Utánad kószálok* című költemény is.

UTÁNAD KÓSZÁLOK

*Utánad kószálok,
amikor egy nőt követek egész este és a
koszos lépcsőházakban is
miattad ácsorgok csak, arra várva,
hogy te nyitsz ajtót,
te seholsem-található!
Ezek a versek is, amiket mostanában mondogatok,
esetlenül és reménytelenül várnak reád.
Ó, nem félek a nőktől,
ismerem őket és
szájoncsókolom, aki megadatik,*

*de aztán újra csak
 egész este követek valakit,
 aki a sarkon visszapillant,
 és újra látom, nem te vagy,
 ma is a másik utcán ring a szoknyád.
 És éjjel
 megnyújtva villanyom, sokáig
 nézem az alvó lányt, aki
 feljött az este,
 hisz keres valakit, akárcsak én,
 amikor egy nőt követek,
 mert ismerős,
 ahogy hajába túr a szél
 és feketén
 széjjelteríti vállain
 az álmain...*

Igen, ismét az álmok, a mesebeli Ladányi-herceg besározódik, hiába tisztítaná magát az alkalmi ölelésekben. S csalódásaiban megszületik az anti-óda is (*Óda n^o nulla* – az elbocsátó goromba üzenet), melynek első versszaka pedig így hangzik:

*„Hozzád, aki lucskos szarban tartod gyerekeinket,
 hozzád, aki utálod a melót, tehát gyesen vagy,
 hozzád, aki csak falsz, de fogat nem mostál sose,
 hozzád, te anti-szex,
 hozzád, akitől mindenki csak menekülne,
 mivel a far nem érdem, csupán adottság,
 s a nagy kövér segg tűzoltóparancsnokok álma,
 riadót kell tehát odavezényelni nem családot –
 mi, hímek, miattad részegedjünk le, és miattad
 okádjuk hajnalban tele a várost?”*

Simor András szintén a Ladányi-líra hiányköltészet jellegére helyezi a hangsúlyt, kiemelve a társadalompolitikai bírálat és az önreflexív ironia (vagy önironikus reflexiók) mellett a szerelmi líra erőteljes vonulatát. A költő szerelmi élete igen kusza volt: három házasság, hat hivatalosan elismert gyerek („és további nehezen összeszámolható nő és gyerek található Ladányi ’eposzi terjedelmű keresésének’ útján”). Idézzük föl mi is, mit gondolt, mit nyilatkozott a Bertha Bulcsu-interjúban a nőkről! Akik egyébként sokkal kevesebbet jelentettek számára, mint

a sokra tartott barátok, és akikhez olyan verseket írt, amelyek méltán kapnak helyet a magyar irodalom legszebb és a legkegyetlenebb szerelmes versei között.

„Egy ideig csodáltam őket, aztán rájöttem, felesleges. Mindegyik ugyanazt nyújtja. Nem hiszek az emancipációban. Nagyon kevés nőt láttam, aki komolyan vette társadalmi jogait. Nagyon szeretem a nőkben az anyát, azokat, akik már szültek. Ez átalakítja őket, másként viselkednek, akik felelősséggel gyermeket szültek, mint a nomád nők. A nők széplelkűségében nem hiszek, erős kételyeim vannak a nők érzékeny széplelkűségében, mivel a legtöbb szadistát nők között találtam. Élethelyzetekben fantasztikusan kegyetlenek tudnak lenni. Reális áttekintésre nincs türelmük, ösztönösen ítélkeznek. A saját gyarlóságukat elnézik maguknak, másokat annál jobban csempülnek. Mindenesetre én nagyon sokat köszönhetek a nőknek. Azt például, hogy lehúztak a hétköznapi életbe... Más ne mondjak, két tartásdíjat fizetek. Vagyis nem engedték, hogy elszakadjak a valóságtól. Az persze rendkívül előnyös, hogy sok van belőlük, s ha az ember egyikben csalódik, mindig talál egy másikat, amelyik feltölti illúziókkal. Azt elmondhatom, jó napom van, ha szép nőket látok. Nem tudnék remete lenni. Azért megyek le az utcára, hogy szép nőket lássak. Egyszerűen, hogy elektromosságot gerjesszenek az emberben... Az a tudat, hogy az ember körül vannak. Ez az elektromosság hozzájárul az ember írói életéhez.”

Ványai Fehér írja, hogy Ladányi költészetének érett („kiszerető”) korszakában a nő státusa azért is lehet botrányos, mert megjelenítése ellentmond a szerelmi költészet tradícióinak. „Nála a nő percek gyönyörének hordozója, hús, test, kéj, s csak ritkán élettárs. És ez a gyönyör-asszony, mint költői kép ott is megjelenik (kifogásolják az egészséges erotika hívei), ahol különben más képzettársítás jobban támogatná a témát. Verseiben a napok hamvas és kiélt lányok, a város este szerelemtől taglózott cigány szerető, a ház dagadtkeblű szakácsnő.” Megmarad tehát örök kamasznak, hiszen bármit lát maga körül, bármit érez, neki az élet minden jelenségével kapcsolatban a nő jut az eszébe.

A nőkkel szembeni nyers őszinteség az önmagával szembeni szigor jele is. A profanizálás azt jelenti, hogy fölismeri a szentséget, de nem tud vele mit kezdeni. A szent megjelenéséhez hozzátartozik a túlvilágtudat is. A szerelem múlása a halál közelségét előlegezi. Az utolsó kötetben már megszapordtak a halálversek. A szerelmi líra szókimondásával együtt az idő múlása, az emberi élet egyszerűségének és végességének tudata is belépett a költészetébe. „Különösen a *Kitépott tollú szél* szép szerelmes verseiben hangzik fel erőteljesen az egzisztenciális lét-élmény; [...] a reménytelenség, kiábrándultság, az elkerülhetetlen vég tudata rávetül és szomorúsággal telíti a másik ember iránti érzést”. S éppen a (szerelmi líráját is egészében átható) hiányköltészet rokonítja Ladányi Mihályt a másik Mihállyal, Csokonai Vitézzel.

Ugyanakkor a halálérzet és a hiány-egzisztencia sem tette lehetővé, hogy Ladányi igazi összegző verseket írjon. Sőt, ebben az utolsó korszakban – amikor a *Bejegyzések a családi bibliába* posztumusz megjelent verseit is előkészítette (az egyik kéziraton maga jelezte, hogy „kötetcím”) – azt a rövid verstípust alakította ki, melyek egységes versnaplóvá válnak. „Hitelüket éppen az teremti meg – írja Simor –, hogy a költő nem törekszik katarziszra, elutasítja a mindenáron való válaszadás hamis kötelezettségét.” *Számvetés* című verse is inkább valamilyen keserű prózadal (még negyvennégy éves korából), amikor „*a nők gömbölyödő hasát*” az útszéli kocs mákból ugyanazzal a figyelemmel kísérte, mint „*a Hazafias Népfront jelöltjeit*”, s megállapítja, hogy olyan biztonságos az élete, „*mint a haty-tyúé az állatkertben*”.

S a hiány mint életérzés üzen innen is. A hangnem hol ironikus, hol fájdalmas, de mindig pontos helyzet- és hangulatjelentést kísér. „Megrendítő szerelmes versei is arról tanúskodnak, hogy hiába kívánt olykor 'egy asszonyt selyemben s jószagún', végül mindig 'sáros és lőporszagú volt az arca', de semmiképpen sem volt mód mást szeretnie.”

Ladányi Mihály volt:

*„Lehet, hogy herceg, lehet, hogy király,
csak elszedték tőle az aranyat.*

*Az élete az meg besároződött
a hosszú vándorlás alatt.”*

LADÁNYI MIHÁLY
József Attila-díjas (1963, 1978) költő
(1934. 02. 12., Dévaványa –
1986. 09. 20., Csemő)

Múzeumi Kurír**A „NAGY HÁBORÚ” EMLÉKEZETE****ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉK-
HELYEK A REFORMÁTUS
KOLLÉGIUMBAN**

Magyar református tábori lelkészek, tanárok, diákok az I. világháborúban címmel rendeztek szeptember 18-án tudományos szimpóziumot és emléknapot a debreceni Déri Múzeum dísztermében és a Debreceni Református Kollégiumban. Az épületben három emléktábla őrzi a hősi halált halt diákok nevét, Medgyessy Ferenc pedig még 1933-ban készítette el „a kollégium hős tanárainak és hős diákjainak emlékezetére” alkotott bronz domborművét, amelyet a Kollégiumi Diákszövetség helyezett el a Református Kollégium főhomlokzati falán – ezt koszorúzták meg az emléknap keretében. A koszorúzás és az oratóriumban tartott emlékező istentisztelet előtt Baráth Béla Levente egyetemi intézetvezető docens nyitotta meg az *I. világháborús emlékhelyek a Debreceni Református Kollégiumban* című tárlókiállítást – ő volt egyúttal a tárlat kurátora, a meghívón olvasható az itt közölt, általa erre az alkalomra készített katalógus szövegkivonata is:

„A világháború kitörésének századik évfordulója kapasan a kiállítás a Debreceni Református Kollégium történeti relikviáiból válogat. Arra a küldetéses keresztény magatartásra kívánja felhívni a figyelmet, mellyel egyházunk a ’nagy háború’ nyomorúságaival küszködőket is támogatni igyekezett.

A világháború kitörését követő hónapokban egyházunk hadköteles férfi tagjait is tömegesen hívták be katonai szolgálatra. Közöttük sok száz tanár, tanító és diák kapott behívót. Ez az iskolák és gyülekezetek számára is súlyos terhelés volt. Ezek a létszámok indokolták, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében békeidőben, főállásban foglalkoztatott 6 tagú református táborigazgató karba 1914 és 1918 között további 174 magyar református lelképásztort vonultattak be. Szolgálatuk során vigasztalniuk kellett a harcra indulókat, a sebesülteket, a haldoklókat, a sírokat körülálló bajtársakat. Hangsúlyos feladatuk volt az egyháztagok felkutatása és számontartása, hogy levelezés útján segítsenek

kapcsolatot tartani a sokszor írásképtelen katonák és az otthon maradt családtagjaik között, illetve az egyházi iratmisszió segítségével.

A hátszágban sajátos belmissziói munkaterületek jöttek létre. Egyes gyülekezetek és iskolák a menekültek elhelyezésével, mások a rokkanttá vált katonák, a hadiárva, vagy a hősi halottak hozzátartozóinak segélyezésével tűntek ki. Külön terület volt a hadifoglyok lelki gondozása. Ahogy hazánkba az ellenséges országok különböző nemzetiségű és felekezetű katonája került, úgy a magyar református hadifoglyok is szétszóródtak a világ számos pontján. A korabeli kommunikációs viszonyok között sokszor nehézkes volt a hozzátartozók felkutatása és a kapcsolattartás. Nagy jelentőségű volt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület ilyen irányú tevékenysége, amely a magyar tagszervezeten keresztül mintegy 15.000 magyar hadifogoly kapcsolattartását tette lehetővé.

Az emlékezet gyógyítására 1924 és 1933 között a Kollégiumban négy emléktábla elhelyezésével örökítették meg a 'nagy háború' eseményeit. Ezek három esetben a háborúban katonai szolgálatot teljesítő, illetve hősi halált halt diákok névtáblái. A negyedik, pusztán művészi eszközökkel értelmezni az átélt megpróbáltatások lényegét és üzenetét. A Kollégiumi Diákszövetség által megrendelt, Medgyessy Ferenc készítette bronzrelief már nemcsak a veszteségek miatti gyászt, az elesettek emlékét jeleníti meg, hanem a közös erőfeszítésben és áldozatvállalásban rejlő jövőbe mutató reménységet is hangsúlyozza.”

IRODALMI MAGAZIN – 2014/nyár

Haditudósító írók, frontélmények és a hátszágai irodalom témaköre áll az *Irodalmi Magazin* 2014. nyári, az első világháború kitörésének 100. évfordulóján megjelentetett száma középpontjában. A csataterén fölbukkanó művészek közül nem hiányoztak a festők és grafikusok sem (az összeállításban külön blokkban szerepelnek a Sajtóhadiszállás festői, majd belelapozunk Mednyánszky László naplójába is).

S lássuk, kikről és kiktől kapunk egy-egy rövidebb-hosszabb háborús portrét, jegyzetet, reprezentálva a műveken és részleteken keresztül azt a háború megítélésével kapcsolatos közhangulatot (s a hangultváltásokat a háború éljenzésétől, a veszteségtudaton keresztül, a tragédia előérzetéig és felismeréséig), mely jól jellemezte az évszázaddal ezelőtti nemzeti szerepfelfogást. Képet kapunk mások mellett Molnár Ferenc és Vészi Margit haditudósításairól, Tersánszky Józsi Jenő

megbocsátás-filozófiájának és pacifista attitűdjének az írói életművében betöltött helyéről, Móricz galíciai tudósításairól, a *Szegény emberek* keletkezéstörténetéről (az *Inter arma* sorozatáról a *Néző • Pont* 58–59. kötetének világháborús emlékblokkjában közöltem hosszabb írást). Cséve Anna is kiemeli a Rippl-Rónai Józsefnek ajánlott *Műteremben* című írást, impresszionista képben vetítve egymásra a támasz nélkül maradt család otthoni idilljét és a harctéri lövészárkok képét. „Ebben a vízióban olvad össze először (s majd a *Szegény emberek* című novellájában bomlik ki) a hátszország és a front ellentétes világa.” Kezdetben Szép Ernőt is megérintette a háborús eufória, de miután a fiatal költő és újságíró elvégezte a tiszti iskolát, díszkardjába ezt véste bele: „*Leben und leben lassen*” (*Élni és élni hagyni!*) – talán nem meglepő, hogy kis híján hadbírótság elé került a nem éppen militáns jelmondat miatt.

Az irodalom- és pasztorál-történeti jelentősége mellett néprajzi vonatkozásai is vannak a világháború imakönyveinek. Maczák Ibolya megállapítja, hogy azok alapvetően általános, háborús, harctéri imákat (például támadás előtt, sebesülés után), háborús tematikájú bölcs mondásokat és gondolatokat tartalmaztak. S itt olvashatunk még Sík Sándorról (ő tábori lelkész volt 1915 első négy hónapjában), Gyóni Géza költészetéről, továbbá a hátszország irodalmi életéről és publicisztikai sajátosságairól, Karinthy Frigyes paródiáiról, valamint egy érdekes összeállítás foglalkozik a katonai tábori újságokkal, amely a – maga területén – ugyancsak új sajtótörténeti kutatási eredményeket ígér.

MŰVÉSZEK A CSATATÉREN MEDNYÁNSZKYTÓL HERMAN LIPÓTIG

Sok festő jelentkezett a frontra tudósítani, illetve katonai szolgálatra, másokat pedig a behívóparancs kötelezett. Medgyessy Ferenc, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Egyri József, Csók István, Frank Frigyes, Révész Imre, Nádler Róbert, Bálint Rezső is harcolt és szolgált, vagy rajzolt, festett az első világháborúban. *Magyar művészek a csatatéren* címmel mutatta be a Lyka Károly szerkesztette *Művészet* című folyóirat 1915. évi első száma közülük Mednyánszky László, Zádor István, Vadász Miklós, Vaszary János, Bató József és Herman Lipót háborús rajzait, festményeit. Ebből a – leginkább Mednyánszky harctéri művészi tudósításaival foglalkozó –, műmelléklettel kísért összeállításból válogatok alább (a *Néző • Pont* előző számában egyébként Rippl-Rónai József két korabeli, nagyszabású kiállításon bemutatott háborús rajzait ismertettem, így ez a mostani szemle az előző írás folytatásának is tekinthető).

MEDNYÁNSZKY, A HARCTÉRI „ÖREGÚR”

A Mednyánszkyról – s legalább annyira a háborús atmoszféráról – készült összeállítás szerzője Malonyai Dezső, aki megállapítja, hogy a báró festészetében volt a leginkább meghatározó a „nagy háborús” élmény, sőt, a katonahivatás egy fajta családi „örökségként” szólította – katona volt minden őse.

*Mednyánszky László: Katonaportré;
Küzdelem után (lent)*

Mednyánszky is azonnal jelentkezett az első mozgósítás hívó szavára, noha az 1852 áprilisában született művész akkor már elmúlt 64 éves. Tisza István közbenjárása kellett ahhoz, hogy legalább harctéri rajzolónak vigyék el az „öregurat”. Végül a *Budapesti Hírlap* stábjával jutott el az északi harcterre (később az olasz frontról is „tudósított”).

Hamarosan úgy számoltak be a jelenlétéről, hogy senki nem bírja nála jobban a fáradalmakat, a gyaloglást, kényelmetlenségeket, nélkülözést. „Egy-két vonással lekapja a csatateret, egész ezredek élnek s mozognak papirosán; a tiszték ismerik és megbecsülik az elhanyagolt külsejű öreg művészt, de az őrsők bizony gyakran megállítják, kémnek nézik, elszedik rajzait. A jóságosán mosolygó kedves öreg báró ilyenkor is csak mosolyog s várja türelmesen, amíg kiderül, hogy ő kicsoda. Ha egy szép színt lát, vagy egy piszkos, régi, szép templomnak a falát, vagy egy őszi színes ágat, árkot vagy hegyoldalt: Mednyánszky izgatott lesz, nem akar tovább menni...”

Mednyánszkyt a világháború kitörésekor a kritika „a modern tájkép klasszikusan tökéletes festőjeként” tartotta nyilván – e képi líra a természet igazságát és szépségét mutatja be.

„Az öregedő ember nem fél többé az igazságtól – mondjuk: nincs mit remélnie többé, nincs is tehát többé mitől tartania. Elfogódottság nélkül, s ha lelki-

ereje is eléggé edzett, szomorúság nélkül tudja már, hogy minden a félhomályban fogamzott, hogy derengésben minden kezdet, s a világosság már csak a vég, ami után nyomban ott következik reánk a sötétség. A további kialakulásokhoz azonban elengedhetetlenül szükséges ez a világosság. Szenvedéseink, küzdelmeink, fáradozásaink jutalmát talán egy elkövetkezendő új inkarnáció rejtegeti számunkra...” – fogalmazott Malonyai, aki a számos anekdotikus elemmel színesített cikkében idézett Mednyánszky egyik, októberben küldött leveléből:

„A rajzok nagy tömegben készülnek, kissé lassan megy a dolog, mert nagyobb csoportokban járunk, s egy a természet előtt készíthető rajzra alig jut 10–12 perc. Ez idő alatt minden lényegeset belé lehet ugyan a vázlatba, hozni, de ez a sokszorosításra még sem alkalmas. Más papirosra kell a dolgot, kissé rendesebben, némi kiegészítésekkel árajzolni. Ezen művelethez egy kis világosság és néhány napi nyugalom kell, ami csak nagyon szórványosan akadt eddigi vándorlásaim közben. Most van egy világos szobám, ha néhány napig innen ki nem zavarnak,

sok rajz és akvarell készülhet el.” – S Mednyánszky valóban nem elsősorban emberi tragédiaként, sokkal inkább művészi témaként élte meg a háború első időszakát.

*Mednyánszky László:
Szerbiában (1914)*

Levele így folytatódik: „a távoli ágyúörgések után elérkezett... most végre maga az ütközet, és pedig a modern ütközet pokoli zenéjével, amely fülsiketítő, kábító és mégis harmonikus. Egy szerencsés véletlennek köszönhetjük, hogy egészen benne lehetünk, és egy cserjés domb tetejéről élvezhettük az egész nagyszerű látványt... Szakadatlanul dörögtek a nehéz ütegek, gépfegyverek és sortüzek. A mi ágyúink lövegei szakadatlanul sivítottak a magasban fejük fölött és az átelleni dombokon robbantak föl, megszámlálhatatlan kis füstgomolyokat képezve... Távolabb gyalogságunk támadott domboldalakat... Estefelé láttunk sok haldoklót és sebesültet. Két épp előbb kiszenvedett tisztnek elvittük friss leveleit és feladtuk a postára... Azután következett két kém felakasztása. Este lett, de az ágyúzás nem gyöngült, még vagy húsz élő katona bízott ránk levelet továbbítás céljából. Csak nehezen határozhattuk el magunkat ezen véres akció színhelye elhagyására. Hipnotikus erővel tartott fogva az óriási tusa, úgy vonzott, mint az örvény. De

szép volna, ha így végződhetne nékem ez az egész mindenség, minden nagy és kis fájdalomával, bajával.”

A „nyugalmasabb” időszakokban naponta 5–6 munkája, grafikája, akvarellje készült. Ha megfelelő műteremhez jutott, sok rajzot méteres vásznapokra is festett. Malonyai Dezső írja: képein „nem ölnek, nem is igen haldokolnak, s mégis minden iszonyatát, minden borzalmasságát, minden kegyetlenségét, szomorúságát és embertelenségét kifejezi a modern háborúnak”.

Nem ölnek, nem haldokolnak, csak sebesültek s halottak vannak – a sebesült még az életet hívja, a halott expresszív mozdulatlansága szimbólum. Expresszivitása nem a testből árad, az indulatot a néző (az alkotó) vetíti reá, a halottban már nem ennek a harcnak a nagyszerű festőisége, hanem az emberi élet, sőt áldozat hiábavalósága is megfogalmazódik. Amit fölépített a humánus, azt ledönti az állati ösztön. Noha báró Mednyánszky, az edzett frontfestő lelkendezett a levélben, a halál művészi valósága hitelesebb tanúság mindarról, ami lejátszódott a bensőben, ahol is az esztétikum és a morál is megívta a maga háborúját.

*Mednyánszky László
harctéri képei és grafikái,
fentről lefelé:*

*Elesett
Halottak
Fogylyok*

A kritika a legszebb, legmegkapóbb képei között említi a *Csatatér*, a *Falvége* című opuszokat vagy a rőzsét cipelő sebesült katonát. A *Sebesült* című képe az egyik legismertebb háborús műve – Szerbiában készült az expresszív elemeket is magában foglaló, több nézőpontos kompozíció. „Goya a háború borzalmait karóba húzott alakokkal fejezi ki rettenetesen, a varjak ott vájják ki előttünk a megcsontított tetem szemét, harapják, tépik, marják egymást őrjöngve a tusakodók – Mednyánszky sebesült katonája, a hős, egy kis rőzsét szedett, hogy tüzet rakjon s melegedjék mellette. [...] rajza olyan, mintha naiv, bátoratlanul bizonytalankodó gyermekkéz próbálgatta volna papirosra, s éppen ebben a naiv meghatottságban az ábrázolás lelke. Egy másik rajza, olyan határozott, olyan erős és bátor, mintha, még izzó srapszelánszilánkkal karcolta volna vaslemezre, s ebben az erőben nem tudni mi több: a harag, a felháborodás vagy az elkeseredés!”

Mednyánszky számára a világháború olyan társadalmi témákat is kínált – bűn, lealjasulás, kiszolgáltatottság, szenvedés, halál –, amelyeket korábban is keresett a civil élet mélyrétegeiben. S miként Malonyai észrevette: az emberi életnek ez a vetülete a különböző frontvidékek új tájélményével találkozott, kialakítva az emberalak és táj egymást értelmező kompozícióit.

Sarkantyú Mihály szerint Mednyánszky festészetében a világháborús élmény a „sokarcú életmű legvégén a festői újítások olykor szertelen hajtásainak szinte áttekinthetetlen sokaságát hozta létre”. A hadifogolyképek, katonaportrék, a tábori és frontélet egy-egy mozzanatát megörökítő rajzok, a vonulást ábrázoló darabok bemutatása után Sarkantyú arra a következtetésre jut, hogy a művész társadalomkritikája a világháborús képeken ölt leghatásosabban testet.

„Az eseménnyel együtt élő tanú humanizmusával tudósított – megmutatva az általános társadalmi prosperitás jegyében önmagát pusztító embernek tette következményeit. Más kérdés, hogy az ember történelemben vetettségét végzettszerű mechanizmusok eredőjeként értékelte, és ez az egész életmű egészét szem előtt tartva, gyakran a műveken is érzik” – írja.

Mednyánszky végül a fronton szerzett vesegyulladás (illetve több szélütése) következtében hunyt el 1919 áprilisában.

Mednyánszky László:
Menekülők

ZÁDOR ISTVÁN NYUGALMA

Zádor István nemcsak egy lövést hozott vállában a szerb hegyek hátországából, hanem rajzokat is. A hadnagy-festő új élményekkel lett gazdagabb és terhes. Zádor addig „oly vidékeken keresett artisztikumot, ahonnét számúzve van a mozgalmasság, a nyugalom az úr és a csönd. Házak széles és szögbefutó falain, szobákban, ahol pompás szövetekre hull a fény, s a derült színek játékát nem zavarja élő lény” – írta róla Dömötör István.

Zádor aztán a menetszakaszok pihenőiben apró momentumokat jegyzett vázlatkönyvébe. A festő számára alapvetően tájképek sorozata volt a csatatér. Ha valaki megnézi a rajzait, „alig néhány kivétellel könnyen hihetné róluk, hogy hadgyakorlat közben csinált grafikai tanulmányok. Hol van itt a legkisebb szimptomája annak, hogy harc folyik, véres, izgalommal és rettenettel teli háború s nem parádé? A tüzérek nyugodtan dolgoznak, mintha valami gyárban lennének, szabatosan ismétlődő technikai műveletnél. Nem mindig van ugyan így, megtörténik, ha az ellenséges ütegek megtalálják egymást, hogy e szabatosság meginog, az arcok elsápadnak, a munka üteme kihagy. De a katonailag ideális ez, a hősiesség itt épp abban nyilvánul meg: a legutolsó pillanatig megtartani a nyugalmat...”

*Beszélgetés (fent);
Levél haza (lent)*

Zádor István rajzai

VADÁSZ MIKLÓS VÁZLATAI

Vadász Miklóst Erdey Aladár mutatta be a *Művészet* című folyóirat 1915. évi első számának tematikus blokkjában: „Jellegzetes tanulmányfejeiben benne van minden, ami annak életet ad. Néhány ceruzavonással odavetett vázlataiban teljes képet ad [...] És éppen ebben van a rajzművészet varázsa. Kevés eszközzel kife-

jezni mindent, ami a néző fantáziáját kielégíti. Az emberi formát, a mozdulatokat alapos tudással kezeli. Rajzaiban nincs mesterkélttség, nincs keresettség. Nincs aprólékoság, mely az egész rovására az előtérbe tolnakodnék. Az emberi szenvedélyeket, a nagy stílusú mozdulatokat rendkívüli könnyedséggel és biztossággal rögzíti meg néhány vonással.”

Erdey Aladár úgy véli, hogy ha a dúló szenvedélyek levegőjétől izzó rajzokat készítő Vadász Miklóst keressük, és helyette a szomorú hangulatot, lehangoltságot üzenő művészt kapjuk, annak okát két momentumban kell keresni.

Egyrészt épp az ilyen hangulat ragadja meg leginkább a lelkét, de az is közrejátszik ebben, hogy „a művésznek, akinek ezek a rajzai a látottak közvetlen benyomása alatt készültek, az ütközetek hevében részt venni eddig alig volt alkalma.”

*Vadász Miklós vázlatkönyvéből;
alatta: Zsidó menekültek imája*

VASZARY JÁNOS „HÁBORÚS CSENDELETEI”

A haditudósító Vaszary Jánosról szintén Dömötör írt portét. Vaszary is a sajtóhadiszálláson töltötte a háború első hónapjait. A tűzvonalba csak akkor került, amikor az már „kihűlt”. A stílus azonban így is leginkább távirati, ha a művész meg akarja őrizni a benyomás frissességét.

„Néhány odavetett vonás, amely nem akadhat meg a részleteken, nincs ideje, hogy eljártsson a finomságokkal. Csak a magot akarja adni, a kép póré lényegét.” Vaszary János ceruza- és tollrajzai is ilyen följegyzések. A háború „művészeti dokumentumaihoz” nem is okvetlenül szükséges, hogy a festő részt vegyen a harcokban. „Egy családi szekrény például, amely lábaival ég felé, kifordult ajtókkal és kettéhasítva áll valamely elhagyott mezőn a pirosuló alkonyaiban, házak, amelyek

holttetemekként omolnak egymásba, falvak és utcák, amelyek a leggroteszkebb módon teregetik ki bélésüket, szennyüket és vagyonukat: vajon ez enyhébb és békésebb dokumentum-e, mint a csatakép? Kifoghatatlan változatú sor, millió kép az, amit így perget a festő elé a földült és szíven döfött élet.”

Ezeket az ábrázolásokat Vaszary János háborús csendéleteknek nevezte. Olyan helyzeteket rögzített, melyek megelőzték (vagy kísérték) a harcot, ám rajtuk „éppúgy ott van a háború szignuma, mint a rét füledt levegőjében a közelgő vihar szaga, s kidőlt fatörzsekben és letépett sürgönydrótokon, tomboló aratása.”

*Vaszary János: Lengyel altiszt;
lent: Menekülők*

A HÁBORÚBAN MEGÉRETT HERMAN LIPÓT

Lázár Béla – aki az Ernst Múzeumban különös érzékenységgel gondozta egy-egy festői életmű háborús termését (Rippl-Rónainak két kiállítást is rendezett) – úgy kezdi Herman Lipót harctéri portréját, hogy ő az a képzőművész, ki az első perctől fogva ott volt az első sorban, a szerbiai fronton.

„Herman Lipótot elmélyítette nemcsak érzésben, de főleg gondolkozásban a nagy idő. [...] A harcterről írt leveleiből is ezt, a gondolkodás megkomolyodását olvashattuk ki. Mint fiatal, forrongó lélek ment el, s mint komoly, mélyen érző férfi jött vissza. Hogy mit hozott, mint festő, minő formális szépségeket látott a harctéren? A mai harctér – mondotta Herman – barlanglakóvá teszi az embert, a legprimitívebb állati életsorba rántja vissza; a legegyszerűbb érzéseket kelti fel, a legszűkösebb helyzetekbe kergeti, s mégis mindezzel megelégszünk, mert hisz az életről van szó, a legfőbb jóról és annak a védelméről. Az a csudálatos érzésegyesülés, amely a katonát társaihoz fűzi, a szolidaritás olyan intenzivitása, mely ott fejlődik ki, mindenkorra maradandó hatással van az emberre.”

Az „érzés meggazdagodását” hozhatta magával Lázár Béla szerint a háborúból Herman Lipót, s ennek tanulsága egy megújuló művészi világképben tükröződik. Úgy véli, ez nem árthat a festőnek, aki „belülről kifelé alkot”, aki a lelkében lezajló folyamatokhoz keresi a külső impressziókat. „A háború tele van szomorú, izgató, érdekes és néha nagyszerű élménnyel, melyek a művészre feledhetetlen benyomással vannak. A háború az életnek mélységes és teljes képét nyújtja, s a halál folytonos közelléte minden körülöttünk történő dolognak intenzívebb megfigyelésre készítet is. Ez pedig a festőnek nagy tanulság, Közlebb hozza a valósághoz, a természethez, kinyitja szemét, élesíti érzékeit és megfigyelő képességét neveli. Ennyiben fog a háború nevelő hatással lenni a művészetre.”

Lázár Béla megjegyzi, hogy festői „tárgyként” nem esztétikus, formailag se nyújt sokat, mert a háború szinte láthatatlan; csak a lelket elöntő érzés monumentális erejű.

Az élet a lövészárokból zajlik, és ezek a jelenetek ragadták meg a harc-vonalban élő művészt is. Odajegyezte naplójába a lövészárból telefonáló őrnagyot, a mellette alvó bakát vagy a parancsot váró katonát. Drámai értékű mozzanatok ezek, mert ettől függ sokuk sorsa, a mozdulat esztétikuma viszont jobban megragadta a művészt.

Herman Lipót rajzai
Pihenő (az előző oldalon)
Lövészárokból

A mozdulat eredetisége és ereje érdekelte a béke idején – ezt látta meg most is. Herman festő maradt a háborúban is, „ugyanazon problémákkal terhesen védte a hazát, amelyek azelőtt a műtermében foglalkoztatták.”

Néhányan élnek még
BATÓ JÓZSEF rézkarca

MÚZEUMI HÍREK

GAÁL ANDRÁS KIÁLLÍTÁSA
A SEMMELWEIS SZALONBAN

A székely festőiskola fedezte föl a táj monumentalitását, a székely falu és életforma ősi szépségeit – hangzott el azon a műhelybeszélgetésen, melyet Gaál András festőművész és Banner Zoltán művészettörténész folytatott a csíkszeredai (és pannonhalmi) alkotó június 17-én a Semmelweis Szalonban rendezett tárlatnyitójátán.

A kiállításról a Semmelweis Egyetem honlapja szintén beszámolt; Kiss-Bódi Bernadett tudósításából megtudjuk, hogy az izgalmas műhelybeszélgetés során földidéztek a nagybányai mellett a székely festőiskola és művésztelep megszületését is. A székely festőiskola fedezte föl a táj monumentalitását és a székely falu (életforma) ősi szépségét, illetve a székely ember páratlan erkölcsi arculatát – mondta el Banner Zoltán.

A festőiskolának fontos szerepe volt az értékmegőrzésben – a székely festőiskola három nemzedéke mindvégig hű maradt a természet, a történelem, és a tanúságtétel hármasságához. Gaál András a székely festőiskola harmadik nemzedékének képviselője, az értékmegőrző szerep és hivatás példaszerű alakja. A művész soha nem távolodott el a természettől, s mindig az érdekelte, ami a látvány mögött ki tudja fejezni az örök esztétikai és morális értéket. Az eszmecsere során többször érintették a táj és az ember kapcsolatát, illetve a „tájba fogalmazott művész” szerepét.

*Kovács Attila felvételén
Banner Zoltán (jobbra)
és Gaál András (balra) –
kezében a Banner Zoltán
által Gaál Andrásról írt
monográfiával*

Az a táj, amely Gaál András képein megjelenik, végső soron csak benne él, a valóság formáit a festő átlényegíti. Banner szerint a táj lényege az emberi arculata. Minden festő önmagát festi, de önmagát festeni meg egy tájban: ez az igazi „művészi sebészet”. Ezért is lett Gaál András a kortárs magyar tájfestészet megújítója, aki számára a táj nem ürügy, hanem létkérdés.

Gaál András Semmelweis Szalonban rendezett kiállításának tájképeiből (Reprodukciók: magánarchívum)

FAZEKASOK HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN

Hajdúhét címmel rendezte meg minden év augusztusában a *Hajdúság fővárosa* kulturális fesztiválját, mely a zenei és a szabadidős vásári programok mellett kiállításokkal is hívogatja az érdeklődő közönséget. A híres nádudvari Fazekas dinasztia tagjainak kiállítását Maghy Zsolt nyugalmazott főiskolai nyelvtanár nyitotta meg augusztus 13-án a Sillye Gábor Művelődési Központ kiállítótermében. Fazekas Lajos (1944), Fazekas

István (1949) és Fazekas Ferenc (1955) kerámia munkáit két héten keresztül tekinthették meg az érdeklődők.

GROTESZK VILÁG

Tarczy Péter Zsolt grafikus kiállítása a hajdúböszörményi művelődési központ emeleti galériájában augusztus 14–29. között volt látható. A Tarczy-grafikák epikus narratívákat sugallnak, mégsem novellaszerű történeteket mutatnak be, hanem a groteszk fantázia társadalom- és jellemkritikákat jelenít meg. Tarczy az abszurd világában ugyanúgy otthon van, mint a szociográfiai érzékenységet kívánó irodalmi riport műfajában. Ezek az alkotói attitűdök (pl. a transzpozíciós hajlam, konfliktus-felismerés, irodalmi ihletettség) termékeny közegben érnek be a vegyes technikával készült grafikai műveken. Az utóbbi hónapok munkája azt mutatja: az akvarell festői hatásait fokozó – a gyermekrajzi szabadsággal kezelt vonalstruktúrát őrző – lapokon Tarczy a téma és kompozíció (illetve a naiv dekompozíció) után az artisztikus kérdéseknek is nagyobb szerepet szán.

DERECKÉRŐL SZÖULBA A KOREAI-MAGYAR HÍDON

Korean-Hungarian Bridge (Koreai-Magyar Híd) címmel rendezett ünnepi kiállítást a derecskei székhelyű Koncz Művészeti Galéria és a szülői Capital Galéria augusztus 4–18. között abból az alkalmából, hogy 25 éve indultak el Dél-Korea és Magyarország között a diplomáciai kapcsolatok. E mostani kiállítás előzményeként a budapesti Koreai Kulturális Központ két képzőművészeti bemutatónak is otthont adott: „*Lánchíd – egy kicsit másképp*” (a Koreai Nemzeti Művészeti Stúdió rendezésében); *Század eleji magyar meseterek* (a Koncz Művészeti Galéria anyagából). A Capital Galériában most 14 kortárs (illetve nemrég elhunyt) magyar alkotó 23 képe mellett 20 dél-koreai művész mutatkozott be egy-egy munkájával (jellemzően festményekkel), a nemzeti karaktert és a nemzetközi művészeti áramlatokhoz illeszkedő attitűdöt egyaránt reprezentálva a válogatással.

A magyar galériát vezető Koncz Sándor a következő művészek alkotásait vitte Szöulba: Bényi Árpád (1931–2006), Boros Attila (1971), Cene-gál István (1969), Csató Tamás (1959), Duschanek János (1947–2013), Galambos Tamás (1939), Holler László (1938), Hornyik Zoltán (1960), Kéri László (1949), Potyók Tamás (1970), Pleidell János (1915–2007), Rékasi Attila (1974), Tarnóczi József (1971), Zoltai Attila (1967).

A katalógus borítóján Hornyik Zoltán *Lánchíd* c. képe látható; középen: Duschanek János, lent Bényi Árpád festménye

DEBRECEN VIRÁGVÁROS. 25 éves lett a Magyar Foltvarró Céh – ebből az alkalomból volt látható augusztus 6–24. között kiállítás a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád-termében. A honi foltvarró mozgalom éppen Debrecenből indult el – s most az egyesület legszebb virágos munkáit felvonultató tárlata a Virágkarnevál egyik szép kísérő rendezvénye volt.

AZ ÁLLAMALAPÍTÓ BÜSZTJÉVEL BŐVÜLT A NYÍRADONYI SZOBORPARK. Juha Richárd debreceni szobrászművész Attila- és turulszobrát avatták a múlt évben a történelmi emlékparkban Nyíradonyban, idén június 4-én az Árpád-szobrot, s

augusztus 19-én az államalapítót mintázó bronz mellszobrát avatta föl az ünnepi néptánc-műsor után Kondásné Erdei Mária alpolgármester és a polgármesteri széket országgyűlési képviselői és államtitkárra váltó Tasó László.

Fotó: Szilágyi Edina

„VIRÁGOK AZ EGYHÁZMŰVÉSZETBEN” címmel rendezett kiállítást – a virágkarneváli programokhoz csatlakozva – a Debreceni Református Kollégium Múzeuma augusztus 18–23. között. Virágforma volt a katedrális ablaka, virágozták a „mezítlás” templomok mennyezetét, szószékét, padjait. Virágokat vésett az ötvös mester a kelyhekre, kenyérszótó tányérokra, virágot írt a falusi fazekas az úrasztali boros edényekre. Az asszonyok, akiknek az apostoli parancs szerint hallgatniuk illett a gyülekezetben, úrasztali kendőket hímezve, „virágnyelven” vallották meg Isten iránti buzgóságukat. A virág a régi templomban díszített és tanított egyszerre.

TOULOUSE-LAUTREC VILÁGA

Litográfiák a Szépművészeti Múzeumban (1891–1901)

A „törpe” festőgénusz, Henri de Toulouse-Lautrec (1864–1901) születésének 150. évfordulója alkalmából tavasszal nyílt kiállítás nyár végéig fogadta a látogatókat a Szépművészeti Múzeumban. A grafikai gyűjteményből a francia művész életének utolsó évtizedében készített litográfiákat válogatták (ezt egészítette ki a szintén a múzeum birtokában lévő olajfestmény: *Ezek a hölgyek az ebédlőben*). A budapesti Lautrec-gyűjtemény hasonló keresztmetszetét (mintegy 170 művet) eddig csak 1964-ben, a Lautrec-centenáriumon láthatta a közönség a Szépművészeti Múzeumban. Lautrec művein és korabeli fotókon túl a „belle époque” Párizsát az 1900 körül született mozgófilmek és hangfelvételek keltik életre, amelyeken Lautrec műveinek szereplőit ismerhetjük fel.

A ritka, genetikai betegségben szenvedő művész tehetsége már egészen fiatalon megmutatkozott, hamar Párizsba került, 1884-ben a Montmartre-ra költözött, a hely pezsgő világa egyszerre jelentette otthonát és műveinek legfőbb ösztönzőjét. Fontosnak tartotta művei újságokban való megjelenéseit, lelkesen vetette bele

magát az éppen születőben lévő műfaj, az utcai reklámplakátok világába. Az igazi ismertséget éppen első ilyen – a Moulin Rouge mulató számára tervezett – plakátja hozta meg 1891-ben. Innentől kezdve szenvedélyesen készített litográfiákat (knyomatokat), mintegy 360 darabot, ezek közül harminc plakátot. Lautrec számára a festői és litográfusi tevékenység egyenrangú volt: kiállításain szinte mindig együtt mutatta be a festményeket, plakátokat, litográfiákat és rajzokat.

Jane Avril
Toulouse-Lautrec 1893-as plakátja

A Szépművészeti Múzeum Grafikai Gyűjteménye több mint százezer alkotást őriz, köztük számos művész szinte teljes grafikai oeuvre-jébe enged betekintést, így Lautrecébe is. A francia művész itt őrzött műveinek mintegy kétharmada kivételesen rövid idő alatt, nem sokkal a művész halála után, az 1910-es évek első felében vásárlások és adományozások révén került az intézménybe. Majd' 240

Lautrec-mű van a múzeum birtokában – ilyen gazdag állományt csak a párizsi Bibliothèque Nationale, a berlini Gerstenberg-gyűjtemény, a berlini és a drezdai grafikai közgyűjtemények őriznek. A kollekciónak lehetővé teszi Toulouse-Lautrec grafikai munkásságának áttekintését, mind a funkció (plakátok, könyv- és folyóirat-illusztrációk, borítótervek, színházi műsorok és szereposztások, kottacímlapok), mind pedig a tematika vonatkozásában.

Toulouse-Lautrec:

Angol úr a Molin Rouge-ban

A kiállítás nyolc nagyobb tematika köré csoportosította a műveket. 1. A párizsi éjszakák jellegzetes alakjai. 2. A zenés kávéházak, táncos mulatók, kabarék legnépszerűbb sztárjai. 3. Színházzal kapcsolatos művek (plakátok és szereposztások, színpadi és nézőtéri jelentek). 4. Bordélyházak. 5. Kottacímlapok. 6. Lóverseny-tematika. 7. Baráti megrendelésre készült, személyesebb vonatkozású munkák. 8. A budapesti Lautrec-kollekciónak születésének bemutatása.

(A kiállítás kurátora Gonda Zsuzsa, társkurátora Bodor Kata, a Grafikai Gyűjtemény művészettörténészei; forrás: www.szepmuveszeti.hu.)

LÁTVÁNY ÉS GONDOLAT

Ezzel a címmel nyílt meg Éles Bulcsú, a debreceni Csokonai Gimnázium művésztanára kiállítása a kolozsvári Apáczai Galériában szeptember végén. A tárlatot az Erdélyi Magyar Művészpédagógusok Egyesülete szervezte. Éles Bulcsú – amint ezt az új kiállításának címe is sugallja – a látszat és a lényeg viszonyát faggatja, míg a látvány mögött nemcsak a gondolat, de a friss asszociációk sora is szabadon árad.

Szentendre

Éles Bulcsú szitanyomata (2014)

AZ ÉLET SZÉP – TENÉKED MAGYARÁZOM

*Koháry György orvos-festő kiállítása
a DOTE Elméleti Galériában*

Koháry György *Visszatekintés* című, 75. születésnapjára tartott tárlatát rendezte meg a debreceni Elméleti Galéria szeptember 7–19. között.

„Orvos lehettem, – ami a mennyekbe emelő, sírdörmökbe szorító érzés és tudat is” – írja a művész a meghívón olvasható ars poétikus biográfiájában. Koháry György 1939-ben született Székesfehérváron, de már Debrecenben érettségizett. 1963-ban avatták orvosná, 44 évig praktizált falusi orvosként. –

„Hivatástudatot formált a rám szorult betegek testi-lelki panaszainak végtelensége, az orvostudomány látható határa, a falusi orvos-értelmiség vállalt kötelezettsége.” Szolgált „szakmai góggal, emberi alázattal”, harcolt betegei sorsáért.

Alapító tagja a Kabai Alkotókörnek, több amatőr képzőművész társaságnak – alkotótáborokba hívják, kiállításokon vesz részt. Díjakat nyert, amelyek közül a Royal College of Art díja összefogja orvosi munkáját, képzőművészeti ismereteit. Legutóbb 2011 novemberében a Megyei Őszi Tárlaton kapott Nívódíjat.

„Lefestett házromok (kapuk, utak, felhőtanulmányok, tócsák, templomok és arcképek) maradnak majd utánam. Az élet szép – ezt a még látható szépséget szeretném megmutatni a megőrzendő környezetünkéből, a volt és a maradék Magyarországból.”

MÉG EGYSZER – AZ ÉLET SZÉPSÉGÉRŐL

Hajós Hollanda Éva festőművész tárlata szeptember 21. és október 3. között várta az érdeklődőket az Elméleti Galériában. Hajóst is az élet szépségébe vetett hit vezet, nála „a humanista ihlettségű művészet nagyobb és átfogóbb életszemléletet

és valóságértelmezést jelent” – fogalmazott képi és alkotói világáról Ury Ibolya művészettörténész. – Kompozíciós formanyelve határozott, követi a klasszikus hagyományokat. Ragaszkodik a valóság teremtette szituációból fakadó képalkotás örömehez – a *semper plus et melius*, a mindig többet és jobbat jegyében.

ÖREGDIÁK

*Kondor Béla korai munkái
a Koffán-hagyatékából*

„Kondor Béla és Koffán Károly megismerkedésüktől kezdve kölcsönös tiszteleten és figyelmen alapuló kapcsolatot ápoltak, mely később barátsággá fejlődött. Koffán számos munkát, fázisnyomatot kapott Kondortól, ezeken kívül pedig kordokumentumoknak számító iratokat és személyes leveleket őrzött meg, melyekből kirajzolódik a két művész egymáshoz fűződő viszonya. Kondor Béla kora „*uomo universale*” [egyetemes, reneszánsz ember] egyéniségének tekinthető, tehetsége egyaránt megmutatkozott a grafika, a festőművészet, költészet és a zene területén, művészetének bemutatása korábban nem volt látható a fenti mester-tanítvány aspektusból.

A tárlat a Koffán-hagyaték Kondor grafikákat és forrásanyagokat tartalmazó állományára épül, mely munkássága korai időszakát, s főként főiskolai éveit öleli fel. A bemutatott kiállítási anyag új adalékot jelenthet Kondor Béla életművéhez.

A Hegyvidék Galériában szeptember 11-én nyílt meg a Kondorkiállítás és a hónap végéig fogadta az érdeklődőket, tárlatvezetéssel és grafikai műhelybemutatóval

ETNO-ART A SZILÁGYSÁGBÓL

Rendhagyó, tárlatvezető műhelybeszélgetéssel zárult a Zilahi Képzőművészeti Csoport tárlata a debreceni Belvárosi Galériában, szeptember 16-án. A kiállítás még augusztus elején nyílt meg.

SOMOGYI GYŐZŐ 600 MŰVE A VIGADÓBAN

**Több mint 600 alkotás látható
Somogyi Győző Kossuth-díjas
festő- és grafikusművész életmű-
kiállításán, melyet október 4. és
november 23. között rendeztek
meg a Vigadóban.**

Két emeleten, összesen három teremben voltak kiállítva az életmű meghatározó alkotásai. A nagyszabású tárlat létrehozásában a Magyar Művészeti Akadémia is segített – melynek Somogyi Győző is rendes tagja –, miután a Múcsarnok korábbi vezetése nem mutatott hajlandóságot a 70. születésnapjára tartandó tárlat rendezésére. Így most 72 éves korában valósult meg a jubileumi tárlat, melynek több mint hatszáz alkotása azt a sokrétegű, teljes és kerek világot mutatja be, amelyben egyszerre van jelen a képzőművészet, a hagyományörzés, az ökológikus gondolkodás, a paraszti gazdálkodás, a hit ereje és a közösségépítő, fenntartó értékek újrafogalmazása – olvasható a rövid jellemzés az MMA honlapján.

S bár életmű-kiállításként szerepel a híradásokban a Vigadó tárlata, Somogyi Győző nem tekinti annak, mert (bár a falon három sorban függenek a képek) a műveinek csak a fele fért ki. Törekedtek azonban a műfaji és tematikai elkülönítésre. Az V. emeleten az alkalmazott művészeti műfajok láthatók, a VI.-on a grand art kapott helyet. Az V. szinten alkalmazott grafikák és könyvillusztrációk mutatják be Somogyi magyar történelemhez, a katonai hagyományörzéshez és a huszársághoz kapcsolódó műveit. Itt látható a *Magyar királyok arcképcsarnoka*.

Kiállítási enteriőr (Fotók: MMA)

A terem közepén kétfunkciós építmény kapott helyet, melyen a művész által rekonstruált 80 hadizászló, a belső térben – nyolc film részleteiből összeállított – videó-anyag volt látható. A VI. emeleten döntően a '70-es években készült fekete-fehér grafikák reprezentálták az értékválságot, a magyar történelem nemzetpusztító időszakait, a színtelen, profán világot. A terem közepén válaszolt rá a kápolna: az ikonosztászerűen elrendezett *Az Árpád-ház szentjei* sorozattal – az időtlen értéket, a színes világot, a szakralitást mutatva föl. A nyugati terem a művész festészetéről adott átfogó képet. A *Magyar Hősök arcképcsarnoka* idézte meg a magyarság elmúlt másfélezer évének nemzetmegtartó nagyjait Attilától egészen Maléter Pálig.

Mindegyik tér más és más útvonalon vezetett el a művész üzenetéhez. Afféle „tündéri tér” létrehozásának a szándéka munkált a művészen, miként ezt a kiállításra hangoló interjúban is megfogalmazta.

SZÁZ ÉV A KINCSESTÁRBAN

Száz évvel ezelőtt nyílt meg a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum. Az alapítókról, majd a működtetőkről október elején emlékeztek meg a Múzsák termében.

A békéscsabaiak fő célja egy kultúrpalota létrehozása volt – s valóban a korszak egyik legmodernebb intézményét építették föl, körbejárható kiállítótermekkel (itt található az ország egyik legszebb üvegtetős kiállítóterme). 1914-ben 2500 tárgyat őriztek itt, mára ez a szám eléri a félmilliót. A régészeti gyűjtemény 250 ezer tárgyból áll. Az értékes természettudományi leletek száma 25 ezer, a néprajzi gyűjteményé 15 ezer. A történelmi szakág gyűjteménye 51 ezer tárgyat számlál, közöttük a legtöbb Munkácsy Mihály-relikvia. Képzőművészeti alkotásból 9 ezret őriz a múzeum, közöttük Munkácsy Mihály művei mellett például Fajó János, Csók István, Aba Novák Vilmos alkotásait.

Az ünnepségen felavatták a kultúrpalota 100. évfordulója alkalmából készített emléktáblát a belső előtérben, és a Kamarateremben megnyitották a Kocsor János történész által rendezett *Száz év a kincsestárban* című kiállítást.

PEZI-E

*Baráth Pál festőművész kiállítása a Benedek Galériában**2014. augusztus 25., hétfő, 17.00 óra*

Előre bocsátom, hogy a lengyel tejkaramellát jobban szeretem a PEZ-cukorkánál, de még a francia drazsénál is. Hogy ennek van-e valamilyen jelentősége az éppen 24 óra múlva nyíló kiállítás szempontjából, azt nem tudom. Mindenesetre, ha a megnyitón PEZ-cukorkát kapok, azt is örömmel elszopogatom, ha már ilyen keserű, maró mosolyra kényszerítő és álmosan hitszegő ez a világ, mint amilyenek Baráth Pál érzékelteti a festményein. Amikor letettem az imént a biciklit, és szembekerekedett velem egy meztelen műlovarnő, szelídbarna teste mögött azúr-kék árnyékkal a halványzöld szélben, még nem tudtam, hogy naplót fogok írni. De nem lepődtem meg magamon, mostanában mindenki naplót ír, Márai Sándor, Bridget Jones, s még a lányom is – egyszerre öt személyben, párhuzamosan. Nem beszélve arról, hogy egymást érik a bloggerek (az internetes naplóírók), és az összes facebook-profil idővonalá színtén egy fajta naplónak tekintendő. A sok ostobaság mellett rengeteg okosság és figyelmeztetés sorjázik a lapokon, élethelyzetek és jellemek, sorsok és történetek tárulnak föl előttünk. A festő nem ír naplót, ő naplót fest. Nemsokára a közönség is betekinhet egy ilyen napló pikáns részleteinek sorozatát szerkesztett képszövegébe – ami majdnem olyan önkéntelen és csontig vetkőzött kitarulkozás, mint pl. József Attilától a *Szabad ötletek jegyzéke két ülésben*. Szóval, rápillantottam még egyszer a könyvespolc oldalán lógó Baráth-festményre a meztelen biciklistával, s így dohogtam: na, most már szedje össze a gondolatait, Vitéz úr, hiszen huszonnégy órája sincs arra, hogy megírja a kiállításnyitó szöveget.

*Baráth Pál:
Lányok a tüdőszűrőn;*

*a túloldalon:
Többszereplős történet;
A koldus és az utcazenész*

Augusztus 25., 18.00 óra

Végiglapoztam a jegyzeteimet és az emlékeztető fotóreprodukciókat Baráth Pál műterméből – és megállapítottam, hogy nem öregsziünk, legalább is, ami a művészetet illeti. Ez az expresszív alapozású szürreális festői világ az 1990-es évek első feléhez-derekáéhoz röpitett vissza. Igaz, akkor még a direkt figurális gondolatformák mögött a szimbolikus karakter elnyomta a látomásos elemeket. Talán egyedül a *Negatív szentek* (pop artból kölcsönzött) sorozatelvében érzékelhettük az absztrakcióra törekvést, a festői ötletek, a lélekállapotok, indulatok, a gondolatcsírák és a megelevenedő álmok sejtelmes festői naplóba való rögzítését. A legtöbb festmény most (még az egyértelműen figurális kompozíciók is) egy erős absztrakciós, formákra és formajátékokra, a formát átsugárzó lelki minőségek megjelenítésére koncentráló egyszerűsödési folyamaton ment keresztül. Nem annyira a festői téma, mint inkább a megfestés módja, a művész és az alkotása közötti viszony átalakulása eredményezi ezt az erőt a képeken. Baráth Pál húsz-huszonöt éve még játékból volt komoly, ma pedig a játékot veszi komolyan, képein (a festményein és grafikáin is) leleplezi az élet játszmaát.

Augusztus 25., 19.00 óra

Hamarosan kezdődik a *Híradó* – mazochista hajlamomat mutatja a hírekre való éhségem. Hadd menjen el végképp a kedvem itt élni egy nagyképű, önző és hazug és agresszív 21. században, a magyargyűlölő népek, Amerika arroganciája vagy a beteges cionizmus, az iszlám fanatikuskok, a gázai koncentrációs táborban ezerszám legyilkolt palesztinok és a bábként kijátszott Ukrajna között (és akkor még ott van az ózonlyuk is); nem sejtve, hogy kinek a koreográfiája szerint bonyolódnak itt a dolgok. Ehhez a *Jelenések könyvét* tragikusan másoló armageddoni helyzethez képest a Baráth Pál-festmények talán nem is mutatnak olyan kiábrándult képet az ember negatív evolúciójáról. Pedig előkerülnek

lám, *Az apokalipszis lovasai* – poroszkálásuk korántsem békés. No, de mit várhatnánk azoktól, akiket azért találtak ki, hogy beteljesítsék a küldetésüket?!

Augusztus 25., 19.30 óra

A *Híradót* mégis kihagyom, lássunk helyette néhány példát Baráth Pál festői megoldásaira. Az expresszív kifejezéssel és látomásos karakterrel párhuzamosan egyszerre absztrahál és transzponál a művész. Elvonatkoztat, egyszerűsít, tömörít, a figurát áttemeli egy másik szituációba, egy másik jelentéssík irányába. Itt van *A sötét ló és az árnyék*. A sötét ló szimbólum, az ismeretlen kihívást, a rizikót jelenti, nem tudni: a felemelkedést vagy az elbukást-e. A sötét ló vöröslő árnyéka rejtje a kavargó indulatokat, félelmek és vágyak röpitik a vágatára, és bizonyára egy egész regényes történet van a festmény mögött. A meghívón látható mű: a *Lányok a tudósziúrón*. A több grafikán és más képen is szereplő motívum a „három grácia” toposzából alakult ki. A szépség átértelmezéséről, viszonylagosságáról, a szépségről mint külső mázról is szó van ebben a képi-gondolati kontextusban. Az átvilágítás nemcsak a transzparenciát sugallja, de a megkettőződés motívumára is utal, így a kép arra kényszerít, hogy egyszerre vegyünk tudomást a dolgokról és azok ellentétéről. S kapjuk a figyelmeztetést ráadásként: minden, szépséggel való találkozás legyen a számvetés helyzete is. *A nő csodálata* vagy a *Többszereplős történet* hasonló kérdéseket vetnek föl, megtoldva ezt a tárgyiasult látvány, a vágýtárgy problémájával, ahol a morál és esztétikum is összecsap. (Kierkegaard az esztétikai stádiumot helyezte a legalsó szintre, e fölött van az erkölcsi szint, s végül a vallási stádium.) *A Shakespeare és figurái*, a *Don Quijote* vagy az *Egy balerina élete* azt

a megoldást reprezentálja, ahogy a főmotívumot (Shakespeare alakját, a búsképűt és társát vagy a táncosnót) körbeveszik a sorsukat alakító jelek, a karakterek és helyzetek. Azonosítható a szereplőkbe vetített élet és önazonosság, a külvilág értetlenségét jelképező malomkerék vagy a mindhalálig tartó tánc – a „*tebened voltam, ó tánc, kívül más mindenben*” élménye. Ezt az élményt igen expresszív, a mozgásba és színekbe absztrahált módon fejezi ki a nagy *Táncosnő*.

Baráth Pál: *Táncosnő*
a túldoldalon: *Don Q.*

Augusztus 26., 2.30 óra

Talán nem kellett volna annyi fokhagymát enni a füstölt kolbászhoz vacsorára, esetleg csak egyszer vacsorázni? – Mindegy, most már úgyis rémeket álmodtam: akasztott táncosnők himbálódtak a rózsaszínű ég alatt, ég és föld között, afféle robbantott-csirke angyalok. S mintha láttam volna valamilyen hasonló képet Baráth Páltól is. De ha már felébredtem, itt van az ideje átnézni az iskolákon és hivatalos művészetközösségeken (és művésztelepeken) kívüli tanulmányokat. Nem kell ahhoz a művész *facebook*-megosztásait követni, elég jó két évtizednyi ismeretség, hogy tudjuk, Baráth Pál képzőművészeti vonzalma alapvetően franciás orientációjú. A klasszicista és romantikus alkotók mellett az impresszionisták és posztimpresszionisták, Van Gogh, Degas és talán Toulouse-Lautrec is, jöhetnek még a fauves-ok, aztán az örök szerelem, Dalí, és az a René Magritte, akinek a neve – úgy is, mint közös ismerős – elhangzott 1990 végén az első találkozáson, az első üveg bor társaságában. (Ebből a jelből azt már szinte biztosra vettük, lesz

néhány közös témánk a jövőben, de azt nem sejtettük, hogy a Hungária étteremből, ahol ültünk, hamarosan gyorsétterem lesz – ahol műanyag marhahúst árulnak.) Noha a Louvre (vagy a Prado, a Tate, a Guggenheim és az Ermitázs) számára az állandó tájékozási pont, azt hiszem, legjobban ő a Musé d'Orsay-ben érzi magát otthon. A fönti nevek érdekes lelki és szellemi körökkel rajzolják meg Baráth Pál iskoláit. A géniusz áhítatos örülete, illetve a Van Gogh-mítosz, a maga tudatos örületéből mítoszt alkotó Dalí (akinek *Don Quijote*-sorozata Baráth Pált is elvezette a cervantesi mágikus képzelet és valóság határára), s a másik szürrealista – a teljesen normális Magritte –, aki saját művészetével ábrázolta és teremtette meg a párhuzamos valóságokat. Tehát a létezés szimultán szintjeit, a képek árulását, amennyiben minden festmény mögött jóval erősebb a gondolat, mint a képet létrehozó látvány. S Baráth Pál képein szintén ez a fontos. A látvány csak kerete a gondolatnak, vagy másképp fogalmazva: a belső látványt hozza létre a gondolat.

Augusztus 26., 4.00 óra

Inkább alszom még egy kicsit. Reggel befejezem. Szeretnék nem álmodni most.

Augusztus 26., 9.00 óra

Megnéztem, van-e itthon lengyel tej-karamella. Még két darabot találtam. PEZ-cukorkát majd kérek Palitól, ha elfogy, a megnyitón. Apropos, lássuk csak a képet, melynek a címe az egész kiállításnak nevet adott! Ez egy triptichon záró darabja: az *Ikaroszt* és a *Bukást* követi a *PEZI-e*. Ki gondolta volna? Az ember csak szárnyakra vágyott, hogy túllépjen saját határain, és nem tudta, hogy a szárnyakkal angyallá is változik. Ahhoz pedig, hogy angyal legyen, előbb meg kell halnia. – Én ezt nem értem. Miért nem érzi jól magát az ember a saját bőrében?!

Augusztus 26., 16.30 óra

Most jut az eszembe, hogy nincs a műsoron se zene, se vers. Egy vers pedig jól jöhet zárásként. Pali óvatosan megemlítette a műteremben, hogy elmondhatnék egyet. Az új kötetemből, a *Fekete sugarak alatt* című ciklusból nem is egy tetszett neki. A címadó darabnál maradtunk.

*Baráth Pál festményei: Egy táncosnő élete;
Ég és föld között (balra, lent);*

A megnyitó közönségének egy része

Augusztus 26. 17.17 óra

FEKETE SUGARAK ALATT

Azt mondd,
már nincsen szükséged
szavakra,
látni akarod inkább
a csodát –
nincs magyarázat,
és ne legyen
magyarázkodás.

Szeretnéd megízlelni
a szelet;
vízmosta követ
tapogatni;
villámok fényében
fürödni, s úszni
szarvasbőgés-áriában;
merengeni az eltűnő
dolgokon;
hagyni, hogy végig
peregjen arcodon
egy könnycsepp a végtelen
időből.

Aztán valakit
megszeretsz, és mindent
el akarsz mesélni,
de rájössz, hogy már
nincsenek
szavaid.

Ártatlan vagy és
kiszolgáltatott –
fehéren virítasz
fekete
sugarak alatt.

ÚJABB MAGÁNGYŰJTEMÉNYT MUTATTAK BE DEBRECENBEN

Kiss József és Kissné Nagy Ilona képzőművészeti kollekcijából válogatva, a negyedik magángyűjteményi kiállítás nyílt meg szeptemberben a debreceni VOKE Egyetértés Művelődési Központ galériájában (korábban a sorozatot is kezdeményező Máté László festészeti és grafikai anyagával jelentkezett, s a két szemle között láthattuk Cs. Tóth János művészeti író magángyűjteményét).

*Bod László festménye
lent: Bér Rudolf képe*

Kiss József és felesége csupán mintegy másfél évtizede gyűjti a képzőművészeti alkotásokat, mégis tiszteletet parancsoló az anyaguk. – „Első generációs” gyűjtők, korábban nem volt példa egyikőjük családjában sem az ilyen irányú érdeklődésre. Maguknak kellett kiismerni a műkereskedelem kalandos világát, eldöntve közben azt is, hogy milyen korszakot, illetve milyen művészeket helyezzenek a figyelmük fókuszába. Hamar kialakult ez a kör: csak kortárs magyar és magyar anyanyelvű festőktől vásárolnak 1949 után született festményeket, valamint kiegészítették a gyűjteményüket a terrakotta szobrokkal is.

„Az egész gyűjtésben a megismerés, a tanulás, az új tudás megszerzése talán a legizgalmasabb – mondják. – Tájékozódásunkat segítik a katalógusok és a korabeli újságok is, melyekhez régiségvásárokon, antikváriumokban és árveréseken igyekszünk hozzájutni.” Az internet szintén hatalmas segítséget jelent, azonban az ott szereplő adatokat, információkat – ha van rá mód – nem árt valamilyen eredeti nyomtatott kiadvánnyal összevetni.

Soha nem vesznek meg egy festményt, amíg nem ismerik meg az adott művész stílusait, technikáit, mestereit, iskoláit. Elsősorban árveréseken vásárolnak – így kerültek korábban kapcsolatba Máté Lászlóval is, a karácsonyi műtárgyaukcziók szervezőjével, a debreceni régiségvásárok animátorával. A műtárgypiac alakulását követve, az árakkal is tisztában vannak.

Az árakkal kapcsolatban egyébként az internetes oldalakról szintén érdemes tájékozódni, lehet következtetni a főbb tendenciákra, a kereslet és kínálat alakulására. A világháló itt sem mindenható: „Ha nem tudjuk személyesen megfogni és megnézni, akkor nem is vesszük meg” – mondja Kissné Nagy Ilona, aki műtárgybecsüs.

Topor András festménye

„A gyűjtemény kicsit olyan, mintha még egy gyerekünk lenne. Gondozni kell, figyelni rá, követni minden apró mozzanatot, ami kapcsolatos az anyaggal. Ugyanakkor taktikát, tudatos építkezést is igényel: ha találunk például ugyanattól a művésztől egy jobb minőségű festményt, mint amilyen a gyűjteményben már megvan, akkor csere következik. Az ízlésünk úgy összezsugorodott az évek alatt, hogy egymásra nézünk, és tudjuk is, hogy mit akarunk megvenni és mennyiért.”

A gyűjtéssel kapcsolatos tevékenységek naponta két-három óra foglalatosságot jelentenek. Általában éjszakánként, de úgy érzik, hogy ez a nappali rohanásból, a civil munkából teljes kikapcsolódást jelent.

Ha egy-egy alkotótól több műtárgy birtokában vannak, próbálnak változatosságot, sokszínűséget belevinni a gyűjteménybe. Kedvenc korszakuk az 1949 utáni

gyűjtőkörből is az 1960-as és '70-es évek világa. Kedves művészeik között pedig Szentgyörgyi Kornélt, Józsa Jánost, Bér Rudolfot és Topor Andrást sorolják.

Kiss József azt mondja, ő nagyon szeret idős művészekkel beszélgetni. Úgy érzi, még inkább elevenné válik a kor, amelyet a festmények reprezentálnak, s mintha a műtermek atmoszférájából is átsugároznának valami az ilyen beszélgetések során.

Szentgyörgyi Kornél festménye

*Balra: Józsa János
rendhagyó triptichonja*

Nagy hatással volt rájuk a gyűjtemény kialakításában a már említett Józsa János mellett a nagybányai Deák János, Véső Ágoston és Dudás Gyula.

Burai István festménye

A kiállított művek alkotói: Almásy Aladár, Angyalföldi Szabó Zoltán, Bencze László, Bényi Árpád, Bér Rudolf, Bod László, Bozsó János, Burai István, Breznay József, Czene Béla, Csáki Maronyák József, Cs. Uhrin Tibor, Deák János, Doór Ferenc, Duncsák Attila, Félegyházi László, Herpai Zoltán, Hézsó Ferenc, Józsa János, Kéri László, Krieg Ferenc, Kurucz Dezső István, Lóránt János Demeter, Maklár Kálmán, Noel Ödön Gábor, Pleidell János, Schéner Mihály, Scholcz Erik, Somos Miklós, Sugár Gyula, Szentgyörgyi József, Szentgyörgyi Kornél, Szikora Tamás, Szinte Gábor, Tenk László, Topor András, Vati József, Vásárhelyi Kovács Tibor, Véső Ágoston, Xantus Gyula.

A gyűjteményben több műalkotással szerepel mások mellett még B. Mikli Ferenc, Balázs Imre, Bíró Lajos, Deák Ilona, Buhály József, Dobi Piroska, Drozsnik István, Égerházi Imre, Ezüst György, Gádor Emil, Konfár Gyula, Kopacz Mária, Kozma István, Madarász Gyula, Menyhárt József, Mersics Piroska, Nagy B. István, Németh Miklós, Ország György, Pál Gyula, Tamás Ervin, Tóth Ernő, Ujvári Lajos, Urbán György, V. Bazsonyi Arany és Vinkler László is.

*A két nagybányai –
középen: Deák János festménye;
lent: Dudás Gyula képe*

TERMÉSZET-MÉLYBŐL FÖLEMELKEDŐ EMBERLÁTOMÁSOK

*Kiállításokkal emlékeztek
Kurucz D. István születésének centenáriumára*

Kurucz D. István festőművész születésének 100. évfordulója alkalmából nyílt kiállítás a hajdúböszörményi művelődési központ galériájában szeptember 11-én. A centenáriumi összeállítás egy nagyobb, mintegy 70 képből álló sorozata májusban volt látható Hódmezővásárhelyen, az Alföldi Galériában, s bemutatták az anyagot a fővárosban is.

A Hajdúsághoz és a Hortobágyhoz számos szállal kötődő alkotó a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep törzstagja volt, maga is vezette a telepet (a Munkácsy- és Kossuth-díjas Kurucz D. István itt kapta meg a Káplár Miklós-díjat). Pogány Gábor művészettörténész Kiss Attila polgármesterhez hasonlóan méltatta a nemzetközi művészteleppel való kapcsolatot, illetve magának a szimpóziumszerűen szerveződő és fölépülő telepnek az érdemeit is, jellemezve közben az alföldi festészet fontosabb stílus- és karaktervonásait.

„Kurucz D. festészetét a táj határozza meg, mégis emberalakjai emelik fel. Az alföldi ember ábrázolása visszatérő témája. Felhasználja hortobágyi és alföldi tematikájú festményein az absztrakt expresszionizmus festékkezelési, felületalakítási módszereit; kompozíciói alakításánál észrevehetjük a konstruktivizmusból származó megoldásokat. Képein a pusztá új értelmet nyer, maga a látóhatár uralkodik rajtuk.”

Kurucz D. István a Tornyai és Koszta által kidolgozott alföldi festészet folytatója volt, azonban azt egyéni felfogásban művelte. Alkotásai (s főleg a korai művek) akár úgy is értelmezhetők, mint festői eszközökkel megvalósított „szociofotók”.

Ezeket a festményeket az teszi hitelessé, hogy bennük az érzelmi

KURUCZ D. ISTVÁN (1914–1996) képzőművészeti tanulmányait 1933-ban, Szőnyi István magániskolájában kezdte.

1934–1940 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolára járt (mesterei Rudnay Gyula, Benkhard Ágoston, Szőnyi István, Nagy Sándor voltak).

1950-ben Munkácsy-díjjal tüntették ki; 1960-ban

Tornyai-plakettet kapott.

1941–42-ben, 1961-ben és 1983-ban római ösztöndíjas volt. Érdemes művész

lett 1971-ben, Kiváló művész 1978-ban. 1985-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. 1940-ben Hódmezővásárhelyen telepedett le. 1948-ban Budapestre költözött, 1959-ig Szőnyi tanársegédjeként oktatott freskótechnikát a főiskolán.

1951–52-ben megszervezte a Honvédségi Képzőművészeti Stúdiót, majd kinevezték a Honvéd Képzőművészeti Iskola igazgatójának. A vásárhelyi iskola képviselőjeként is jelentős szerepe volt a Vásárhelyi Őszi Tárlatok elindításában. Megszervezte és vezette a Mednyánszky Társaságot, haláláig a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepet és a Hortobágyi Alkotótábort.

disszonanciák harmóniába érnek, így a művész egyszerre érzékelteti a közlés expresszív erejét a visszafogott indulattal és a képen megjelenő alakok iránti együttérzés „szemeremes lírájával”.

Az ’50-es évektől tárgyköre kibővült, kompozíciós módszerei egyszerűsödtek. „Olykor a fogalmi érzékelésig eljutó jellemzése régi témáit is új tartalmakkal telíti: a paraszti életforma józan realitásai már nem a társadalmi mozdulatlanság, hanem a céltudatosan és hasznosan élt emberi élet, az erkölcsi értékek szimbólumaiként jelennek meg képein. Különösen kifejezőek ebből a szempontból alakos ábrázolásai, melyeken az ikonszerű tömörséggel megfogalmazott figurák a földdel összenőtt ember sorsának természetes ethoszát alakítják képi emócióvá.”

Az Alföld-tematikához kapcsolódtak a ’60-as években megszorodó tájábrázolásai. „A táji inspiráció forrása a ’70-es évek közepétől már nem a távlati élmény, hanem a táj anyagi és szellemi mivoltát meghatározó természeti közeg, amelynek megjelenítésében – merészen átlépve a konvenciókon – a nonfiguratív festészet eszköztárát is felhasználja. Pályája utolsó harmadában festett Hortobágy-ábrázolásai immár a természet mélyebb struktúráit megismerő és átélő ember újszerű látomásai” voltak.

GAJDÁN ZSUZSA JUBILEUMA

A hajdúböszörményi festőművész születésnapjára tartott tárlatát szeptember 12-én nyitotta meg Tarczy Péter képzőművész, művészeti író a Maghy Zoltán Művészházban. Alább Tarczy Péter összefoglaló értékelését közlöm.

TARCZY PÉTER:
Emlékek zárványai

Gajdán Zsuzsa festményei valójában lírai vallomások, sokszor drámai gesztusokkal. Pillanatfelvételek a számára fontos emlékek felidézésével, kvázi vizuális naplók.

A részlet-gazdag primer felületre gyűrött fóliát, hullámpapírt, megsárgult fényképeket, kalligrafált kéziratot, nyomtatott szöveget ragaszt, s ezekre a felületgazdagító elemekre újabb festékréteget juttat, általában az akciófestés módszereit alkalmazva. Ezzel még dinamikusabbá válik a kompozíció, elevenebbé a múlt. Festményeinek anyagszerűsége textúrává redukálja a látványt. Alkotás közben körbejárja a művet, elé térdel, belelép. A festéket csepegteti, különböző anyagokat

ad hozzá, csorgatja, ecsetet, botot, kezét használva. A felügyelt véletlené a főszerep, miközben a festés folyamata a kép tartalma.

A külső világ és az idő megszűnik, személyesebb dimenziókban folyik a mű kibontása, s így válik hitelesebbé, meggyőzőbbé: a kép kivirágzik. Fekete, vörös, kék, okker, barna és arany, régebben sok fehér – ezeknek a színeknek foltjai, vonalai, fénypásmái közvetítik a lélek mélyéről feltörő gesztusokat, vezetnek szemünket a mélytengeri áramlásban, ahol jelen és múlt emlékeinek zárványait törheti fel a néző, ha empátiával közelít képeihez.

Gajdán Zsuzsa festményein meghatározó szerepe van a szövegnek. Gyakran a kép címe is valamilyen konkrét szöveg-jelentésre utal (Levéltöredékek, Levelek, Az utolsó levél, Nincs válasz), hangsúlyt helyezve egyúttal az üzenetjellegre. Ez a kommunikációs kényszer mutatkozik meg a Kiáltom a világba című triptichon elemein – s szintén a szakrális jelentést idézi A hosszú élet legendája. Különös lemondó-szabaduló „nyilatkozat” lesz így A bánat elengedése, vágyakozás-fohász pedig a Kereslek című kompozícióból. Embernek csak keze- és gondolatnyoma van itt, mégis mindegyik kép emberi történet.

Gajdán Zsuzsa festményeiből: Levelek; Emberi történetek (vegyes technika)

Az alkotótábor tagjai a jubileumi megnyitón

(Fotó: Kecskemét online)

10 ÉVES LETT A KISKUNSAGI ALKOTÓTÁBOR

A Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt. által támogatott Kiskunsági Alkotótábor az idén lett 10 éves, érthető módon az Erdők Hete nyitóünnepsége is a képzőművészetet helyezte előtérbe: szeptember 29-én nyílt meg az alkotótábor jubileumi tárlata a Kecskeméti Kulturális és Konferenciaközpont földszinti kiállító termében. A nagybányai Dudás Gyula festőművész által elindított és vezetett táborban 2005 és 2014 között mintegy félszáz magyarországi, erdélyi és vajdasági művész vett részt, az ő műveiből válogatott a mostani tárlat, melyet Turai G. Kamil esztéta nyitott meg, lelkesült elemzésekkel szólítva meg a hallgatóságot.

Sulyok Ferenc vezérigazgató arra emlékeztetett, hogy társaságuk folyamatosan fejleszti turisztikai szolgáltatásait, fenntartja a környezeti nevelés hagyományos helyszínének számító, Kecskemét-Hetényegyházán található Vackor Vár Erdei Iskolát, s mellette a magyar erdők, a magyar vidék, a Kiskunság megismertetését a bugaci helyszínnel létrehozott Kiskunsági Alkotótábor rendezésével támogatja.

Dudás Gyula, az idén 85 éves, Nagybányán élőfestőművész, a tábor megálmodója és művészeti vezetője méltatta Nagybánya és Kecskemét szellemi kulturális kapcsolatát. A kiállítás a hagyományos festményaukciónal zárult október 10-én.

(Fotók: Kecskemét online – www.keol.hu)

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSEKKEL ÜNNEPELTEK

25 éves a *Koncz Művészeti Galéria*

A Koncz Galéria fennállása alatt számos egyéni tárlatot rendezett Debrecenben, Budapesten és az ország több városában. Részt vállalt a kortárs magyar képzőművészet értékeinek határokon túli megismertetésében, egyedi alkalmakat teremtve az alkotók külföldi bemutatkozásához.

Czene gál István: Ellenfényben (2014)

25 éves jubileumi kiállításukat (két hónappal a koreai látogatás után) októberben rendezte meg a derecskei művelődési központ galériája. A tárlat hívószavának a hagyomány és nyitottság gondolatkörét választották. „Abban bízunk – mondta Koncz Sándor, a galéria Derecskén élő, és ma is folyton a hazai értékeket reprezentáló itthoni és külföldi lehetőségeket kutató tulajdonosa –, hogy a jubileumi alkalmakhoz (a koreai-magyar diplomáciai kapcsolat felvétele is 25 évvel ezelőtt történt meg) jól illeszkednek a magyar valóság régmúlt és jelen témái. Így a művészetekkel teremtünk hidat a korok, kultúrák és nemzetek között.”

1989 óta a galéria kiállított (más helyszínek mellett) Erdélyben, Kárpátalján, az USA-ban, Japánban, Kínában, Németországban, Belgiumban, Izraelben.

Hibaigazítás: HÍRES CSÓKOK A BENETTONTÓL

A 60. kötetben jelent meg *A képek retorikája* című tanulmányom, benne a Benetton cég társadalmi szerepvállalású, botrányos kampányainak bemutatásával. 2011-es akciójuk a „gyűlölet ellen” szöveget, a megbékélést sürgette kritikuss eszközeivel, pl. az egymással rossz kapcsolatban lévő állami vezetők fotómontázsos csókjaival. A politikusi csókok között sajnos, összekeveredtek a képaláírások. Helyesen: Obama Hugo Chavez venezuelai elnökkel váltott csókot (középen); jobbra a kínai államfő, Hu Csing-tao barátságát keresi, balra pedig a két Korea elnöke (Kim Dzsong Il és Lee Myung-bak) békül ki egymással.

500+1

AZ EURÓPAI GRAFIKA ÜNNEPE

1513-ban, tehát tavaly éppen ötszáz éve készültek el az első rézkarcok:

**Urs Graf réz- és fametsző mester
Dürer Szent Jeromost ábrázoló
lapját tette át részlemezre.**

Az 500+1 kiállítás-sorozat ismertetője szerint ez az eddig ismert legrégebben datált rézkarc, ami majdnem igaz is, hiszen a legelsők között van. A *Néző • Pont* 2012. évi 47–48. kötetében már szorgalmaztam, hogy illő lenne megünnepelni az európai sokszorosító művészi grafika születését, és egy kisebb tanulmányban ismertettem a születés körülményeit. A nemzetközi szakirodalom a *Mosakodó nő* (*Lábát mosó nő – Girl Washing her Fet*) című, szintén 1513-as Urs Graf-rézkarcot említi mintapéldányként, s létezik egy 1512-es datálású Urs Graf-karc is, a szintén Dürer nyomán készült *Remete és a Sátán*. A közmegegyezés szerint 2013-ban meg lehetett (volna) ünnepelni a félezer éves európai grafikát. S mivel ünnepet rendezhettünk volna akár 2012-ben is, miért ne lehetne ünnep a 2014. év...

A Dürer-lapok után készült 1513-as (balra) és 1512-es Urs Graf-rézkarc (jobbra)

Az európai sokszorosító grafika félezer évvel ezelőtti születésére emlékeztek tehát Debrecenben azzal a kiállítás-sorozattal, mely hat helyszínen mutatta be a magyar grafika múltját és jelenét. A tárlatsorozat központi megnyitóját szeptember 28-án rendezték meg a Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében – itt 31 kortárs magyar művész sokszorosított művei voltak láthatók. A Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete (GADE) által kezdeményezett seregszemlén kiállították az 1960-as és '70-es évek grafikusnemzedékének a Debreceni Egyetemi Nemzeti Könyvtárban lévő anyagából válogatott munkáit; megnyitották Miskolci Grafikai Triennálé díjazottjainak kamara-tárlatát, s külön kiállítást rendeztek a GADE tagjainak munkáiból, valamint a Medgyessy Ferenc művészeti gimnázium diákjainak és tanárainak alkotásaiból.

A központi megnyitó a Bényi Árpád Teremben volt

A sorozat tematikailag leginkább meghatározó állomása a Debreceni Református Kollégium múzeuma volt, ahol *Mesterség és művészet: a debreceni grafika első századai* címmel nyílt kiállítás.

Amióta Debrecen egyházi és iskolai központ, szoros a kapcsolata a könyvvel és a sokszorosított grafikától elválaszthatatlan nyomdával. A 'magyar Genf' ezer szállal kapcsolódott a protestáns Nyugat-Európához. A 18. század második felétől a debreceni nyomda kiadványait gyakran díszítették a kollégiumi diákok metszetei – de a minőségi változás kezdetét a rézmetsző diákok társaságának megalakulása, az első térképatlaszok megjelenítése jelzi 1800 és 1804 között.

A döntő lépés Sárvári Pál (1765–1846) professzor nevéhez fűződik – ő volt a szerzője *A rajzolás mesterségének kezdete* című tankönyvnek; utódja, Beregszászi Pál négy tankönyvet jelentetett meg (munkásságának középpontjában a műszaki rajzolás állt). Debrecenben a pedagógiai szemlélet is segítette a művészeteket: a szemléltető oktatás nagyszámú új ábrát és illusztrációt igényelt. „A gyakorlati élet kívánalmait, a hasznosság szempontjait követő rögös út vezetett mesterségtől művészetig, de a legjobb munkáiban már a korai századokban felcsillannak a mai értelemben vett művészet szikrái”.

A legendás grafikusnemzedék (köztük Csohány Kálmán, Gross Arnold, Gyulai Líviusz, Hincz Gyula, Józsa János, Kass János, Kondor Béla, Szabó Vladimír, Würtz Ádám) innen is táplálkozott; műüket folytatják a kortársak, a debreceniek mellett olyan megbecsült alkotók, mint Aknay János, Kőnig Frigyes, Orosz István.

GONDA ZOLTÁN ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA NYÍLT MEG A TÉGLÁSI GALÉRIÁBAN

Gonda Zoltán festőművész (1943) grafikai és festői életműve már régebben megérett arra, hogy állandó kiállításon is láthassa a közönség az allegorikus grafikai és expresszív festői munkásságát reprezentáló alkotásokat. Megidézve azt, ahogy a művész „erős szénaillatot, tiszta kék eget, madárcsicsergést, szénaboglyákat, bivalyokat és meleg emberi szavakat” álmodik. Nos, október 6-án a téglási Városi Galériában avatták az állandó Gonda-tárlatot, meleg emberi szavakkal.

MESÉLŐ KÉPEK

KODAY LÁSZLÓ ÚJ KIÁLLÍTÁSA A MONORI VIGADÓBAN

Macskák a felhőkön, kecskék a fán, szerelmes malacok röpködnek, gólya-álmú asszonyok rejtik kötényük alá a napot. Fejre állt világunkról mesélnek Koday László festményei; a legújabb tárlatot Feledy Balázs művészettörténész október 6-án nyitotta meg.

ŐSZI TERMÉS HAJDÚ-BIHARBAN

Kissé felemásra sikeredett az idei megyei őszi képzőművészeti tárlat Hajdú-Biharban, bárki meggyőződhetett erről a debreceni Belvárosi Galériában látott alkotások alapján. Felemás voltát nem a rotáció szerinti 'vegyes' esztendő eredményezte (az idén októberben az amatőr és professzionális alkotók közösen állítottak ki), hanem a megkérdőjelezhető színvonal és a rossz rendezés.

*Az egyik díjazott, B. Nagy Gabriella
A nagy fiú című festménye*

Itt volna az ideje a valódi művészi teljesítmény elismerésének a válogatással, úgy a hivatásos, mint az amatőr alkotókat illetően. Főleg az udvariaskodás, csak mert „illik” a neve miatt bevenni valakinek a képét, másokat pedig le kell írni, mert ő úgyis megél a piacról. A szigorúbb szűrő azt is eredményezte volna, hogy nem kerülnek sűrűn egymás mellé és két sorba, olykor egészen lehetetlen helyekre a képek, ráadásul jó művek. Ennek kifejtése nagyobb teret igényel, annak viszont örülök, hogy recenzens véleményem ezúttal nagyjából egyezik a zsűri döntésével a díjazásról. Az őszi tárlat nívódíjait Koháry György és az általa vezetett Kabai Alkotókör, B. Nagy Gabriella, Burai István és D. Király Sándor kapta meg.

Hiányoltam a jó áttekinthetőségen túl legalább egy lepreollót, vagy egy szimpla névsort, egy címlistával – a mintegy 120 kiállított alkotás és a Nagyerdemű talán megérdemelte volna. Itt figyeltem föl azonban (más munkák mellett) Bothné Dóra két festményére, és a képekkel való találkozás azt eredményezte, hogy utána néztem az alkotó közelmúltban rendezett budapesti kiállítási anyagának. (Erről is olvashatnak a következő kis cikkben.)

*Egy másik díjazott művész,
D. Király Sándor: Elkésett fohász*

ÉLMÉNYEK ÉS ÉRZÉSEK A TETŐ GALÉRIÁBAN

Van egy festőnő Debrecenben, meglehetősen aktív közösségi ember, képzőművészeti közéletben és közösségi hálón egyaránt. Itt még a nagykanizsai kiállításán látjuk, aztán egy hajón az Adrián, művésztelepen a Beregben, majd egy hőlégballonból kémleli a tájat, az alkony titkait kutatja a vízparton, amott meg gumicsizmában tapodja a dús aljnövényzetet vadászok nyomában, festőállványa készen az ámulatra, lelke a csodára, mindig mosolyog, még akkor is, ha sír. – Bothné Dóra.

Élmények és érzések címmel rendezte meg legújabb, október 15-ig nyitva állt kiállítását a Tető Galéria Budapesten – a tárlatot Cs. Tóth János ajánlotta a nagyszámú érdeklődő figyelmébe. (Ez volt az idei harmadik önálló kiállítása: *Van bőr a képén*, *Hangulatok és Színekben mondom el* címmel mutatta be a műveit.) Élményei pedig bőven vannak, s az érzései, noha rejtjelezettek, tiszták – nőies a kifejezése. Ébren álmodik, legalábbis örökké próbálja az éber álmot, hagyja a lélek kódét reá ereszkedni a szellem fényeire, nővirága öleli körbe bájjal a férfi-kedvet.

A természetet járva, szeretet-zsongást és szeretetjajt kutat földön – és a föld felett, márpedig sűrűn járja a tanyavilágot, ott él és alkot ő is.

Szabadon fest, őszintén.

Bothné Dóra képei:

*A vadászház (fent, balra),
Ablakban (középen, jobbra),
Elfelejtve (balra, lent)*

Bothné Dóra változatos technikákkal alkot, tussal, akrillal, vegyes technikával is dolgozik, bőrre fest, szabálytalan formákra vetíti rá a tekintetéhez idomított világot: szabálytalanságokból születik tehát a rend. Szabadságához hozzátartozik a természet utáni festés, az alkotás magasba röpítő lélegzeteinek s mélyre húzó sóhajainak önfeléd hívása, lehetősége. S amennyire tudatosan keresi a tanulás és az önfelépítés alkalmait, legalább annyira ösztönös is. Ez a két hajlam pedig alkalmassá teszi őt arra, hogy önmagáról – élményeiről, hangulatairól, örömről és vágyról – beszélve, mindig másokhoz is szóljon.

*A megnyitón
a Bordó Sárkány
Régi Zene Rend
gondoskodott az
archaikus érzéki
hangulatról*

„CSERÉPRE ÁLMODVA”

Bothné Dóra legújabb kiállítása is megnyílt novemberben, a Debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában. Az újabb munkák közt ismét láttunk egy kísérleti sorozatot: mint korábban például a szarvasbőr volt a festmény üzenetének médiuma, most a régi tetőfedő cserép formálódik képpé. Az alkotó 13 ilyen művét illesztette a sorozatba. Látjuk a cserépképen a funkciót (épület, tető), a környezetet (táj, városentriőr), de még a cserép elkészültéhez szükséges elemek (föld, víz, tűz) is megjelennek.

Bothné Dóra cserépfestményeiből

SZOBROT KAPOTT AZ AKADÉMIA LEGNAGYOBB TÁMOGATÓJA

Van egy vén, mintegy 150 éves bükkfa Vácrátóton, a Nemzeti Botanikus kert központi épületének közelében. Ezt a fát még ismerte Vigyázó Sándor gróf, akiről a közvélemény nem is tudja, hogy noha Széchenyi alapította adományával a Magyar Tudományos Akadémiát, azonban Vigyázó Sándor (1825–1921) volt az Akadémia legbőkezűbb támogatója. Ennek a Vigyázó Sándornak a szobrát avatták föl október 7-én, Vácrátóton – a pirogránitból készült mellszobor alkotója Juha Richárd.

A Vácrátóti Nemzeti Botanikus Kert a Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai Kutatóközpontja Ökológiai és Botanika Intézetéhez tartozik. Az avatáson a vendégeket Báldi András, a kutatóközpont főigazgatója köszöntötte, majd Kósa Géza dendrológus, a Nemzeti Botanikus Kert vezetője emlékezett gróf Vigyázó Sándorra, a kert alapítójára. Kósa Géza a gróf életútját kultúra- és társadalomtörténeti összefüggéseiben méltatta, áttekintést adva a történelmi korszakokról is. Meleg szavakkal beszélt a Vigyázó családról, a gróf szerepéről, melyet a vácrátóti kert kialakításában és fejlesztésében betöltött. Kiemelte apa és fia nemes tulajdonságait, önzetlenségüket, tudománytiszteletüket és hazafiságukat, melyek révén a legnagyobb adakozóvá és legigazabb magyarrá váltak. Kitért arra is, hogy Vigyázó Sándor gróf szobrának felállításával egy sok évtizedes erkölcsi mulasztást sikerült pótolni. Érdekesség, hogy a mellszobor posztamense a gróf idejében a kert eredeti kőhidjainak egyikét erősítette.

Kósa Géza régen dédelgette az emlékhely létrehozásának vágyát, és külön köszönetet mondott a megvalósulásért Juha Richárd szobrászművésznek, a Kós Károly iskola művésztanárának.

*Juha Richárd
és Szász Domokos,
az MTA alelnöke
leleplezi a szobrot*

A kapcsolat létrejött a kutatóközpont és a debreceni Kós Károly Művészeti Középiskola között egyébként Tihanyi Györgynek köszönhető, aki a debreceni botanikus kert fejlesztéséhez éppen Kósa Gézától kapott tanácsokat és növényeket.

Juha Richárd beszélt arról, hogy természet iránti rajongása, valamint Vigyázó Sándor gróf életútjának és nemes lelkületének megismerése ösztönözte őt arra, hogy a gróf portréjának megmintázásával ő is adományozóként tisztelegjen egy nemes ember még nemesebb cselekedete előtt.

Vigyázó Sándor széles látókörű, szigorú erkölcsű hazafi volt, s szerencsére nem az egyetlen a főrendi társai között. A nagy műveltségű birtokos igen szerette a természetet is, fiatal korában végiglátogatta Nyugat-Európa számos jelentős parkját. Vácrátóti kastélykertjének átalakítására a legjobb hazai kerttervezőt, a József főhercegnek is dolgozó Jámbor Vilmost hívta meg. Néhány évtized alatt óriási költségekkel jött létre a kor stílusának megfelelő romantikus tájképi kert. Ennek stíluselemeit és a múlt felé forduló, historizáló életérzést kifejező kerti építményeket máig láthatjuk. A 19. század végére hódított az az új kertstílus, amely minél több „idegenhonos” növényt felvonultató, de esztétikus kialakítású élőnövény-gyűjtemény volt. Ez szolgáltatta a mai botanikus kert alapját.

A 96 éves korában elhunyt Vigyázó Sándor hatalmas vagyonát, könyvtárát és értékes műtárgygyűjteményét, kastélyait, városi palotáit és sok ezer hold földjét a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta, s ezzel a Vigyázó család máig az MTA legbőkezűbb adománytevője.

JAZZ FEELINGS

*Walter Gábor
festményei*

A Walter Gábor festőművész emlékére rendezett *Jazz feelings* című kiállítás a Kanizsai Nemzetközi Világzenei Fesztivál rendezvényeként nyílt meg október 10-én a Kanizsai Kulturális Központ Ősze András Galériájában. Walter Gábor festőművész, a Kendlimajori Művészeti Akadémia mestertanára és a Ludvig Nemzetközi Művésztelep törzstagja ez év elején, 51 éves korában hunyt el.

LABIRINTUS

(i.m. Walter Gábor)

Már nem fáj, ahogy lépek,
már nincs idő, már nincs
határ két tér között, a lélek
ősi erdő, ahol már nincsenek
szavak és félreismerések,
nincs egész, csak részletek
között bolyongok hangtalan,
de hallom, hogy te átdúdolsz még
magányos éjszakákat, s nézed
ahogy az árva gyertyafény remeg,
s ha emlékem egyre fárad, ne tedd,
már ne keress szavakban, képben...
– hajtsd fejed a fehér zongorának.

POTYÓK TAMÁS SZÍN-KÉPEI A KENÉZY ART GALÉRIÁBAN

Tetszhalotti állapotából keltették életre az új munkatársak a Kenézy Kórház képzőművészeti galériáját idén tavasszal. Orvosképzőművészek mutatkoztak be, majd az a Bakos Szilvia alkalmazott grafikus volt a vendég, aki Potyók Tamás tanítványaként most a mesterének adta át a stafétabotot.

Az új kiállítási rend szerint a megnyitó helyett a művésszel folytatott beszélgetése a főszerep. Potyók Tamás gondolataival sem keltett csalódást, a művészi ereje és őszintesége vetekszik ars poeticája és élethitvallása mélységével és méltóságával. A közönség meghallgathatta őt a festészetének is alapköveit képező tudatosság és ösztönösség összekapcsolódásáról, illetve az ezeket kiegészítő önkritika szerepéről.

A beszélgetés érintette az úgynevezett „alanyi festészet” mibenlétét – tudniillik, akaratlanul is önmagáról vall a művész, aki csak akkor léphet ki a korlátai közül, ha képeiben mások is magukra ismernek. A mostani nyolc festmény közül hat készült a művész Sára lányáról, különböző életkorokban, aki egy 15 évvel ezelőtti nyáron éppen a Kenézy kórházban született. Potyók Tamás a képekkel is szeretne

volna e személyes vonatkozást kifejezni. Mint ahogy szinte személyes ügye a látás „megszelídítése”, ugyanakkor expresszív belső erők munkálnak az újrafogalmazott látvány mögött. Nem akar példakép lenni – még saját műhelyében, a Potyók festőiskolában sem – inkább azt sugallja: az élet gyönyörű és megismételhetetlen volta azt jelenti, hogy fölfedezzük benne az elmulaszthatatlan igazmondások pillanatait (ilyen pillanatok sora a művészet maga).

*Potyók Tamás képeit október 7–30.
között tekinthették meg az érdeklődők
a debreceni Kenézy Art Galériában*

100 ÉVES A BÖLCSÉSZKAR

A 100 éves bölcsészettudományi kart köszöntötte a VI. egyetemi művészeti tárlat, a KLTE Baráti Köre Egyesület szervezésében, mely október 8–22. között volt látogatható a Debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában – a tárlaton több mint harminc olyan

művész alkotásai szerepeltek, akik az egyetem jogelőd intézményeiben tanultak, illetve az egyetem (egykori vagy jelenlegi) oktatói. A kiállítás díszvendége volt Komizsár János festőművész (a műszaki kar volt tanára) – *reprodukciónkon a Nagybányai színek című festménye látható.*

CSODÁLATOS SZAKRALITÁS

M. TÓTH ISTVÁN (1922–2006) Székely Bertalan-díjas festőművész *Csodálatos szakralitás* című tárlatát rendezték meg a Duna Palotában október 14. és november 3. között.

A 75 éves korában Fejér megye díszpolgárává választott alkotó életművének szakrális tematikájából válogató kiállítást Spányi Antal megyés püspök nyitotta meg, Feledy Balázs művészeti író pedig M. Tóth István munkásságát méltatta.

Megújult a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum Hortobágy utcai Káplár Miklós Emlékháza. Az állandó kiállítást október 18-án adták át; az emlékház anyagát Korompainé Mocsnik Marianna muzeológus, múzeumpedagógus mutatta be.

GÖRGÉNYI ISTVÁN „KETTŐS ÉLETE”

Az egyetlen ismert, a diktatúrában festett sorozat a forradalomról

A tatabányai (bánhidai születésű) Görgényi István festőművészről (1917–1973) korábban csak annyit jegyeztek föl a lexikon-szócikkek, hogy bányászcsaládban született, hét testvére volt, s korán felismert rajztehetsége emelte ki a pásztor-, cseléd-, majd csillés sorsból. Tanult Aba Novák Vilmosnál, Bottka Miklósnál, müncheni ösztöndíjat kapott, és Rudnay Gyula tanítványaként 1942-ben szerzett diplomát. Tatabányára hazatérve újra a csillékhez került, majd azzal bízták meg, hogy készítsen rajzokat a bányászélet mindennapjairól, és számítottak rá a dekorációk készítésében is. Megfestette a nyugdíjba vonuló bányászok arcképét (a portrékat a búcsú banketten adták át).

Görgényit hivatalosan szállító bányacsillésként alkalmazták, de a fizetésért otthon dolgozhatott – a műtermében. Később általános iskolai rajztanár lett, bekapcsolódott a Bányász Képzőművészeti Kör munkájába, s egy ideig még a szakkör vezetője is volt.

Görgényi István: Menekülő család

Ami a halála utáni évtizedekben, az 1980-as és '90-es években fölkelthette a művészettörténészek figyelmét, az a mellőzöttségének művészi oka volt, hiszen a szocialista realizmust erőltető művészetpolitika számára valóságos lázadás volt az ő „sötétre hangolt festészete”, olajképeit számtalanszor érte a pesszimizmus vádja. A szocreál kánonjának Görgényi nem felelt meg, pedig tett rá egy tétova kísérletet. Sümegi György a Görgényi István festészetéről írott tanulmányában idéz egy visszaemlékezést arról a kiállításról, mellyel a festő szeretett volna megszabadulni „a kapitalista művészet szálláscsinálója” vádja alól. 1953-as kiállításán még egy Rákosi-portréval is kísérletezett, s az életnagyságú Rákosi-képért sok pénzt remélt. „A képen Rákosi áll egy felborulni készülő asztalon. Szélén virágfüzérrel. Úgy nézett ki, mint egy hordósónok. Körülötte fejek mint hallgatóság.

Pokoli ronda volt minden fej.” Görgényi örülhetett, ha kisebb helyi megbízásokkal hagyták élni, dolgozni. A bányászélet egyszerű festőjeként könyvelték el, aki Tatabányáról készített akvarelleket, s rajzokat a bányászokról.

2006-ig ebben a tudatban őrizte őt emlékezetében a helyi közösség. Másutt nem nagyon emlékeztek rá. Aztán egy tatai vállalkozó, Rigó Erik 2005-ben hozzájutott a teljes Görgényi-hagyatékhoz. Eredetileg csak néhány kép érdekelte volna, de a festő unokája azt mondta, hogy a kollekción megbonthatatlan, tehát vagy mindet viszi, vagy egyet sem kap. Rigó Erik mindent vitt. S akkor még nem tudta, milyen hatalmas kincs birtokába jutott.

Görgényi István a mindenki előtt titkolt másik életében sorra festette a képeket az '56-os forradalomról, a szabadságharcról, annak leveréséről és a megtorlásról. Ahogy a kép elkészült és megszáradt, egy fedőcsendélet vagy egy tájkép került rá, hogy senki ne sejtse, mit rejt az igazi kép, de még így is a pincében őrizte őket. Hogy mit rejtenek a tájképek és csendéletek, az csak a festmények megtisztítása és restaurálása során derült ki. A fedőképek alól több tucatnyi olyan mű került elő, melyek rögzítették a forradalom és a szabadságharc, illetve a megtorlások legfontosabb eseményeit, jeleneteit. – Sümegei György fölteszi a költői kérdést: Mivel a kádári megtorlás nem kímélte a művészeket sem – Bényi Árpád például

három évet ült a salgótarjáni sortűz ellen tiltakozó plakátja miatt –, vajon mennyi időre ítélték volna Görgényit a festménysorozat miatt?

*Görgényi István festményei:
A halál és a biciklista (fent);
Cím nélkül – Lovas
két zászlóval (lent, balra);
Gyűlés a templom előtt
(a következő oldalon)*

Görgényi Istvánt „belső emigránsnak” nevezi Sümegei György, olyan rejtőzködő festőnek, aki a legnagyobb számú képen rögzítette forradalomélményét. Ám a veszteségérzés drámai ábrázolására már a második világháborús, Don kanyari tragédia víziója érzékeny tette – erről tanúskodik a nemzethalált rögzítő kompozíciója, mely hangulatában, sötét tónusaiban, a nemzeti romantikus toposzokat expresszív látomásba absztraháló karakterével szervesen illeszkedik akár az ötvenhatos sorozatba is – miként a kiállításokon valóban ott is van a helye.

A sorozat páratlan jellegét Sümegei is érvényesnek érzi. Nincs ahhoz hasonló példa, hogy egy képzőművész mintegy hatvan normál méretű, s további számos kisebb formátumú vászonra festett olajképen

fogalmazza meg forradalomélményét. „Ismerünk hasonló ihletésben fogant, a forradalom mellett, emléke ébrentartására, a meghatározó élmények vizuális megfogalmazására készített festményeket [Sümegei itt mások mellett Balázs Imre, Bálint Endre, Bényi László, Kondor Béla, Lossonczy Tamás vagy Szántó Piroska hazai környezetben készült műveire gondol], ám ennyire koncentrált, valószínűleg több éven át, a forradalom leverésétől élete végéig, vagyis jó másfél évtizedig formált együttes tudomásunk szerint nincs”.

Nincsenek róla dokumentumok, Görgényi hol, hogyan élte át a forradalmat, viszont az eseményeket és a következményeket „nagyfokú átéléssel, történelmileg hitelesen, az események dokumentumértékét megőrizve, ám azokat művészeti rangra emelt műalkotásokban, szuggesztíven tudta megidézni”. Így vélekedik a művészettörténész, aki kiemeli a tüntetések, felvonulások lobogós, áradó tömegének megjelenítését, a forradalom emblematisztikus jeleneteinek ábrázolását, a „forradalom új ikonográfiai együtteseként értékelhető ábrázolási típust” pedig az *Akasztottak* mozgalmas jelenetében fogalmazta meg.

„A megtorlás szuggesztív képei sorában a ruhátlan embertömegre taposó tankos műveknél elvontabb, szimbolikus kompozíciókat is alkotott Görgényi: nemzeti-színű madarakra vadászó agresszorokat (*Céllövészet*) vagy megint csak nemzethalált vizionáló, az árbcokon is akasztottakat ringató, hajóról vízbe, végzetbe hullókat (*Hajóról zuhanók*). Itt ismét a vallásos, katolikus hitében biztos alkotó

jelenik meg: az Utolsó Ítélet Krisztusa ítéli pokolra vagy mennyországra a túlélőket. Ám a földi, evilági ítéletet elszenvedőknek börtön a pokla: ruhátlanul, bilincsbe verve, patkányok között, reményvesztetten tengődnek. Nincs kegyelem és nincs megváltás a forradalom leverése utáni árnyékvilágban, egyedül csak Krisztus jobbán, a kiválasztottaknak, a mennyországba jutóknak” – vallja Görgényi (*Utolsó ítélet 1., Utolsó ítélet 2.*). – Részlet Sümei György *Eltakart képek, elrejtett életmű* című tanulmányából, mely a *Kortárs* című irodalmi és kritikai folyóirat 2014. októberi számában jelent meg. A folyóirat-példányt a Görgényi István 1956-os festménysorozatából a debreceni DOTE Elméleti Galériában rendezett kiállítás megnyitóján már föllapozhattuk.

A kiállításról szóló tudósítások sorra „magyar Goyaként” emlegetik Görgényit, s ennek tematikai és stílusbeli, szemléleti okai egyaránt lehetnek. Görgényi kivégzést ábrázoló (cím nélküli) festménye expresszivitásában emlékeztet Goya *A felkelők kivégzése* című képére, ám teljesen más előjellel. A Goya-kép középponti

figuráján, a karját kereszt alakban széttáráó rémült férfi fehér ingén vakító fényként verődik vissza a szabadság vágya-reménye. Görgényi képén az elítéltek háttal állnak a sortűznek, a derengő hajnal reménye a koszos házfalat világítva meg, sugárzik át a kompozíción.

Görgényi István:
Cím nélkül (Kivégzés II.)

Goya preszürrealista festményeken ábrázolta a rettenetet, az érthetlent, az álmok és ösztönök baljós világát, illetve szatirikus társadalomkritikája rézkarc-sorozatából (*Caprichos – Szeszélyek*) oly egyértelműen kiolvasható, hogy ezzel elnyerte a klérus és a nemesség egyöntetű ellenszenvét. Goya szörnyei jelen vannak itt is, Görgényi emberbőrbe bújt ördögei, disznófejű pártkatonái a terrort és az arctalan rémületet reprezentálják. De eltorzult a menekülő arc is, míg az üldözött kéjjel lemond róla, az üldözött gyötrődve megfosztatik az emberi méltóságtól.

(A megfélemlítettség, az elaljasodás ilyen erejű látomása egyébként csak kevés magyar életműben talált visszhangra, s közülük ki kell emelni a Szűdy Nándorét, aki református pap-festőként a második világháború rettenetét apokaliptikus, a bibliai jeleneteket parafrázáló festőlátomásokban örökítette meg.)

ÖTVENHAT KESERŰ FÉNYE

*Bényi Árpád '56-os sorozata várja
a megajándékozottat*

Bényi Árpád (1931–2006) festészetének alakulását meghatározta az 1956 utáni megtorlás. A reményteli művészpályáról elkaszálva, a börtöncella homályában parkoltatták, a bitó árnyékában töltve több mint két évet. A 75 éves jubileumi (egyúttal október 23-i ünnepi) visszatérő, összegző, a forradalom emlékezés-sorába illesztett kiállítása volt az utolsó tárlata. – 2006-ban rendezte, a Kölcsény Központ Galériájában (a kiállítóteret halála után róla nevezték el). Innen már tisztán látta a börtönének okozta, egész életére rávetülő szenvedést. Egyébként a börtönének utáni első, 1966-os tárlatát is ellehetetlenítette a rendszer: a képeket a megnyitó után két nappal leszedették. A Debreceni Művészklubban egy 40 fős grémium megállapította, hogy a festmények pesszimisták, ez pedig távol áll a szocialista életérzéstől... Hogy milyen volt ez az életérzés? – Annak a plakátnak az utolsó példánya, mely „*Szabad Magyarországot*” felirattal készült, s amelyért Bényi 792 napot rács mögött töltött, ma már csak a Bűnügyi Múzeumban látható.

Bényi Árpád ezen a jubileumi kiállításon mutatta be igen megrázó ötvenhatos sorozatának képeit is. A majd fél évszázados megfeszítettés életérzését kegyetlen belső feszültséggel ábrázoló képekből 20 művét adományozta Debrecen városának, melynek díszpolgára volt. A művész halála után Lenke, az özvegy a teljes sorozatot egységesen bekereteztette. Legutóbb Görgényi István kiállításán találkoztunk, s akkor újra megkérdeztem, hogy mi lesz a sorozattal. Azt mondta, még mindig várja a megajándékozottat. Azonnal viheti a város, amint állandó helyén kiállítják a képeket. Bényi Árpád ugyanis a felajánláskor azt is megfogalmazta, hogy az adomány akkor érvényes, ha nem egy pincében vagy raktárban fognak porosodni a képek. Lássuk csak, mi az, ami nem kell Debrecen városának!

Bényi az utolsó években egyre intenzívebb átéléssel alkotott. Lendületes, még a korábinál is intenzívebb volt a festésmódja, a koloritja és formaalakítása még erőteljesebb tette expresszív kifejezésmódját – s nemcsak az olajfestményeken, de sorra születtek temperamentumos akvarell képei is. A biennálékon, tavaszi és

nyári tárlatokon, nemzetközi csoportkiállításokon látott festményei részleteiben ugyan mindig őrizték a jellemző ablak és rács, a zenész vagy az elvonatkoztatott virág motívumait, utolsó sorozatában viszont a szintén a színperspektívára építő kompozíció egyre tudatosabb absztrakciójára törekedett. Úgy tűnik: olykor mintha a képnek csupán egy részletét festette volna meg, ám a festői indulat, a belső látás expressziója, a képből kijajduló dráma így csak még erőteljesebbé vált.

Bényi Árpád festményein az élet énekelt. Ébredő hajnalt vagy haldokló áriát.

S hogy milyen diszsonanciákból épültek össze ezek a dallamok, az csak a teljes sorozat ismeretében mutatkozik meg. Néhány nappal az utolsó kiállítás előtt jártam a műtermében. „A tubusból egyenesen a vászonra nyomott vastag festékbarázdák mögé rejtem minden felháborodásomat és aggodalmamat” – hallom vissza Bényi szavait. Az ütések, a vérrögök, a felkészülés a kivégzésre, vagy mint a képcímek is mondják: *A fájdalom tövisei*, *Madárhalál*, *a Terror*, az úr *A semmi határán* egyre gyakrabban tért vissza éjszakai rémálmaiban.

Beszélhetett volna a salgótarjáni sortűz áldozatainak emlékére készített „végzetes” plakátról, a börtönveit megelőző kihallgatások véres tortúráiról, a 792 börtönéjszaka pusztító álmatlanságáról, de inkább a védekezésről vallott: „Mint darazsakkal szemben hadakozó, ingerült áldozat, a képzelt festékcsomók húsába kapaszkodtam, spaklival,

ecsettel, tenyérrrel, hogy másféle teret alakítsak, valami olyat, ahol a testek-dolgok térré válnak, a térelemek pedig tömeggé...”

És az alakító ábrázolásnál túl az elképzelt tájképből tényleg csatatérre változik át minden. A festékrögök indulatcsomóvá sűrűsödnek, az alakok megszűnnek alakoknak lenni, az erek falán is átizzó vöröslő látomás, a létszorongást növesztő fájdalom, a megbocsáthatatlan bűn iszonyata uralja a képmezőt.

„Kínomban kényszerülök nonfiguratív lenni, mert mindaz a borzalom, amit átéltem, elmondhatatlan. Ki kell szakadnia mégis, ott kell megszólnia a képnek, ahol belefeledkezik az ecset az anyagba...” Nincsenek logikai érvek, ebben a világban magyarázatra alkalmatlanok a racionalitás törvényei, de miért is lennének képesek a hétköznapi rendre, mikor minden irracionális, az emlékek az átéltyelgázattól fekélyesek?!

Ott sorakoztak a gyűjteményben az 1980-as évektől jellemző festmények. S a művészi mementóállítás közben és után folyamatosan születtek a kerti víziók, mindig visszatértek a szabadságért fuldokló, majd annak mámorával röppenő virágok. Belesűrűsödött a színbe a lélek, s valahol a mélyben egy cselló húrja búgott. Töredékek jutnak eszembe még most is a sok helyütt megfogalmazott ars poétikus vallomásaiból, s ezekkel az útravalókkal járom aztán végig az emlékezés lépcsőfokait:

„(...) Szín, festék és forma torlódásai nem rendelkeznek a racionális érvelés eszközeivel. Ami belőlük megmarad, az inkább kérdések formájában közelíthető meg. Saját kérdéseim és kételyeim a következők: Egy simán hagyott nagy színfolt mennyi gyűrődést-borzolást visel el? Egy vörösben terjedő-híguló rózsaszínben hogyan szelelnék el az indulatok? Meddig lehet létezni a vonalak tisztasága nélkül? Egy vörösre és kékre redukált világ mikor kezd új dimenziókat követni?

(...) Tér és sík között keresni az elveszett paradicsom töredékeit, a kiűzetés előtti állapot emlékfoszlányait, mert ott van az a hely, ami már nem semmi és még nem is valami, hanem ami talán emberlétünk belső energiája.

(...) Festők dolga ebben a még ember lakta világban, hogy csendes együttlétre hívja azokat, akik már elengedték egymás kezét, hogy a rámba zárt arasznyi létezés ember-meleget kínáljon, hogy kihűlt kispadok helyett képek közé gyűjtse a zajtól és szótengertől megzavart indulatokat.”

Mindaz a borzalom, amit átélt, elmondhatatlan. Ezért a kényszerült hát a non-figuratív ábrázolásra. Az expresszív, indulatos és monumentális, a szorongás mindhalálig elviselhetetlen létfájdalmát illusztráló tabló bevilágítja az emberi sorsot. Ötvenhat keserűvé vált fénye rémálmokkal terhelt éjszakákon szárított cserepesre ajkat és torkot, nyüszített félelmében a lélek. Közben a széttaposott temetőkből újra és újra kiemelkedik a „hihetetlen erejű, mágikus szám”: 56 – a golgotai kereszt megszokott I.N.R.I. felirata helyén is ott van a tövisdrótból rajzolódó 7x8.

*Bényi Árpád:
A kivégzettek temetője
(az előző oldalon:
Széttaposott temető)*

MATYIKÓ SEBESTYÉN JÓZSEF (1951–2014):

TÁNCOSOK FOROGNAK A HÓBAN

(Molnár István emlékének)

mi ez a tánc ez a mesebeli sólyom
csillagfény a könnyező mezőkön
a víz tükörsztalán kifeszítve
a ködös halálos révbe merülőkön

boldog bálvánnyá fölmagasodva
virágok szirmán ha csont ujja zörget
emberek és angyalok örvénylő álmán
a megszegett kenyérre rajzol keresztet

akin nem könnyörül sohase az Isten
karikás ostorával villámot gerjeszt
élők imája felszárnyaló fohász
az éjszaka feketülő sírás...

(Siófok, 2013. október 21.)

VENDÉGSÉG

A hosszan tartó súlyos betegségéből remélt lábadozást segítő szerzetem volna a folyóirat év végi vendégrovatába meghívni Matyikó Sebestyén József siófoki költőt, szerkesztőt, muzeológust újabb verseivel. A 63 éves balatoni polihisztor nyári műtétje előtt jelent meg harmadik önálló verseskötete, *Vasra vert fohász* címmel, és Tarczy Péter közös barátunktól tudom, hogy készült a következő lírai kötet kiadására is – ez már csak posztumusz jelenhet meg. Miként posztumusz ez a mostani „vendégség”, de az életmű és az emberség – az alázatos munka, az elkötelezett lokálpatriotizmus és az értékrendszerezés, a végtelen segítőkészség – előtti tiszteletemet fejezem ki azzal, hogy az utolsó verseskötet egyik, Jóska halálával új jelentést is kapott költeményével indítom a rovatot. Az összeállításban ismét megszólal néhány szép ismert (vagy éppen kevésbé ismert, de) olvasásra és megőrzésre érdemes hang.

ÁROKPARTI FŰ

A 80 éves Bényei Józsefet köszöntötték, és születésnapjára verseskötetét mutatták be a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában október 14-én az MTA DAB-klub és a Debreceni Egyetem Közművelődési Titkársága szervezésében. A szerzővel Bakó Endre irodalomtörténész beszélgetett, közreműködött Juhász Árpád színművész és Molnár Zsolt gordonkaművész. Bényei munkásságát a folyóirat 60. kötetében tekintetem át, s a méltató szemlében írtam az új verseskötetéről is. Alább – a Vendégség rovat fényét emelendő – ennek az új Bényei József-kötetnek a számomra kiemelkedő verseiből válogattam.

(Az ünnepi estről és kötetbemutatóról készült fotók forrása: www.haon.hu)

BÉNYEI JÓZSEF versei:

CSONTTENYÉR

Hüvösödik. Dús őszi köd
szítál a földre, mint a bánat.
Pilláim rozsdás rácsa közt
áhítozik szemem utánad.

Telivér felhők patanyom
formájú kék eget ha hagynak.
Közös a vétkünk, asszonyom:
árván maradtunk vén szabadnak.

Az idő lohol. Megelőzött.
Marad a megverték magánya.
Hetente jönnek ködös ősök,
megértünk az elhallgatásra.

Hajnalból nem nő több tavasz,
a remény csonttenyérbe vert szeg.
Aludjunk. Hogy van az,
hogy az álmok sosem felelnek?

ÁGRÓLSZAKADT

Kiben hittem, miben hittem:
jól itt hagytál, Uramisten.
Te is árva, én is balga,
hát most melyikünk akarta...?

Mire volt jó ez a próba?
Szétszórt a szél sárba, hóba,
kering fejem fölött holló,
árokhoz vagyok hasonló.

Mire megyünk így mi ketten,
ágrólszakadt Uramisten?
Te kifosztva, én meg árva,
állunk büszkék ajtajára,

adnak egy tányérka kását,
s eltakarnak az árvácskák,
kékek, mint a szemünk alja...
Elérünk-e a hajnalba?

(Bényei József új verseskötetét
LÁSZLÓ ÁKOS grafikai illusztrálják)

HOLDÁRNYÉK

Az éjszaka kiterjesztett rigószárny,
énekelnek az ijedt csillagok.
Kitakarom az arcom szégyenét,
aláztatások holdárnyéka nő.

Biztonság?
Fehér botom kopog.
Rigócsőrön érett meggyek vére.
Ne bántsátok a megtalált magányt –
fekete subában sír az Isten.

A KIS KIRÁLYFI

A kis királyfi elment,
s akárhogy is mesélték,
nem jutott a csodákig,
mert hazudott a térkép.

Fanyűvő nem segített:
másodállásban ásott.
A táltost ostromolták
kopott artitalányok.

A kis királyfi elment,
de soha nem jön vissza,
most operettben játszik,
mint táncoló statiszta.

LÁSZLÓ ÁKOS *grafikája*

A HETEDIK

Tóth Dénes: Diárium (leltárkönyv)

Tóth Dénes Árpád Füzetei VII.

Révai Kiadó, Budapest, 2014.

A hetedik Tóth Dénes lett. Ő maga. Sorozatában – épp a hetedik, záró kötetként – idén nyáron az „én-könyve” (illetve ahogy maga nevezi, a *leltárkönyv*) jelent meg, *Diárium* címmel. Az apakönyv (a *Ricerca*) után. Az elmúlt három és fél esztendő alatt kiadott többi öt könyvnek (amelyeket a szerkesztő, újságíró, a színikritikus és rendező szerző egyszerűen csak füzetnek nevez) nincs ilyen alternatív műfaji alcíme.

Pedig a legelső kötet – az önmagában is ígéretes kézműves próbálkozás („kézműves”, hiszen a Révai Kiadó számára Tóth Dénes nyomásra kész könyvet adott át, és ad az óta is, szellemi termékét saját keze munkájába csomagolva) –, a *Beszélő gesztusok* lehetett volna a tánckönyv. *Az avantgarde hercege* (kismonográfia Palasovszky Ödönről) egyszerűen hercegekönyv, a *Színházi szisztémák* (szín-könyv); az *Egy ódonlás vélekedései* (firkakönyv); s az *Érzéki színház* a testkönyv (vagy mozgás könyv, noha a test és a mozgás együttese Tóth Dénes számára nem testnevelés...)

Igaz, hogy a megjelenéseket követően mind megvoltak az egyes kötetek önálló bemutatói, október 17-én azonban – szimbolikus gesztusként is – Tóth Dénes hét könyvének együttes szemléjére gyülekeztek az érdeklődő kultúra- és művészet- (a színház-, tánc, fotó-, zene- és Tóth Dénes-) barátok a debreceni Méliusz Központi Könyvtár Benedek Elek Könyvtárában, a könyvtári hét egyik kiemelt eseményén.

S ha már van hét főbűn, fölfogható ez a sorozat akár Tóth Dénes hét erényének is. Barátunktól az elmúlt 25 évben nem hallottam olyan összefoglalást, értékelést, referátumot, amely ne pontos – többnyire az általa vezetett – statisztikákra épült volna, ő meg a tényekkel nem is nagyon akart hadakozni. Az esetek egy részében megelégedett a rögzítéssel (a számok vagy más adatok magukért beszélnek), vagy megvonta belőle máskor a szükséges tanulságot, következtetést. Sőt, a mindent gondosan feljegyző Tóth Dénes erénye még, hogy statisztikát készít saját hibáiról, (elkövetett vagy elgondolt) vétkeiről is.

Apropó, a főbűnök. Külön szócikk foglalkozik a leltárkönyvben velük. 1993-ban készített az Érzéki Színház modorában egy szobaszínházi előadást Ionesco *A kopasz énekesnője* nyomán *A nyárspolgár hét fő bűne, avagy mivé lesznek a férfiak?* címmel. Egy év múlva sorozatindító publicisztikát közölt a megyei napilapban, olvashatjuk a leltárkönyvben ezt a jegyzetet is. (Itt jegyezzük meg, hogy Tóth Dénes könyvét egyébként az is olvasmányossá és fordulatossá teszi, hogy személyes szubjektív és adatszerű visszaemlékezései közé az általa mondottakat alátámasztó vagy annak atmoszféráját érzékeltető korabeli szövegeiből, napló- és újsággjegyzeteiből, megjelent publicisztikáiból, máskor magánhasználatú és soha nem publikált vendégszövegeiből is idéz.)

Tóth Dénes:

Á NYÁRSPOLGÁR

Mindig öltönyben jár, nyakkendőben. Télen mellényt is visel. Megbízható munkaerő: nyolctól fél ötig dolgozik. A főnökeivel készséges, a beosztottaival udvarias. Szakszervezeti tag, a nőnap ünnepségek szervezője. A kollégái névnapját számon tartja. Előfizetést ebéd, pontban fél egykor. Az uzsonnáját (kis műanyag dobozkába csomagolja a felesége) fél négykor fogyasztja a reggeli lap olvasása közben. Az asztalán rend: ceruzái kihegyezve, szövegszerkesztője letörölve. Munka után a helyettesével megiszik egy sört. Politizálnak, latolgatják az esélyeket. Mi várható?

Időben hazaér. Gyermekait neveli: kikérdez és aláír. Bekapcsolja a tévét, nyomkodja a távirányítót. Reklámok, semmi. Sportlapot böngész. Vacsorára megoldja a nyakkendőjét. Lecsó van. Rögvest kezdődik a sorozat. Együtt nézik. Este van, ideje.

Szombat: kimegy a kertbe. Vasárnap: le kell mosni a kocsit. Ebéd lesz. Húsleves, rántott szelet uborkasalátával, sütemény. Ebéd után – amúgy dzsoggingban – pihen egy keveset. Jönnek a rokonok. Csempeškonyak a kispiachról, kannás bor a kisboltból. Foci, világpoltika, megélhetés. Rokonok el, ott az asszony. Hetente kétszer. Most megint. Hej, pedig... a magazinokban igen jó nőket mutatnak. Érdeemes beszélni róluk. Beszélni róluk.

A nyárspolgár elégedett, viszonylag jól érzi magát. Egyszer élünk. Hogyan is? Minek is? Nem tudni. A nyárspolgárnak hét fő bűne van (ezekről majd később). Bűneiről nem vesz tudomást. A gyermekeit fölneveli, a szüleit támogatja. Rendesen él. Adóbevall, szavaz – a társadalom hasznos tagja. Számítani lehet rá.

Az ezredvégen? Kelet-, Közép- (mit ne mondjak) Közép-Kelet-Európában? Mindegy is az. A nyárspolgár vegetával ízesít, araszol. Akár a bűdös bogár.

A publicisztikából aztán mégsem lett sorozat, mert valaki beírt a szerkesztőségbe, hogy ráismert magára, és kikéri magának. Persze, csodálkozhatunk, hogy miért nem tömegével írtak be az emberek, mert ráismertek magukra... Mindenesetre Tóth Dénes csak nyolc évvel később, a *Debrecen* hetilap egyik vezércikkében foglalkozott újra a nyárspolgári vétkeinkkel.

Szénási Miklós, aki az említett hetilapnál éppen Tóth Dénes főszerkesztője volt, meglepőnek tartotta, hogy ebben a sorozatzáró könyvben szerzőnk önmagáról ír.

„Azért meglepő, mert akik ismerik Tóth Dénest, aki több mint harminc évet dolgozott (elsősorban) a debreceni sajtó világában, tapasztalhatták, némileg magába forduló ember, aki nem könnyen barátkozik, s keveset árul el magáról. Írásaiban mindig az írás tárgyára, témájára koncentrált. Jellemző volt rá pályája során, hogy ugyanolyan szigorú volt önmagával szerzőként, mint másokkal szerkesztőként.”

Szénási a debreceni központi hírportál, a *Dehír* hasábjain közölt beharangozó ismertetésében a *Diárium* olvastán megállapítja egyebek mellett, hogy a kötet kicsiben olyan, mint egy lexikon, például a szócikkkel, utalásokkal, az előre- és hátralapozhatóság illúziójával. S a sorozat legvaskosabb kötete egyúttal az új

könyv, amely bár alfabetikus témarendben (de nem időrendben, nem a biográfiai szabályainak megfelelően) halad, szócikkre történő előre- és visszautalásokkal, hátul pedig egy tartalomjegyzéket helyettesítő szöszedettel teremti meg a rend illúzióját az élmények, életfordulók és olvasmányok sokaságában, mégis hiányolhatjuk az oldalszámokat, és a zsebszótár pontos instrukcióit. Mintha Tóth Dénes azt üzenné, hogy Olvasó, ne válogass, bogarászd csak végig az életemet!

Szénási szemelgetésében az alábbiakról szól a könyv, amellet, hogy konkrétan Tóth Dénesről szól. – Családi hagyományairól. Az édesanyjáról, akiről eddig nem igazán írt, beszélt. A gyerekeiről. A munkájáról. Az újságírásról, a sajtó világáról. A kollégákról, a barátokról. Gasztronómiai élményeiről. Meghatározó könyvekről, filmekről, színházi darabokról. Élete helyszíneiről. Sakkról. Sportról. Elődökről és utódokról. S persze, a nőkről. A szerelmekről, a feleségekről.

„Őszintén, kendőzetlenül, olykor finom iróniával, néha fanyar szarkazmussal. S persze, nem ritkán számokat előhúzza. Például hány lakásban élt, hol mennyi ideig dolgozott, egyszerre kínos precizitással és mégis szóragoztatóan sorakoztatva az adatokat. [...] Kalandos magántörténet ez, melyet olvasva felelevenednek azok az évek, melyek már nincsenek többé. Ez a város sem lesz pont olyan, mint akár-hány éve – ahogy a szerző sem. S ha valaki ismeri őt, úgy olvassa könyvét, azért, ha pedig nem ismeri, azért érdekes ez a kötet.”

TÓTH DÉNES írásaiból:

AEROFÓBIA 1.

A gólyafióka előbb föltornázza magát hosszú lábaira, meginog, tán még szédül is a kémény magasában. Ideges rándulás: csap egyet a szányaival. Szétterjeszti őket, egyre szaporábban csapkod, próbál elrugaszkodni, fölugrani. Testvérei feszülten figyelnek, rajzuk a sor, hamarosan...

Többen vagyunk, akik szívesen repülnének vele. Elrugaszkodni a Földtől, felülemelkedni... de jó is lenne! Onnan fönről más mértékkel mérhetnénk. Jobb kedvvel, megértőn figyelhetnénk társaink nyüzsgését. Ott fönt talán magunkat sem találnánk olyan fontosnak. De mi lent lakunk. Miért játszadozik mégis a képzeletünk? Mért fantáziálunk hát – szárnyatlanul, földhözragadtan?

AEROFÓBIA 2.

Az utolsó, 1726-os debreceni boszorkánypörben a vádlott – némi rábeszélés után – beismerte, hogy tagja a táltosok céhének, s mint ilyen, röpködni is tud. Büntetését enyhítette a beismerő vallomás: csupán megbélyegezték, száműzték, és földig rombolták a házat. Mindezt nagy közönség előtt tették, *„hogya a jámbor debreceniek kedvét egyszer és mindenkorra elvegyék a repüléstől”*.

Sikerült. Nem repül itt senki. Sokan szeretnének ugyan, ám erről mélyen hallgatnak. Jól fölfogott önérdékből nem beszélnek róla. Ha ki tudódna vágyuk, még különcknek tartaná őket a jámborok közvéleménye. S akkor már hajszálnyira kerülnének a boszorkányság vádjához.

Hát inkább nem repülnek.

AEROFÓBIA 3.

Szilveszter éjjelén elhatározta, hogy új életet kezd. Elhatározását rögtön közölte feleségével: éjfélről másként fogok élni! Felesége csendes beletörődöttséggel bólogatott. Férje szilveszteri nekibuzdulásai már régen hidegen hagyták. Nem sejtette, hogy ezúttal az elhatározásnak következménye is leend.

Az öreg óra madara unottan, rekedten kakukkolt tizenkettőt. És akkor megtörtént a csoda. Kitárult az ablak, és a férfi lassú, egyenletes karcsapásokkal kirepült a kilencedik emeletről. A felesége elájult. Ő pedig fölszállt a város légterébe.

Ahogy emelkedett, egyre szabadabbnak érezte magát. Ujjongott: végre sikerült! Végre más vagyok! Érezte, hogy könnyű, tiszta és fel szabadult. Nem tudott betelni magával, örömben széleseket csapott a levegőbe. A járókelők száználmasan aprónak látszottak – kötelező örömök után futkosó hangyák.

Hajnaltájt jutott eszébe először – mit fognak gondolni az ismerősei? Elkedvetlenedett; eszébe jutott a felesége, a főnöke, már hallani vélte munkatársai gúnyos megjegyzéseit: ez megőrült. Idegesen kálimpált a lábaival: repülök, én repülök – hajtogatta.

De miért? – kezdett el kételkedni: miért pont én? Már szédült. Hiszen tulajdonképpen nem is akartam – üvöltötte. – Én nem is akartam repülni!

És lezuhant.

SÓLYOM SÁNDOR

2014. 07. 17.

Mártának

*

A Nagytemplom maga elé szólít
(mint egykor a Czár, ha rosszat tettem).
Ki nem mondott kérdését érteni vélem,
ám válasz helyett felzeng bennem a zsoltár,
az a bizonyos negyvenkettedik.

*

Pihenni hív a tér, s padot tol eléem.
Elámulok: szökőkút, szobor és fény...
A vízcsobogáson át fülembé súg:
Fiú, benned is megvan a főnikzség!

*

A Kollégium előtt Bocskai szobra,
szeme rám villan és döcögve nevet:
óh, te gyerek, az a pad már porrá lett,
ahol őt vártad egykor, s a falevéltre
új vallomásokat rajzolt már a szél!
hogya a tied? ki tudja, megvan-e még?

*

Az emlékek körbevesznek.
Lehunyt szemem mögött film pereg,
jó és rossz felvételek váltják egymást,
a „vége” feliratnál fellélegzek.
„Misi bácsi”, a furmintból még egyet!

*

Város, öröm volt újra látni téged,
megújulásod oly kedves lett nekem,
és Refi, téged is! A jelmondatod
elkísért, és úgy hiszem... meg is tartott.

Pakkom letéve, most útnak eredek,
remélve, hogy egy porszemen megmarad
léptem nyoma, amíg el nem mossa azt
egy enyhítő zápor, hogy helyük legyen
az utánam és utánunk érkezőknek.

Debrecen

Toldalék:

Múterem, Santana gitárja zokog,
utamra gondolva ó-bort kortyolok.
Bársonyos hangokat suttog az éjjel,
ám a Karmel kivilágított tornya,
hogy meg ne értsem, azonnal kódolja,
megvédendő a tanításokat:

*A bölcs, ki elérte partját, mit a sorsa
kirendelt, az ne vágyjon újabb hajóra,
sem más tájra, melyről egy szirén énekel,
mert lehet, hogy ingovány, és magába nyel.*
Keszthely

SÓLYOM SÁNDOR SPANYOL FORDÍTÁSAIBÓL

ANTONIO GÓMEZ
(Cuenca 1951–)

FOHÁSZ
(*oración*)

legyek fa élő
legyek láng égre törő
legyek állhatatosság
és legyek én a magasság

ELÍAS MORO CUELLAR

(Madrid, 1959–)

NYÁRI SZERELMES VERS

(Poema del amor en verano

Galicia, 1981)

Tánczenekar hangol az esti szélben,
és a bárkákon a hold fénye.
Kezét fogom, és könnyes szemmel
engem figyel. Átsétálunk egy kapu alatt,
hajók mellett, amelyek úgy porladnak,
mint egy hajdanvolt kor halottai.
Kacagunk, ok nélkül is.
Csókolódzunk, a homokban állva,
és eltűnik minden más
a tenger felszálló párájában.
Semmi sem fontosabb, mint ez a pillanat.
Olyanokat mondok, mit magam sem hiszek
– szeretlek és visszatérek –,
ő pedig mosollyal ajkain
nyugtázza hazugságaim'.
Figyelem forgását a világítótorony fényének,
s ahogy eltűnik a tenger fölötti sötétben,
a halak megtörhetetlen hallgatását
a plankton- és salétrom-világukban.
Hív bennünket a tenger, ám marasztal a part.

Ma is oly gyakran gondolok arra a lányra.

CARLOS ALCORTA

(Torrelavega 1959–)

UTOLSÓ LEVÉL

(Ultima carta)

A tükörrel szemben újra észreveszem
elvesztegetett pillantásodat, reszkető kezedet,
ahogy istenhozzádot int a lassú hajónak,
a boldog napokat felvont vitorlával átszelőnek.
Szerelem, jóindulatoddal ítélj meg engem.
Mindennek megvan a maga kezdete és vége.
Tisztességes voltam mindig, és a szívem
üzeneteit a szám hordozta, te jól tudod ezt,
bár színleled, hogy 'én ma nem emlékezem';
gyermekkorom elviselhetetlen álmait
lábaid elé raktam, kapuit bántó magányomnak
csak neked nyitottam meg, hagyva,
hogy a vágy kötele vonsozjon engem.
Esztelen voltam, be kell ismernem.
Egy közönséges csalás bűntársává akartalak tenni
és félresöpörni a múlt árnyait
az emlékezés rideg padlásán.
Álcázni akartam magam az éjszakák
lombsátraiban, örült zsoldosként,
hogy ne ébresszelek, és ne vesszenek
az emlékek a feledés rongyos zsákjában el.
Akartam, hogy te légy a titkos láda,
ahol megőrizhesselek, zár alatt,
szűkre szabott létem kevés kincseként.
Ám az idő múlik, s téged a megszokás tart meg
mellettem, miként egy elmosódott kép.
A semmi jóvátehetetlen,
s az elmúlást én hitelesítem.

SÓLYOM SÁNDOR KISGRAFIKAI
GYŰJTEMÉNYE A REFORMÁTUS
KOLLÉGIUM NAGYKÖNYVTÁRÁBAN

Sólyom Sándor Keszthelyen élő grafikus-művész (költő és nyugalmazott jogász) a Debreceni Református Kollégiumban tanult egykor. Korábban műveit hozta el az alma materbe – legutóbb pl. 2012 szeptemberében állította ki exlibriseit és autonóm grafikai lapjait a Nagytemplom Kálvin Toronygalériájában –, az idén júliusban pedig katalógusokkal, illetve művészeti kiadványokkal gazdagított kisgrafikai kollekcióját adományozta a Kollégiumi Nagykönyvtár részére.

A gyűjteményben számos 1900 előtt, valamint a 20. század első éveiben (a szecesszió jegyében) készült lap található. A műfaj debreceni nagyjai (az elődök és a még élő doyenek) közül például Gáborjáni Szabó Kálmán vagy Várkonyi Károly és Menyhárt József mellett Józsa János és Szilágyi Imre több exlibris lappal van jelen a kollekcióban.

Noha Sólyom Sándor saját könyvjegyei nem szerepeltek az adományban, köszönet gyanánt – a gyűjtők és a Kollégium nevében is – most az ő exlibrisei közül mutatok be kettőt:

főnt a dr. Szij Rezső művészettörténésznek ajánlott lapot, lent Sólyom Zoltán rovásírásos könyvjegyét

SERFŐZŐ ATTILA versei

BEFELÉ

Még titkon hozzá bújok,
s fürdöm a ragyogást,
mély álom után hangtalanul
hallom, puha szólama
melenget.

*

Mást, végnélkülit akarok,
hullámos Óceániát,
kihúlt villámok fényére
izzó kóciánt.

LEHETNÉK

Minden ismeretlen kosztjából ettem.
Lehetnék egymásutániség, tömör szükség,
vagy egy másikba futó út,
dekadens vágó és a torát ülő múlt.
Felcserélt természetesség is lehetnék,
kiben a tegnapi jelen játssza szerepét.
A sors fura állójén
akár te is lehetnék,
s te én...

ZSENGE

Nyugtalanul kerestem
öled permetét,
míg egymáshoz úzótt a szomj,
az egyedüllét.

Most gyógyít a porladó Világ,
a nyáresti szél,
lángodban otthonra letem,
testem néma, ágyadba
pihenni tér.

HA

Ha híre fut, hogy mennyire szeretlek,
törékeny leszek,
zajtalan álomba hullnak
a világvégi reggelek.

Ha már nem kellek (?)
hadd szeresselek, még,
nélküled rapszódiam se kék...

ABLAKNÁL

Persze, nem akartam többet,
csak a benned rejtőző törvényeket.
Semmi mást, mint egy önmagadból
kiszűrösölt vallomást, mely
kézbe helyezett szófoszlányokból
épít körém reményt.
Szószagú tétlenséggel várom hangodat,
és a lassuló percek
komponálta jövőt kémlelem.
... se veled, sem nélkülem.

TAR KÁROLY KÖLTŐ HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAT KAPOTT

A 2000. év óta megjelent 25. kötete (*Szárnyalj szabadon*) szeptember 16-i bemutatóján vette át Tar Károly költő a Holló László-díjat Komiszár János festőművésztől és Erdei Sándor költő-újságírótól, a kuratórium tagjaitól a Debreceni Művelődési Központban, a pódiumteremben.

„...Valami furcsa kényszer, indulat szüli a verseimet. Úgy érzem, le kell írni, ki kell mondani a bennem gyürkőző érzéseket, gondolatokat. Ma már ez a kibeszélő vágy, ez a másokra is hatni akaró megkönnyebbülés, ez a testi és lelki megtisztulás a verseim forrása, a megszólalás igazi oka...”

(Tar Károly)

Tar Károly több évtizeden keresztül meghatározó alakja volt Debrecen közművelődésének. Nyugállományba vonulása után adta át magát alkotó inspirációinak, 2000 óta folyamatosan jelennek meg verseskötetei.

1933. január 26-án született Izsákon, iskoláit Nagyváradon, Debrecenben és Pécsen végezte. 1957-ben szerzett kitüntetéses magyar-történelem szakos tanári oklevelet a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Előbb a debreceni Ady Endre Művelődési Otthon munkatársa volt, majd 1960-ban a KLTE Felnőtt-nevelési Tanszékére került. A Horthy-korszak művelődéspolitikájáról írt doktori disszertációját 1963-ban védte meg. A címzetes egyetemi docensi címet 1978-ban kapta az oktatási minisztertől. 1964-től előbb fél-, majd teljes állásban a Debrecen Megyei Jogú Városi Tanács Művelődésügyi Osztályán osztályvezető-helyettes, 1975-től osztályvezető volt, innen ment nyugdíjba 1990-ben. Egyetemi oktatóként a művelődéspolitika történetével foglalkozott. Osztályvezetőként az oktatási és művelődési intézmények fejlesztése, a város történetével foglalkozó kiadványok megjelentetése, a város nagy kulturális rendezvényei programjának kialakítása, az alkotó művészeti élet kibontakoztatásának segítése volt a feladata. Ez időben számos tanulmánya és publikációja jelent meg művelődéstörténeti és művelődéspolitikai témakörökben a helyi és országos lapokban és kiadványokban.

Alább a legújabb verseskötetből adok közre egy kisebb csokrot:

TAR KÁROLY VERSEI:

ÉPÍTS BÁRTAN
NAGY TORNÝOKAT!

Építs bátran nagy tornyokat,
rakj följük csillagot,
kösd a követ a kövekhez,
csillagot a csillaghoz!

Lépegess a nagy csizmával
méteirekből jó nagyot,
kapd a zsákba a szerencsét
s markodba a holnapot!

Szedd szálanként a virágot,
köss belőle szép csokrot,
rázd a csókkal az öledbe
a hajnali harmatot!

Ó, TE CSODÁS SZÉPSÉG

Óh, te csodás szépség,
kegyelmes istenség,
hol és merre jártál,
mikor dörgött az ég,
mikor jégeső
verte a fákat
és szélvész cibálta
a búzatáblákat,
mikor csúnya cseppek
csurogtak a tálba,
és ömlött a sáros víz
a tiszta szobákba,

mikor hozzád mentek
az ima házába,
és villám csapott
a templom tornyába,
mikor égre néztek
és rettegve féltek,
s az isteni szentségtől
oltalmat kértek?

Hol és merre jártál,
hogy minket nem láttál,
hogy a féltő népségnek
kegyelmet nem adtál,
és a pusztító viharban
oly messze maradtál?

SZORÍTSD ÖKÖLBE

Szorítsd ökölbe
mind a két kezed,
ha nem hagyják szállni
a szabad éneket,
ha görcsöt kötnek
a sima fűzfára
és ráijesztenek
az alvó madárra!

Szorítsd ökölbe
mind a két kezed,
ha fegyverrel védik
a gyarló szenteket,
ha szárnyatlan szállnak
a délibáb felett
és szavakkal szorítják
a hívó lelkeket!

Szorítsd ökölbe
mind a két kezed,
ha veszni hagyják
az ősi szellemet,
ha szűz földekre hajtják
a fosztó népeket
és föld alá szántják
a virágzó életet!

Szorítsd ökölbe
mind a két kezed,
ha tollba diktálják,
mikor, mit tegyek,
ha újra egyesek
köszöntik a hajnalt,
vívják fent az égen
a szellemi párbajt!

Szorítsd ökölbe
mind a két kezed
és morzsold az imát
a messzi végeken,
kössél sarkantyút
a csizmád sarkára,
és járjad a táncot
a részeg kocsmában!

A CSEND

(részlet)

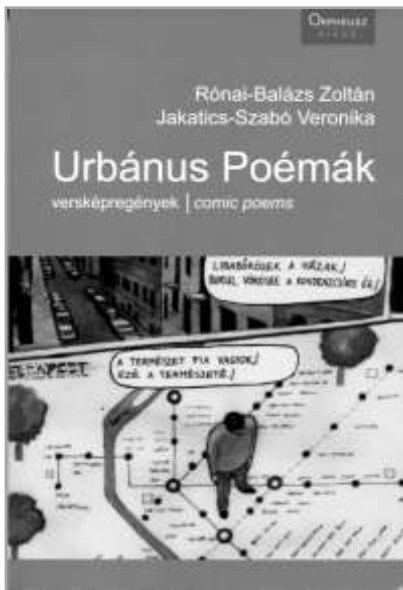
A csend, a csend.
A csendet szeretem.
Csendben fut a fény
a kéklő egeken.
Csendben születik
a legtöbb szerelem.

SZÖVEG ÉS KÉP

„SZÉLES VÁSZNÚ” VERSEK*

Föladja a leckét Rónai-Balázs Zoltán és Jakatics-Szabó Veronika műfajteremtő kísérlete, a versképregényeket közreadó kötet, az *Urbánus poémák*. Ezzel a címmel a szerző- (és házaspár) 2011-ben rendezett kiállítást a Kogart Galériában, bemutatva a Rónai-Balázs verseit festő Jakatics-Szabó 12 képét, melyek azt az elképzelést illusztrálták, hogy a képregényformából létre lehet hozni egy újabb publikációs felületet, tehát az írás és a kép médiuma között egy új közlési és befogadói csatorna alakítható ki. Hamarosan könyv lett az anyagból – egy német kiadónál *Das Licht Hinter Stirn (Homlokod mögött a fény)* címmel jelentet meg a sorozat. A fekete-fehér könyvet az *Orpheusz* magyar nyelvű, színes kötete követte a némileg archaizáló *Urbánus poémák* címmel, s annak végén külön blokkot kaptak az angol nyelvű versfordítások, immár képek nélkül – Kántás Balázs tolmácsolásában.

Vajon hogyan lehet értékelni ezt az új vállalkozást? Az értelmezői feladat nemcsak irodalmi és képzőművészeti, hanem vizuális kommunikációs vagy vizuális retorikai, sőt, médiaesztétikai szinten is megfogalmazódik. A hagyományos képregény egy sajátos formanyelvet használó elbeszélő médium, gyakran (de nem feltétlenül) szöveggel kísért (álló)képek narratív sorozata.

Szokás a műfajt parairodalomnak, rajzolt irodalomnak vagy a kilencedik művészetnek is nevezni. – A magyar elnevezés a *regényhez* (történethez) köti a képregényt, domináns szerepet viszont a *kép* kap. Mára pedig ennek a köztes helyzetben lévő médiumnak a reneszánszáról is beszélhetünk, amely egyaránt izgalmas terep a multi- és az intermediális kutatások számára.

(Az ismertetés hosszabb, hivatkozásokkal és szakirodalmi apparátussal ellátott tanulmányváltozata a *Mediárium* című folyóirat 2012/1–2. számában jelent meg.)

A tudományos vizsgálatok kitérnek a műfaj eredetére, történetére, formanyelvére, esztétikai tartományaira és társadalmi szerepére, értve ez alatt az ismeretterjesztésben betöltött funkciót is. Vizuális retorikai szempontból a kép és szöveg viszonyának alakulását vagy a képi érvelés lehetőségeinek, eszköztárának formálódását is nyomon lehet követni a műfaj történetén keresztül. A vizuális retorikai érvelés lehetőségeit alapvetően befolyásolja a képregény által kínált jelentős olvasási (valamint értelmezési) szabadság. Ez azt jelenti, hogy a képregény befogadása nemlineáris olvasást igényel, de a lineáris olvasást eleve lehetetlenné is tenné a képregénypanelek (pl. a képkockák és képsorok, oldalak és oldalpárok) megjelenítése. Dunai Tamás mutatott rá, hogy az olvasás során folyton szembe-sülünk azzal a helyzettel, hogy akarva-akaratlanul végigpillantunk a kisebb-nagyobb paneleken (megállapítandó például az olvasás helyes irányát, vagy épp a képstruktúra dinamikája vonzza a következő panelhez a tekintetet), és ilyenkor kikerülhetetlen, hogy előre megtudjunk valamilyen új részletet a történetből, egy adott panelt olvasva ugyanis periférikusan észleljük a többi képkockát.

Ebben az új kísérletben a képregény kifejezés elé illesztett „vers” alakította át az uralkodó jelentésviszonyokat: immár nem a cselekmény, nem a kép, hanem a vers lett a főszereplő. Hiszen a képregény inkább a formát jelöli, de

a műfaji jellemzők alapvetően líraiak maradnak. Bizonyos epikus – néhol drámai – vonásokkal, a nemlineáris olvasással (illetve a képben is elbeszélte történettel) nem a mű mélységére vagy magasságára, hanem a „szélességére” helyeződik át a hangsúly.

Az első beszámolók is meglehetősen ellentmondásosak voltak a versek és a képek viszonyának megítélésében. Kiemelték egyrészt, hogy a képek nem illusztrációi a verseknek (ezek a művek „se nem szövegek, se nem képek”). A szerzők arra alapozták ötletüket, hogy a képregény-forma alapvetően nem epikus jellegű. A cselekményhez nem kötött lírai mű is általában lineárisan épül föl a kisebb gondolati elemekből, melyek összeköthetők, de akár el is választhatók egymástól (az elválasztás mindenesetre a külső élményről a – belső – hangulatra, majd a látványról az indulatra koncentrálok erőket jeleníti meg). Rónai-Balázs Zoltán szerint egy nem epikus gondolatsor is gondolati egységekből áll össze, amelyeket aztán képregénnyé lehet szerkeszteni. A képregény és narrativitás összekapcsolása egyébként is a csalóka magyar névből fakad – Maksa Gyulai képregénykutató szerint nemcsak elbeszélő és nemcsak fikciós műfajok lehetnek képregények (példájában ő az amerikai Joe Saccót idézte, aki a politikai képregényriport klasszikusnak számító mestere).

A kelet-európai képregény létéről rendezett tudományos és művészeti diskurzusban a Jakatics-Szabó–Rónai-

bújó gyárkéményen fityegő angol nyelvű címke: 'CLOSED'". A kritikus ebből arra következtet, hogy a kötetindító lap egy kívülálló (a külföldi) számára mutatja be a magyar társadalom állapotát, a környezet leírását is szükségesnek érezve a többi 'versképregény' értelmezése szempontjából.

A „városi versek” helyet és karaktert egyszerre azonosítanak. Az általános városi környezet leírása mellett egy konkrét utalásra is rábukkanunk arra vonatkozóan, hogy a város Budapest („A Moszkva téren egy öregember / lépett ma hozzám”). A személytelen élettérben a lírai én eredetileg is erős személyessége csak tovább fokozódik (majd dramatizálódik). Ha pedig nem lenne elég az egyes szám első személy, nézzük meg alaposabban a képeket: a Jakatics-Szabó képtábláin fölbukkanó férfi vonásaiban egyértelműen Rónai-Balázsa ismerhetünk rá.

A képet és szöveget nem ugyanaz a szerző alkotta, de van némi párhuzam a versképregény és a képregényes önéletírás között. A lírai én mindig újraírja önmagát, de abban a pillanatban, mikor egy befejezett formában látna viszont eredeti karakterét, a képen is megkettőződik személyisége, éppen a képzőművészeti rekonstrukció által. S mivel a történetköltő és a rajzoló nem ugyanaz a személy (bár ha a házastársi státuszából adódóan jobban és másként is ismeri a rajzoló a költőt), a képzőművész nemcsak a lírai én elbeszélését jeleníti meg, de önmaga párhuzamos történetét szintén beleszővi a műbe. A

versképregényből ilyen módon tehát kettős énelbeszélés lesz.

A kötetet indító versképregény-tábla záró paneljeinek egyikében (a személyi igazolvány fölött) a költő egészalakos képe látható, a szélben lobogó harmadik nemzeti zászlóként. Ez a megoldás Jakatics-Szabó Veronika illusztrációs felfogására is következtetni enged. A képzőművész nem elsősorban asszociál (továbbgondol vagy értelmez), hanem fordít. A szavakat és költői alakzatokat látható képekbe transzponálja, gyakran a költő metaforáit is szó szerint rajzolja meg, ami néhol egészen erős szürreális hatást kelt. Ami a metaforában a nyelvi kifejezés finom vagy máskor meglepő érzékletességét mutatja, azt a konkrét képbe átfordítva, az abszurd világában kibomló látványként érzékeljük.

A *bögre kékje* című versből (lásd itt fent a képregény paneljeit) a foteleken szétdobált színes ruhákat idézi meg az egyik kocka („*Ruháink tarkasága / gömbölyödik ledobálva, / hogy legyen a fotelnek értelme lenni*”); majd pedig a „*negyven négyzetméter / Mona Lisa-arc*” tűnik föl plasztikus valóságában.

„E szélben / úgy állok én, lobogva,
mint / ki fennakadt” – szól a vers, és a zászlórúd végébe kapaszkodó, szélben lebegő (lobogó) költőt látjuk a képen. A *Fénykép szítáló esőben* című vers így kezdődik: „Ott állunk kétágú lámpa-
test” – a nyitó képkocka kétágú lámpa-
oszlopán úgy tűnik át az egymást ölelő
férfi és nő alakja, mint valami fuvallat.
„Gyaloghering vagyok köztetek” – így
szól A *Tesco-ból ki* című vers önmeg-
határozó indítása, s meg sem lep, hogy
az olajos hering nyitott doboza vissza-
térő motívumként kíséri az elveszett
fragmentumokat.

Rónai-Balázs környezetrajza inkább
a belső történések helyszínét konstru-
álja meg, Jakatics-Szabó pedig a belső,
illetve a személyes tér mellett a külső
környezetre is fókuszál. Végző soron a
versek igazán a képzőművész által meg-
teremtett látványba helyezve lesznek
urbánus poémák. – S ehhez a 2012-es
sorozathoz két főpróbát is tartottak (a
kiállításon kívül). Rónai-Balázs Zoltán
ezt megelőzően két kötetet publikált.

A *Dezorient expressz* (2007) és a *Tű-
csöksírató* (2009) anyagát átlapozva,
megtalálhatjuk az *Urbánus poémák*
verseit. Az első kötetben már ott voltak
Jakatics-Szabó fekete-fehér rajzai is.

Az önelbeszélésekből kialakuló pár-
beszédben (a versek és rajzok érzékeny
dialógusában) egyértelműen ráismer
az olvasó a két szerzőre. Már a szöveg
is megjelenik az egyik grafikán: Rónai-
Balázs afféle régi kiállítási darabként –
és elmúlt idők „dokumentumaként” –
görnyedve-guggolva körmöli szaporán
a végeérhetetlen verssorokat egy üveg-
tárlóban...)

Egy nagyobb panel
A bögre kékje című
versképregényből; fent:
a Reggeli dal két táblája

VÁCI ANDRÁS MŰVÉSZETÉRŐL ÉS VÁCI MIHÁLY-ILLUSZTRÁCIÓIRÓL

25 évvel ezelőtt, 1989. december 26-án, 61 éves korában hunyt el Váci András festő- és grafikusművész, Váci Mihály költő édestestvére. Az irodalombarátok a Váci Mihály-kötetek (illetve Ady-, Kosztolányi- és Babits-versek) illusztrátorként ismerhették meg a nevét, a képzőművészet iránt érdeklődők az egyéni és csoportos tárlatai mellett művésztelepi munkáját, valamint a vajai múzeumban kialakított kortárs magyar képtár létrehozásánál szerzett maradandó érdemeit említhetik meg. Váci András halálának 25. évfordulója, illetve az 1964 őszén alapított Vay Ádám Múzeum 50 éves jubileuma teremt alkalmat arra, hogy röviden földézzük a művész életútját és illusztrációs verstovábbgondolásait – a középpontba helyezve Váci Mihály költeményeit.

Váci András illusztrációja az Építstetőt című Váci Mihály-vershez

A Váci-családot nem kímélték a tragédiák: a hét gyerekből csak ketten érték meg – betegségekétől kisérvé – a felnőttkort; András ikertestvére nem sokkal a születése után meghalt; egy éves volt, mikor vasutas apjukat szültség érte, aki részlegesen megbénult. A szülők szegényes körülmények között nevelték föl a gyermekeiket, de sikerült taníttatni őket, ráadásul érdeklődési körüknek megfelelő iskoláztatásban részesültek. „Igényes szegénységnek”, a maga kereteiben gazdag lelki életet élő munkás szellemiségnek nevezte Illyés Gyula ezt a sajátos egzisztenciális környezetet, amikor Váci Mihály világát és költészetet mutatta be a gyűjteményes kötet, a *Százhuszat verő szív* előszavában.

Váci András szülővárosában, a nyíregyházi Bessenyei György Képzőművészeti Népfőiskola növendéke volt 1946–47-ben, majd 1948–52 között a Magyar Képző-

művészeti Főiskolán tanult, a mestere Szőnyi István, Bencze László, Pór Bertalan volt. A népfőiskolások 1948. évi kiállításán a vallás- és közoktatásügyi miniszter III. díját kapta meg; 1975-ben a Nyíregyháza-Sóstói Művésztelep I. díjasa lett; 1978-ban a vilniuszi művésztelep nívódíját ítelték neki.

A vajai Vay Ádám Múzeum kortárs magyar képtárának kialakítását az alapító Molnár Mátyás oldalán kezdte el 1965-ben, azzal a céllal keresve meg a megyében élő és Szabolcsból elszármazott, jellemzően már fővárosi festőket, grafikusokat és szobrászokat, hogy adományukkal segítsék az új múzeum modern képzőművészeti gyűjteményének megalapozását. (Ügybuzgalmának köszönhetően egyébként már az első gyűjtőkampány idején sikerült olyan alkotóktól is műtárgyajándéokra szert tenni, akiknek nem volt megyei kötődésük.)

Váci maga is ott volt az első adományozók közt, s nemcsak 1966 és 1971 között ajánlott föl a gyűjtemény számára 13 képét (egy festmény mellett rézkarcokat és linómetszeteket), hanem 1973-ban is több festményt ajándékozott a múzeumnak, a felesége pedig 1995-ben a Váci-hagyatékot Vajára testálta. Ez 60 festményt és 120 grafikai művet jelent (valamint az életének és munkásságának fontosabb dokumentumait, bizonyítványait, leveleit, néhány kéziratát és vázlatát).

Dolgozott a Kecskeméti Művésztelepen – itt készültek alföldi festményei –, 1973-ban az Irodalmi Színpad előadásához díszletet tervezett. Munkásságát elsősorban a természet, a nyírségi táj és az irodalmi kötődés határozta meg. Műveinek érzelmi telítettsége, finom hangulati megjelenítése művészen és a kimunkált formagazdagságon alapuló artistikumából ered. Egyébként a grafikai vonzódást, a sokszorosító grafikai szakma megszeretését Koffán Károlynak köszönhetette.

1950-től (1968-ig) rendszeresen részt vett a Magyar Képzőművészeti Kiállításon a Múcsarnokban, 1955-ben a Fialat Képzőművészek és Iparművészek tárlatán szerepelt az Ernst Múzeumban, s ugyanebben az évben rendezte meg az első egyéni kiállítását Nyíregyházán, de később önállóan is kiállított az Ernst Múzeumban Budapesten (1962), majd ismét Nyíregyházán (1964).

Váci András illusztrációja az 1957-es Nincsen számodra hely! című kötetből

Több alkalommal mutatkozott be a feleségével, Pintér Éva gobelinművésszel közösen: Leninvárosban [ma Tiszaújváros] (1970), Vaján, Mátészalkán és Nyírbátorban (1971), Jászberényben, Kisvárdán és Verezegyházán (1973), Tokajban (1975). 1975-ben állította ki önállóan Zebegényben a Váci Mihály-versekhez készített illusztrációkat. 1980-ban Tiszaszalkán a Váci Mihály Művelődési Házban volt tárlata, 1984-től haláláig minden évben kiállított; születése 70. évfordulója alkalmából Vaján rendeztek emléktárlatot műveiből.

Csoportkiállításokon való részvételét a tematikus képek jellemezték (1959: az Alföld a festészetben, Mezőgazdaság a képzőművészetben; 1968: Dolgozó emberek között; 1969: Benczúrtól napjainkig – Forradalmi grafika). Monográfusa, Matits Ferenc jegyezte meg, hogy „festészetének stílusa, a főiskoláról kikerülve, szerencsés módon eltávolodott ugyan a szocialista realizmus hamisan fennkölt stílusától, de témaválasztásában továbbra is hangsúlyos helyet kapott a munkaábrázolás.” 1961-től rendszeresen jelentkezett a miskolci országos grafikai biennálékon, a '60-as évek végén pedig a kisgrafika és az exlibris világában tett látogatásokat.

Matits idézi a művészetéről szóló első nagyobb összegzést (Láncz Sándor volt az, aki megnyitotta az 1962-es gyűjteményes kiállítását az Ernst Múzeumban, tőle való a jellemzés): „Festészetében és grafikáiban egyaránt vissza- visszacseng a Nyírség dombos-lankás vidékének élete, a homoki táj távlata és kedves szépsége: a fiatalság első élményei, újra jelentkező emlékei. Később egyre inkább előtérbe jut a nagyvárosba került ifjú új élményvilága: a gyár, az építkezés, az utca, a park. A képfelületeken visszatérő színritmusokkal épít és jellemez. Ott is a végtelenség vonzását érezzük, ahol kisebbek a méretek: az alföldi, a dunántúli vagy a nyírségi tájakról készült rézkarcaim.”

Váci András művészetét csupán felületesen méltatva is megkerülhetetlen a kérdés, hogy vajon milyen hatással volt reá (a festéssel kezdetben szintén kacérkodó) bátyja, a három és fél évvel idősebb Váci Mihály költészete. Erre (tehát hogy miért is vállalkozott szívesen a bátyja verseinek illusztrálására) ő maga adja meg a választ abban az önvallomásban, amely a hagyatékkaal együtt került Vajára. Matits Ferenc kiemelésében olvassuk:

„... mert egy családban, egy környezetben nőttünk fel. Egy volt gyermekkorunk, ismertünk minden rokont és minden olyan körülményt, ami egy eszmélő fiatal, tenni vágyó és tenni akaró szándékait meghatározza... Az azonos gyermekkor, a rokonok sorsa, a nyírségi táj azonos érzelmeket, ebből fakadó azonos szándékokat fakasztott... Az ismeretszerzés, gondolati eszmélés időszakában már ki-ki a sajátos kifejezőmódjának megfelelő problémákkal foglalkozott, de ezeket a problémákat megbeszéltük, vitatkoztunk... éreztem annyi erőt magamban, hogy kísérletet tegyek néhány tőlem nem idegen tartalmú és szándékú vers illusztrálására.

Gyakori találkozásaink alkalmával elolvashattam legújabb munkáit, vagy csak úgy, az után összefutva, elmondta néhány sorát annak a versnek, amin dolgozott, vagy feljött a műtermembe, és a készülő munkámról kértem tőle véleményt. Kapcsolatunk állandó volt. A még életében megjelent *Nincsen számodra hely, Eső a homokra, Akác a forgószelelben* című kötetek illusztrációit ismerte. Az ez

után megjelent *Százhuszat verő szív* és annak második kiadásán szereplő borító tervét már nem láthatta. Számomra nagy problémát jelentett a technikai lehetőség. Az első tollrajzok alapján nehezebb technikával próbálkoztam Biztonságosabbnak éreztem a rézkarcot és komolyabbnak. Egy ponton, a gépi sokszorosításnál úgy éreztem, nem 100 %-ig megbízható. Ezért választottam a *Százhuszat verő szív* című kötetnél a linóleummetszetet.”

Váci András linómetszetes illusztrációja
a *Százhuszat verő szív* című kötetben az
Azóta című vershez

„Érzelemtudó” volt Váci Mihály költészete, ezt az érzelemtudást kellett tehát az illusztrátornak is valamilyen módon átadni, sőt, olykor expresszíven fokozni vagy balladásan sejtetni a tragikumot. „Tudott versében fennhangú lenni, lárma és kiáltozás nélkül – fogalmaz Illyés. Ezt a lárma és kiáltozás nélküli messzi-szólást kellett érvényesíteni a grafikai továbbgondolások során. „Árnyalni, a bonyolultat is kifejezni, de mégis nyomban érthető is lenni” – téve mindezt hűséggel: „Hatni azokra, akikből származott, vigaszt, bátorítást, magyarázatot nyújtva.”

Váci András festményeinek munkaábrázolásain kezdetben meglátszik az ’50-es évek „sematikus kimódoltsága”, s még a hatvanas vagy a hetvenes években is akad egy-egy képe, amelyet a propagandafestészet hatása kísért. Ha azonban melléjük helyezzük alakos enteriőrjeit, szimbolikus csendéleteit vagy érzelmileg fűtött zsánerjeleneteit, föltűnik a sorsábrázolás kritikus hangja, és látjuk, ahogy

A padlásra mászó komisz kölykei, a „sugárkoszorúval ékes menyasszony”-lámpát csavaró édesanya s a gyerekek, a kártyázó kamaszok vagy a kuporgató szegények alakja sokkal inkább a bájoló és vagabund romantika – itt-ott erősen expresszív, indulatkifejező – képét kelti életre, mint amennyire okító társadalomrajz kívánna lenni. Citerahúrokból tör elő a rémült látomás – nem példa, hanem az önmagát kereső örök kamasz jajszava...

Váci András illusztrációi a *Gyermekhalánték küszöbökre hajtvá (fent)* és a *Hiábavaló nyomorúság* című Váci Mihály-költeményekhez (lent)

megjelenik a művészileg érzékenyebb s oldottabb fogalmazás, a tájallegóriáit pedig az emberviszonylatokban való tisztánlátás vágya tüzei.

Igen valószínű, hogy az utóbbi Váci András igazi hangja, a tematikus (és sematikus) képekhez pedig csupán a megélhetési kompromisszum vezetete. S grafikáiban (illusztrációiban) ráadásul szinte nyoma sincsen a szocreál hamis kötelezettségeinek. Különös, hogy az 1957-es *Nincsen számodra hely!* tollrajzaiban (kilenc grafikai illusztrációról van szó) a szecesszióval kevert romantikus közlésmód vagy a németalföldi realista zsánerkép hívása jóval erősebb, mint az ötvenes évekre ekkor jellemző sematikus típusokat alkotó ábrázolás.

Mivel pedig nem jelenábrázolóak a versek sem, hanem jobbra emlékidézések, múlttovábbgondolások, még véletlenül se lehet az ötvenes évek himnusza a kötet, a rajzokkal együtt, hanem a két világháború közötti gyermekkor (és egy általános emberi léthelyzet, ha úgy tetszik: vigasztalás és kritika) elevenedik meg. A rajzok is ennek jegyében születtek.

Kovács Gyula művészettörténész szintén azt faggatta egy szakcikkében, hogy miért került előtérbe az életművön belül a grafika. Erre egyértelműen azt a választ adja, hogy egzisztenciális okai vannak ennek, a megélhetés miatt fordult Váci az olcsóbb és jobban eladható műfaj felé. Eredetileg murális szakon végzett, Pór Bertalan osztályán, de az első évtizedben egyetlen megbízást sem kapott. Aztán pedig a kényszerből választott grafika segítette őt az alkotói elmélyülésben.

A *Százhuszat verő szív* című, az 1955–1970 közötti Váci Mihály-verseket válogató 1971-es kötet összesen 20 linóleummetszetet tartalmaz. A metszeteken föl-tűnik az anya és az apa alakja (másutt a pályaudvarok konstruktív vonalhálójú világa), ott van a testvér is, a toll szimbólumával, s ott van a művészi hatás szimbolikus megjelenítése a tollból kiáramló, csigamintázatú fény formájában, egy fajta megkövült napkerék vigyázza a sorokat és a sorsokat. Váci Andrásnak újra kellett gondolnia a korábban már illusztrált verseket – mint például *A lámpagyűjtás ihletét* és az *Eső a homokra*

egyszer már megidézett mozzanatait. Jellemző, hogy a szituáció ábrázolása, a környezet felidézése eltűnik, csak a gesztus, a jel marad meg: korábban a mécesst gyűjtő édesanya egész alakja kiemelkedett (s a háttérben látható a család, akiről gondoskodnia kell), ám ezúttal csak a lámpást gyűjtő kezét és a mécesből kiáradó fényt jelenítette meg a grafikus.

*„És jődögélt a Múltból két tehénke, /
mint Jelenések Könyvében szelíd /
szörnyek botolnak alkonyi felhőkön.”*

*Illusztráció a Mendegélt két tehénke
című vershez*

A legtöbb illusztráción nincsenek túlhangsúlyozva az alakok, azok mintegy a háttérből tűnnek föl, korántsem hivalkodón, Váci András csak sugall, értelmezése nem tolakszik a vers elé. Kivétel ez alól a *Még nem elég* illusztrációja, ahol a vers forradalminak tulajdonított lelkesültsége expresszív metszésstruktúrákban tör elő. Az *Azóta* című versben a költő végigsorolja a 2. világháború lezárása óta elkövetett bűnöket, elsősorban Amerikát, a nyugati gondolkodást, a környezetszennyezést, az emberi természetet korholva. Óvatosan utal 1956 leverett szabadságharcára is: „*tankok csörömpöltek át elszánt kis országok forradalmain*”; s a linómetszet – mintegy grafikusai tanulság gyanánt – „hozzátesz” még egy sort a vershez, valami hasonlót, mintha ezt mondaná: „*Azóta is gúzsba kötve élünk*”.

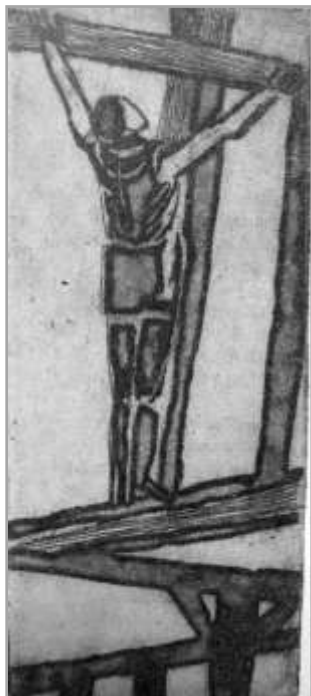
Másutt a szó szerinti illusztrációt oldja a grafikai kompozíció kívánta többlet elemekkel, a vizuális atmoszféra sajátos erejét teszi hozzá a szöveghez. A *Mendégélt két tehénke* című vers első három sora egy szimbolikus módon megjelenített gondolati-látomásos kép – ezt transzponálja Váci András érzéki drámaisággal, a vékonyan jelzett vonalakkal, a nagyobb sötét és világos felületekkel, a fényvel a két tehén fejére fókuszálva, mintegy fölsejdtítve a bibliai és a jelen időket. „*És jődögélt a Múltból két tehénke, / mint Jelenések Könyvében szelíd / szörnyek botolnak alkonyi felhőkön.*”

A kötet cím-adó *Százhuszat verő szív* illusztrációja abból a helyzetből indul, amely szó szerint szerepel a versben: „... s meztelenül heverésztem a fűben. / Csillagokért magasodtam – s a földre hajoltam / madarak lábnyomát imádni;” majd így folytatódik a versszak: „... fölöttem rakéták szálltak – kezem fejről meg / verseim piros katicabogárkái”. Szükségszerű, hogy megjelenik a madarak lábnyomával s a könyvei („katicabogarak”) fölött heverésző férfialak ellenpontjaként a fenti, az égi szféra.

„... s meztelenül heverésztem a fűben.
/ Csillagokért magasodtam –
s a földre hajoltam / madarak láb-
nyomát imádni;”

A „csillagokért magasodtam” motívumából nőtt ki – az ént is helyettesítő nap-metaphora, a fény és ragyogás, a szétszórt sugarak gondolatkörével megerősítve – Ikarosz motívuma, ám mint mitológiai alaknak ismert a története, a történet vége is: ezzel a megoldással Váci András a baljós zuhanás sejtelmét társítja a versben megfogalmazott költői küldetéshez.

Balladás hangú és mélyen felkavaró erejű lett a *Paraszt-legenda* illusztrációja; a költeménybe sűrített önirónia a groteszk rajz többszólamú játékát elevenítette meg a *Mindennek összege* című vers interpretációjában; a lényegkiemelő sűrítés – mint sajátosan grafikus jegy – kiváló példáját kapjuk a szintén újragondolt 1968-as *Eső a homokra* kötet *Építs tetőt* című versénél – Váci András a „*ha gerendának / magad feszülsz is*” metaforikus-allegorikus mozzanatát metszette a linóba. A kereszt motívuma, a szakrálisból a profán környezet és jelentésréteg felé történő visszaemelésé dominál a *Hazai temetőben* című vers illusztrációján is.

*Az Építs tetőt! rézkarc illusztrációja
az Eső a homokra című 1968-as kötetből*

Az *Eső a homokra* kilenc illusztrációja rézkarc volt. Noha Váci András a fent idézett vallomásában mintegy szükségszerű fejlődési ívként beszél a tollrajztól a linómetszet felé vezető útról, ám a közbeeső rézkarc legalább olyan megidéző, drámai megjelenítő erejűvé lett Váci András műhelyében, mint amilyen spontán lírai árnyalatokat mutatott föl a rajz, s ahogy a látvány mögötti belső lényegre fókuszáltak a linómetszetek.

Az *Építs tetőt* rézkarc illusztrációján ráadásul többretegű a jelentés: egyrészt konkrétan engedi látni a művész az ács munkáját, amint az egyik gerendát illeszti a másikhoz, ugyanakkor a kereszt motívuma is egyértelmű, ennek köszönhetően a megfeszítettetés, az áldozatvállalás küldetésével írva felül az alapjelentést; végül

pedig – a gerendák és tartóoszlopok merész kompozíciós elrendezése folytán – a bitófát is a néző-olvasó eszébe juttatja a látvány.

Ritkábban egészen más értelmezői atmosféra bomlik ki a grafikából, mint a versből – ilyen például a *Két szegény fiatal* „főszereplőinek” ábrázolása: míg Váci Mihály költeménye inkább elítéli a „modern” fiatalok – nemi szerepeket is keverő – viselkedését, addig Váci András linómetszetéből inkább az egymást szerető fiatalok szabad életézése árad. Jó példa ez arra, hogy még a grafikus által hangsúlyozott „egy család, egy környezet”, illetve az „azonos érzelmeket és szándékokat fakasztó” nyírségi egzisztencia által meghatározott önálló alkotói tevékenység képes a világnézetek sokárnyalatuságát létrehozni.

Mindenesetre Váci András testvérbátyjának csak azokat a költeményeit illusztrálta, amelyek nem voltak tőle idegen tartalmú és szándékú versek. S igaz, hogy egy életmű-válogatás az illusztrátor számára is nagy kihívás, azonban a gondolati szempontból egységes önálló kötetnek mintegy drámai díszletezésű, allegorikus dramaturgiájú képekben láttatása még nagyszerűbb feladatot jelent.

Váci András rézkarcai *A szent epilepszia (fent)* és a *Jó reggelt* című Váci Mihály-versekhez *(lent)* az *Eső a homokra* kötetből (1968)

Ütések alatt
(balra)

Hatszáz forint
(jobbra)

Váci András
rézkarc
illusztrációi

A *szent epilepszia* Dosztojevszkij-hommage, az őrült napló újrafogalmazása – és ebből a versből szintén allegorikus alkotás született. A fizikailag és lelkileg-idegileg meggyötört ember töredékes emlékfoszlányai sorakoznak. „Zabálta gyomrom a vacogó rémület” – írja Váci, önmagára vetített hőse egyszerre forradalmár, gyógyító és próféta, és a finoman burkolt kortárs társadalomkritika is fölfedezhető például az ilyen sorokban:

„Én megtanultam bolondok között / eltűnni önmön örülségemet”.

A rézkarcoknál még a figuráknak adott nagyobb szerepet Váci András – a test gesztusainak megjelenítése, a gesztus mögötti sorsindulat bemutatása, az ösztön hadakozása a tudatosuló lelki folyamatokkal, s ennek a belső küzdelemnek a testi kivetítése nagyfokú expresszivitást kölcsönzött a lapoknak. Az olyan hétköznapi zsánerek is, mint a *Hatszáz forint* éjjeliőre, a méltóság és kiszolgáltatottság fájó

kettősségét eleveníti meg (igaz, a Váci-vers hatszáz forint nyugdíjból tengődő éjjeliőre nem más, mint az ő – teljes életet előlegező – apjuk). A domináns lírai és expresszív grafikai karaktervonások mellett – melyek fölerősítették a drámai jegyeket – a szürreális látvány is egyre markánsabb szerepet kapott a sorozatban.

Expresszív-szürreális, alapvetően azonban szimbolikus rézkarc született Váci Mihály *Paradicsom* című, kubai ihletésű költeményéhez; a realista alaphangulat mögött fölsejlik a látomásszint a *Kihajtott gallér* című vers illusztrációján; s a szürreális stílus uralkodik a Bartók Béla I. és II. hegedűversenyéhez írt *Meztelen lelkek a jégen* című két tételes prózavershez. A „józan zene” építette égbolt, „a kristály hűvös győzelmének éneke” a meg nem nevezett magyar valósággal is hadakozik. A rézkarc számos versbéli mozzanathoz idomul, ám az alábbi sorokat emeli ki az értelmezéshez: „Ajtót nyitunk a hegedű küszöbkaparó nyüszítésének: / – lelkek, meztelenül jégen toporgó lelkek sikoltanak a holdhoz”. Váci András lelkei emberalakok, s a széttört jég darabjai szanaszét heverő tükörcserepek, bennük arcok, emlékek, érzések, mozdulatok villannak föl. Mintha a széttört jéglemezeken rajzolódna elénk „a magasztos, a szenvedő sápadását kifigurázó képek groteszk [...] körtánca”.

E a szenvedélyes és átgondolt, megkettőzött (szövegben s rajzban reprezentált) képi látomás egyúttal nemcsak a bartóki zene interpretációja, de a művész már-már lehetetlen feladatának a megfogalmazása is egy olyan korban, amikor „a hegedű beszélgető lírája” mélyén megrendülés, panasz, sőt pokol van. „Mennyi ijesztő panasz a hegedűn, mennyi lelkiismeret-furdalás, felelőség e lelken, mulasztás terhe a férfin, a magasra hangolt elmén.” A zene „érces hátterek mögül” emelkedik az „emberfölötti magasba”.

Meztelen lelkek a jégen
Váci András illusztrációja
a Bartók I. hegedűversenyéhez írott
Váci Mihály-vershez

Váci Mihály mindenk fölött álló pacifizmusa szól a sorokból, melyekben ugyanúgy ott van a megnevezett náci embertelenség, mint a ki nem mondott kommunista zsarnokság elítélése: „Az emberiség fele forradalmakért hal meg, táborokban, tömegsírokban pusztul el, olyan szenvedésekben él, hogy tébolyt és elmebajt örökít a gondolkodó művészre, hogy a hegedűket úgy kell kezelni, mintha elevenek beleit vonnák a feszítő padra, a zongorába rugni kell – az emberiség másik fele meg, mint festett bohóc, kártékony hősiek pózokban rángva, a némafilmnek szaggatott-gyors, esett ritmusában bemasírozik az első világháborúba, aztán Chaplin léptekkel, kretén közönyével világszerte beletotyog a fasizmusba, belecsámpál a zsarnokságba, tömeggyilkosságokba.”

Egészen különleges jelentést tulajdonít Váci Mihály Bartók Béla zenéjének – egyenesen „történelmi érvelésnek” tekinti azt, a belátást segítő útmutatásnak. „Artikulált beszédre törekvő, okfejtő, meggyőzést kereső zene, fogalmat kifejező, lelki tárgyalás, perlekedő zene”. Váci Mihály szinte az egész retorikai jelzőtárat felsorolja itt, az érthető kifejezéstől az okfejtésen és érvelésen, vitán keresztül, az igaz ügyekért, szent meggyőződésekért való perlekedő kiállásig: a zene számára nemcsak esztétikai élmény, hanem közéleti cselekvés is, a cicerói retorikai elvek jegyében: (a gyönyörködtetésen túl) elsősorban tanítás és mozgósítás.

„Érts és tedd a dolgod.” A költő megértette a felelősséget, a történelmi szólítást – tette a dolgát, verset írt. S ugyanez a költő feladata is: artikulált beszéddel keresni az okokat, érvelni az igaz ügyért, s ha kell, akkor a vers perújrafelvétel.

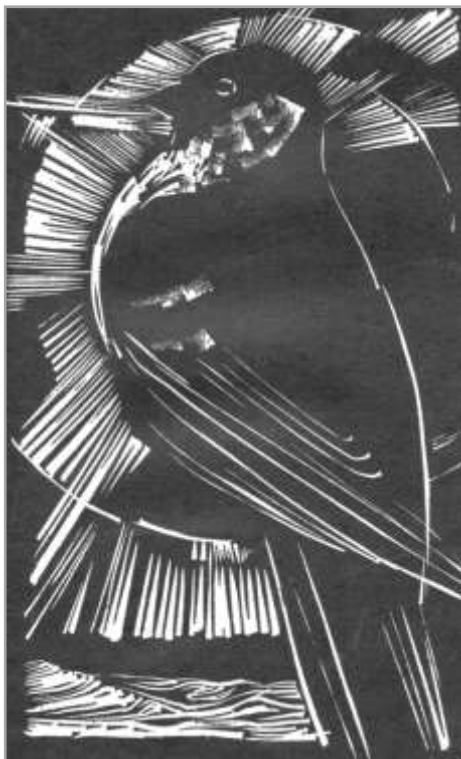
A reményt és a túlélést sugározza a *Pirók télen* című Váci-költemény, mely az 1956 utáni megtorlás, a tömeges kivégzések idején született, de csak tizenhárom évvel később jelent meg. Az allegorikus vers a forradalom emlékét őrzi, „a tűznek nem szabad kialudni” szólításával és figyelmeztetésével.

Kiemelte ezt a verset és a hozzá készült illusztrációt a Váci Mihály '56-os naplójából szétsugárzó (illetve több, a saját idejében meg nem jelent verséből szintén kiolvasható) forradalmi érzületével alaposabban foglalkozó Tasnádi Gábor is az '56 hűségében élő, „ismeretlen” Váci Mihályról írt monografikus könyvtanulmányában. „A forradalommal és a megtorlással kapcsolatos Váci-versek többnyire metaforák, allegóriák, szimbólumok, merész képek, sejtelmes ködök mögé bújnak; így a mondanivaló könnyen elkerülheti a sorok közt olvasni kevésbé tudók figyelmét” – írja Tasnádi. Váci Mihály költészetében számos ilyen vonatkozású kép van a jellegzetes növénymotívumok közt ugyanúgy, mint a madarak világából.

S azért is külön említésre méltó a költemény és az illusztráció együttese, mert művészileg szintén az egyik legbravúrosabb Váci András-grafikának tekinthetjük a linómetszetet. A süvöltőként is ismert, a hímeknél élénkpiros mellű és hasú kis verébszerű madárból az egyik legszebb szabadságvágy-szimbólum lett.

„Rózsa vagy a téli ágon,
tea-szín.
Hóban fuldokló világon
tarka hím.
Forró lehelet a számon,
tűz emléke hűlt parázon,
zúzmarát verdeső álom;
didergő, holt világon
kibuggyanó, átszivárgó
zsibbadozó karmazsin.

Sebhelyeink rózsaszirma
kés-szúrások tulipánja.
Lobogj – miniatűr fáklya,
minden ághegyen kinyúlva.”

Váci András linómetszete
Váci Mihály *Pirók télen* című
költeményéhez

Váci András illusztrációi tanúskodnak az érzékenységről, a közös sors együtt-hangzásainak fölerősítéséről, a tovább-gondolásokról, a hűségkésztetésekről, a szellemi bátorságról. A *Lobogó jegenyék* ciklusnak titkolt folytatása volt a *Napló* idején írt *A ledöntött jegenye – 1956* versciklus, amely szintén a forradalom és a megtorlás időszakát örökítette meg. A címadó vers a halottakat siratja el, s ehhez Váci András készített – Tasnádi Gábor szavaival – „megrázó erejű és vakmerően bátor” rézkarc-illusztrációt, amelyet sokáig titokban tartottak.

A költeménynek és a grafikának ezt a találkozását Tasnádi így jellemezte: „Egy még égre magasodó jegenye mellett, a már ledöntött csonkjaiként, friss fejfák sorakoznak... Az ősök üzenetét őrizve, csónakokként viszik a forradalom hőseinek és a megtorlások áldozatainak emlékét a jövőbe. Időtlenül és félreérthetetlenül. A szatmárcekei református temetőből ismert csónak formájú fejfákat Váci András a magyar tragédia szimbólumává emelte.”

Végezetül olvassuk a Váci Mihály-vers két hosszabb részletét:

„Valamiből kevesebb van,
valami innen messzebb van.
A rögökből, a mély földből
valamit kitéptek a tőből.
Az égből csak leheletnyi,
a földből csak talpatatnyi,
– s mégis az ég mily nehéz lett,
s mégis a föld mily kevés lett!
Csak csillagnyi fény aludt el,
csak ásónyom föld porladt el:
mégis sötét lett az égbolt,
s mégis a föld már megindult.

(...)

S akkor az útfordulóban
tarkón ülve tántorodtam.
Homlokommal hullottam le,
arcom széthullt töredezve.
Oszlopokat éreztem csak
akkor fájó rokonoknak.

Csak a rönk, mit vas-ék hasgat,
érzi, ami engem szaggat.
Álltam, mint az oszlop állja
a csapást, ha balta vágja.
Álltam, s mint a görcs a fában,
szívem pattogott kínjában.
Ami elem tárult ottan,
két vállam leszakította;
vállamra hullt az a szálfa,
engem zuhant az halálra.
Nagyapáim jegenyéje
ledöntve az árokszéltre!
Fűrész foga rágta tőből,
tönkje sikolt, sír a földből;
gallya szárnya letarolva
sudara feldarabolva.
Ágait, a csillagfészkest,
lábbal tördelte sok részeg;
lombja – a nagy ezüst-dallam –
sárba hullott – elnémultan;
levelei fénybe mosott
arcára hullott a mocsok.
Teknővájók faragsálták
holdringató koronáját;
– s csak bámultak rám röhögve,
mikor lehulltam a tönkre,
s tördelt arcomat zokogva
szorítottam a facsonkra.

*(Részletek Váci Mihály: A ledöntött
jegenyé – 1956 c. verséből)*

*Váci András rézkarca Váci Mihály
A ledöntött jegenyé (1956) c. verséhez*

A *Labirintus* című vers az 1991-es első kötetemben (*Lázadó galamb*) jelent meg.

LABIRINTUS – TEMATIKUS NAGYKIÁLLÍTÁS SZENTENDRÉN

Az útvesztő kedvelt témája az irodalomnak, jelen van a filmművészetben, s még gyakoribb a megjelenése a képzőművészetben. A labirintus sokféleképpen modellezheti a valós hétköznapi és virtuális világot, síkban és térben vagy szimbolikus jelként. Udvary Ildikó művészettörténész úgy látja, a magyar képzőművészetnek is folyton visszatérő szereplője az útvesztő, olykor csak elszigetelt műalkotásként, máskor az életmű hangsúlyos részeként (Ország Lili monumentális *Labirintus* kollázs-sorozatának egy darabja – Borges után – a *Körkörös romok* címet viseli).

A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete 2014. évi tematikus kiállítása, a *Labirintus* a szentendrei Művészet Malomban nyílt szeptemberben. A kiállítási pályázatra 628 alkotó jelentkezett: festők, grafikusok, szobrászok, fotóművészek, alkalmazott grafikusok, belsőépítészek, textil-, kerámia- és üvegművészek. (2012-ban a *Valóság és illúzió* pályázaton 270-en vettek részt; 2013-ban a *Négy elem* és a *Vízalatti tárlat* 480 alkotó számára kínált kiállítási lehetőséget.) Ez a legújabb anyag részben a szürrealista hagyományt gondolta tovább, azonban a legtöbb mű a klasszikus labirintusképet értelmezi, idézi és írja át vizuális nyelvi variánsokra.

A 21. századi önsors-ábrázolás összetett (s maga is labirintusszerűen bonyolult) folyamat, s nem feltétlenül konkrét, azonosítható jelképben kell gondolkodnunk, nem is modellben, vezérelvben, a hit vagy megismerés reprezentációiban, hanem „a labirintus megjelenhet egy áttételes érzésként, játékosan”, asszociatív mítoszi utalásokban. Vagy mint Borges útvesztőiben: az emberi gondolkodás modelljeként.

A művek között nagy számban voltak jelen a klasszikus mondakör szereplői, a legtöbbben a Minotaurusszal foglalkoztak, de megjelent Thészeusz, Daidalosz és Ikarusz figurája, Ariadné fonala – Kómíves István groteszk aszimmetrikus tükörkompozícióval építette föl *Ariadné bosszúját*: az egyik labirintusból kivezető út egy másik labirintusba vezet. „Voltaképpen minden, a labirintussal kapcsolatos kutatásnak a táncból kellene kiindulnia” – idézte Kerényi Károlyt a labirintusok szakértője, Santarcangeli; és valóban: itt is több olya kompozícióra bukkanunk, amely a labirintus és a tánc kapcsolatát eleveníti föl.

Konkrét irodalmi műre reflektál (Borges elbeszélésére) Góra Orsolya olajkép triptichonja (*Az elágazó ösvények kertje*). Posztmodern irodalmi asszociációkat kelt életre Kiszely Mária (*Labirintus a labirintusban*); s Mohácsi Sándor Antal műve (*Két idézet József Attilától*) rovásírást használ. Móder Rezső Einstein relativitáselméletét variálta át egy labirintus-vízióvá (*Időtér-gömbület-labirintus*).

Finoman sejtet, érzéki – már-már szimfonikus zenei sugallatú – jeleket küld Droznsnyik István (*Jelbeszéd*); és e dallam könnyeden uralja – talán a klaviatúrák motívuma révén is – Lencsés Ida *Áramlás* című képét. B. Gedeon Hajnalka a test

mint labirintus toposzát követi, és testlabirintusokat ábrázol Ballonyi Pál Margit, Varga-Amár László (*A szív labirintusa*). A testek ritmikus rendszert alkotó labirintusa Verebélyi Diána *Kötelező alkalmazkodása*; erotikus labirintus bomlik ki Máthé András geometrikus alapmotívumokra és repetitív játékokra komponált fotómontázsán (*Emlékek – a nehéz élet nem könnyű*); s Urbán Ádám fotográfiája az akt műfaját társítja az allegorikus természetképpel, így a *Giardino segreto – Titkos kert* kompozíció az Édentől, Mária zárt kertjén (hortus conclususán) át, az örök Éva gyakran kiszolgáltatott útkeresését példázza.

Hivatkoztak képek a művészettörténeti labirintusábrázolásokra – a piramist használja az absztrahált belső vívódások megjelenítésének kompozíciós kerete gyanánt Kőhegyi Gyula linómetszete (*A piramis labirintusa*); s középkori vizuális toposzokat idéz föl Budaházi Tibor, E. Rácz László, Burai István, ő a geometrikus alaprajzot mitológiai szörnyekkel és hieroglifikus jelekkel népesíti be. Szepessy Béla tusrajza egy, a kertlabirintusok mintájára fölépített antropomorf példázatot (helykeresésünket, elrendeltetésünket és hiábavalóságainkat) mutat be (*Útjaink*).

A tükröz (torzított tükröződés) motívuma vezeti Bánsághi Tibor Vince kollázsát; Gajdán Zsuzsa a középpontot (érzéki álombeteljesülést) keresi *Titok* című képén; Kovács Imre (*Csillag a kútban*) egyszerre apellál a tükröződésre, a múltismeretre és az önmegismerés szándékára. Igen megrázó az identitáskeresés a személyes múltörökségben Ries Zoltán elektro-grafikáján (*Kései útkísérletek Anyámhoz*). A beavatás-motívumot idézi meg Balassa Júlia selyemképe, repetitív melankóliával vegyes mágikus atmoszférát von maga köré Diénes Attila bronzszobra (*Égfigyelő*). Az önreprezentáció öniróniával, abszurd transzpozícióval valósul meg Gudovics Vera alkotásán (*Sorsom labirintusa*). Az önábrázolás/önkeresés viszont gyakran alakul át a társtalanság és a kapcsolatnélküliség problémájának megjelenítésévé a labirintus-témakeret lehetőségein belül. *Hol vagyunk?* – kérdezi Komlódó Judit; a reménytelenül hideg úrbe vezet Kalas Zsuzsa (*Soha össze nem érő*), s éppoly dekadens (a maga tomboló expresszivitása ellenére) Hudák Marianna Maja képe (*Elveszett kapcsolatok keresése*). Kozák Attila *Tév út*-ról beszél; Lőrincz Róbert szerint *Az élet kusza*; Lengyel Zsüliett pedig a végső lemondás félelmét is nevesíti akrilképén (*Sohase jutunk át*).

A labirintus jelzője (minőségi attribútuma) meghatározza nemcsak az útvesztő sajátosságait, hanem a hozzá való viszonyt is. Ezek kínálata szintén változatos. Van *Egyenes* (Papp Károly) és *Kettős labirintus* is (A. Varga Imre), Aknay János *Emléklabirintusba* vezet; Csengery Béla *Hítlabirintust* mutat be, a *Hít labirintusa* R. Török Mária tűzzománcán mandalakompozícióban jelenik meg. D. Kiss Ilona Mária és Duska Károlyné *A gondolatok labirintusában* keresi a kiutat (vagy a középpontot). Van *Elfelejtett labirintus* (Gyulai Lajos), *Gyűjtemény-labirintus*

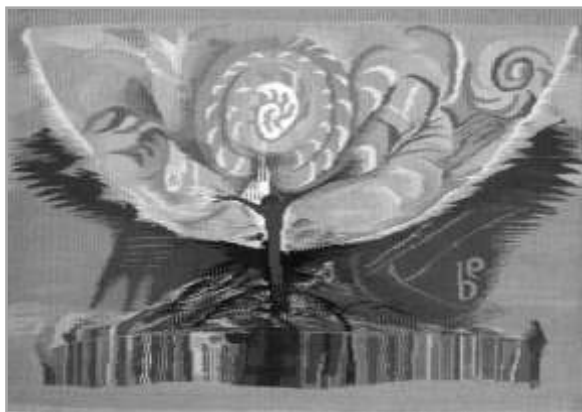
(Horovitz Magdolna), *Naplabirintus* (Katona Kata), *Rózsabirintus* (Kelecsényi Csilla), *Kultúra-labirintus* (Külüs László Ákos), *Örök labirintus* (Kun Éva); s van *Kiszámítható labirintus* (Ozoráné Pelényi Mária), *Időlabirintus* is (Zoltai Attila).

A természetben föllelhető, labirintusra emlékeztető, azt asszociáló formák művészi dokumentumokként jelentek meg a fotókon: Aknay Tibor gyökértörzsén (*Tükkörszimmetria*); Czimbal Gyula a töredezett szik rajzolataiban lát útvesztőt; Baricz Katalin a felülről fotózott New York-i épület- és utcarajzban érzékeli a labirintust. S a káosz még mindig jobb, mint amilyen veszélyes lehet a szorongás (önpusztításunk és környezetszennyező féreggő változásunk miatt), üzenheti Finta Edit *Kafkai hangulat* című fényképe. Nyolcképes fotótáblójával elágazások, döntések, megálló, pillangóhatások, párhuzamos lehetőségek, sorsalternatívák labirintusába vezet Kanyó Ferenc (*Mátrix I.*); s olyan vizuális retorikai alakzatot is találunk, mint a halmozás (pl. Székelyi Kati *Élet-töredékek 2.* című kollázsán).

A labirintus mint a káosz és a rend közötti harc naiv ábrázolása B. Boros Ilona kézi hímzéses textilmunkája (*Mentsetek meg kismadarakt!*); a káosz látszik győzni viszont Berkecz Éva grafikáján (*Útkereső angyalok*). S nemcsak a fent és a lent találkozása (máskor harca), hanem a Thészeusz–Jézus párhuzam kifejezője is Bakos Erzsébet *Labirintus*-gobelinképe; az *Angyali üdvözet* klasszikus szituációs keretéhez fordul Garabuczy Ágnes reményteli *Labirintus*-képén; Gránitz Miklós kereszt alakú fára kasírozott fotómontázsja (*Kereszt-bejárás*) pedig szintén a labirintus keresztény jelentéskörét, a megváltásmotívum személyes átéltségét fejezi ki, illetve az egyéni zarándoklatok jelentőségét is hangsúlyozza. Az angyalszárnyú bohócok labirintusa (Csollák Mihály képe) viszont inkább egzisztenciális: a kényszerű szerepek és érzelmek között tévelyeg az ember. S mindenképpen a rendteremtést (lelki nyugalom, szellemi béke megtalálását) sugallják a mandalaszerűen fölépített kompozíciók, melyek erős rokonságban vannak a geometrikus labirintus-képekkel.

A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének szentendrei kiállítása, úgy érzem, összességében modern reflexiók sorát kínálta, nem feledkezve meg a téma s a műfajok klasszikus követelményeiről, bátran élve a témaválasztás történelmi-mitológiai kontextusú és szabadon reflektált, asszociatív kiszélesítésének lehetőségével. A rejtjelezett és sejtetett szakrális üzenetek mellett közvetlen válaszokat kaptunk emberi és angyali párbeszédeink, kapcsolataink létezésére vagy hiányára – ugyanakkor műveltségi anyagot is feldolgoztak a képek, szobrok és installációk, irodalmi, és filozófiai, történelmi (egzisztenciális) és érzelmi, önmeghatározó és sorsértelmező problémákra kínálva képzőművészeti megoldásokat.

Művek a következő lapon: Bakos Erzsébet: Labirintus (francia gobelin, fent); Szepessy Béla: Útjaink (tusrajz, közepén); Kozák Attila: Tév-út (olaj, lent)

MARGÓ

MAGYAR NAPLÓ – 2014/augusztus

A *Kilencek* 1969-ben *Elérhetetlen föld* címmel megjelent antológiájának keletkezéstörténetét vizsgálva, rekonstruálható az Aczél György által machiavellista módon megszervezett irodalmi-művészeti élet, illetve általában a félmúlt kultúrpolitikai állapota. A kötet, sőt, a szerzők sorsa is máig annak a hamis ideológia szerint konstruált hamis értékrendnek az ellenpontja, amelynek paradigmaticus hatásait a nemzeti jelzőt dehonesztálóan tartó művészek és értelmiségiek máig hordozzák és őrzik. Oláh János költő (aki a *Kilencek* tagja), író, a *Magyar Napló* főszerkesztője a Tokaji Írótabor tavalyi konferenciáján elhangzott – és a folyóiratban *A két alku közötti nemzedék* címmel most közölt – esszéjében fölveti a kérdést, hogy „miért ragaszkodik még mindig csaknem minden szakértő, tankönyvíró, irodalomtudós, tanár – közép-iskolai és egyetemi tanárok – egyaránt a nyilvánvaló torzulásokhoz”.

Az Aczél György-féle program egyik első (szűkebb körű) meghirdetésén Oláh János is ott volt a harminc-negyven meghívott között Lillafüreden, akiknek az (itt most meg nem nevezett) előadó a következőket vázolta: „Olyan irodalomra van szükség, amely szakít a populista, népi hagyományokkal, önmagukba zárt, nehezen megfejthető szövegeket alkot, nem keresi a kapcsolatot a közösséggel, nem akar annak szószólója lenni. Mi – mondta az előadó a hatalom birtokosainak nevében – majd gondoskodunk róla, hogy ezeket a szövegeket a kritika és az irodalomtudomány kikezdetlenül értékeként vezesse be az irodalmi tudatba.”

A receptet nem ott találták ki, az előadó „csak felismerte az euro-atlanti újsemantizmus alkalmazásában rejlő lehetőségeket [...] A népiség és a magyar nemzeti kontinuitás megtagadásának modernizált formájával sokan azonosultak [...] ők lettek a modern kultúrpolitikát indirekten kiszolgáló lelkes modernisták, a mucainak tartott hagyomány harcos megtagadói, a nemzeti önismeret helyett a nemzeti lét tragédiáin lelkesen gúnyolódó ironikusok. Nem külsőleg stigmatizálódtak, hanem belsőleg, lélekből is azonosultak a szerepekkel, amelyeket a rendszer kiszabott rájuk, és ezeket a szerepeket vállalták később is. Máig ugyanezek a gesztusok irányítják a magyar irodalmat. A *Kilencek*, az általunk képviselt modern népiség homokszemként csikorgott a kultúrpolitika jól olajozott fogaskerekei között.”

Oláh János sorait olvasva, kezdjük megérteni, miért került könnyen az irodalmi kánonba a magyar posztmodern, pl. Eszterházy vagy Nádas (akiket divatos lett volna olvasni már a '80-as években, csak épp olvashatatlanok voltak, már akkor

is, „önmagukba zárt, megfejthetetlen” szövegeikkel). Az alku viszont hamarabb megkötött. Az *Elérhetetlen föld* szinte hihetetlen kálváriáját számos irodalomtörténeti tanulsággal ötvözve elmesélő Oláh János arra a hetvenes években kötött megállapodásra utalt, mely Aczél és vagy két tucat kiválasztott író között fogant, a korántsem makulátlan véd- és dacszövetség jegyében. „Állást, korlátlan magyar és külföldi megjelenési lehetőséget, gazdag recepciót, díjakat, és még sok minden mást ígért a meghívottaknak. Egyet kért tőlük, szorítsanak ki minket és a hozzánk hasonlókat az irodalomból. Szüntessék meg a népi irodalom folytonosságát.”

Mikor Oláh János a *Magyar Napló* élére került, személyesen is megtapasztalta „azt a mérhetetlen ellenszenvet, amelyet személyes gyűlölet nem, csupán a bűnben fogant szövetség által generált rossz lelkiismeret táplálhat és izdíthat ilyen kitaratóan. [...] Megüzenték, hogy három hónap alatt tönkreteszik a *Magyar Naplót*, és engem kiirtanak a magyar irodalomból. Nem rettentem vissza.” – Nos, éppen 20 esztendeje, 1994 óta a folyóirat főszerkesztője. A „jelenlegi irodalmi életnek az aczéli korszakból örökölt kivételezettjei” hiába verték tarkón folyton a folyóból kiemelkedő fuldoklókat, megeheti őket a fene, hogy még élünk.

MAGYAR NAPLÓ – 2014/szeptember. A 80 éves Kalász Mártont köszönti a folyóirat szeptemberi számában Czigány György, Csontos János, Filip Tamás, Kalász István és Szentmártoni János verssel, Szokolczay Lajos tárcában elevenítette föl utazásait a költővel, Alföldy Jenő pedig jubileumi portrét rajzol Kalász Márton-élményei köré. A lapban Árkossy István adja közre „könnyed” vázlatát Caravaggio és Canaletto művészetéről (taglalva egyebek mellett Caravaggio botrányos életét és a camera obscura korai változatainak 16. századi festészetben való alkalmazási lehetőségeit); Tary Orsolya Szabó Dezső önéletrírásairól készített tanulmányát közli; valamint *Sorsjelző* címmel olvasható Bertha Zoltán előadása, mely idén júliusban hangzott el Nagyváradon, a XI. Partiumi Író Tábor (*Partium – Kompartium – Irodalom és identitás* című) tanácskozásán.

MAGYAR NAPLÓ – 2014/október. *Húsz év, száz dialógus* címmel írta vezércikkét Csontos János, a folyóirat *Nyitott Műhely* rovatának szerkesztője, aki a *Magyar Napló*ban is bekövetkezett rendszerváltáskor, 1994 őszén a frissen kinevezett főszerkesztő, Oláh János hívására vállalta el az olvasószerkesztést. Oláh János nemcsak életben tartotta a lapot, hanem az ezredforduló környékén hézagpótló könyvkiadói gyakorlatba is fogott. A 20 évre emlékező kiadványra pedig most Csontos János tett javaslatot: két kötetben így jelent meg az a száz válogatott interjú, mely a *Nyitott Műhely* hasábjain látott napvilágot, deformálva a kánont is, hiszen befogadó attitűdjével keresztülvágja a székértáborok arcvonalaait.

A *Nyitott műhely – 100 interjú a magyar irodalomból* című kétkötetes, összesen több mint ezer oldalas beszélgetés-antológiát a következő számban mutatom be.

AZONOSSÁGTEREMTŐ KOLLÉGIUMI TUDAT

FEKETE KÁROLY – BARCZA JÁNOS:
ŐRÁLLÓK ÉS ÖRÖKHAGYÓK.

*Műalkotások a Debreceni Református
Kollégiumban. (Debreceni Református
Kollégium, 2013., 188 oldal)*

Ha az iskolát, az ismert metaforát követve, az ország kicsinyített másának tekintjük, különösen érvényes ez a tétel az „ország iskolájára”, a Debreceni Református Kollégiumra, mely – Ravasz László 1941-es megfogalmazása szerint – arra rendeltetett, hogy első, evangéliumi anyaiskola legyen, olyan „archi-kollégium”, mint a hasonló státusú Pannonhalma a szerzetesi és általában a katolikus iskolák között. Egy másik példázat (Ruskin) szerint a nagy nemzetek három könyvben írják meg önéletrajzukat: a tetteik, a szavaik és a művészetük könyvében, s noha e könyvek egyike sem érthető meg a másik kettő ismerete nélkül, közülük a harmadik a leginkább megbízható. Ebben a kontextusban is izgalmas szellemi (egyúttal egyház-, irodalom- és művelődéstörténeti) kaland a Kollégium elmúlt évszázadainak áttekintése (a kötet a 475. jubileum alkalmából látott napvilágot) az itt lévő (eleve ide készített) műalkotások, az általuk megidézett jeles személyiségek és meghatározó események tükrében. Ezen keresztül az ország, a magyarság sorsa, története, az „orando et laborando” fél évezredes elvét követő gondolkodás, a hitgyakorlat és tudásgyarapítás egymáshoz társul, egymást feltételező princípiuma szintén láthatóvá válik.

„A kötet összeállítója, frappáns kísérő szövegeinek szerzője, Fekete Károly – aki előbb diákként, majd teológiai tanárként immár negyven esztendeje ismeri és éli a Kollégium mindennapjait – olyan kiadványt álmodott meg, amely a nagy múltú intézmény szellemi holdudvarába tartozó, identitásformáló tárgyi emlékeket veszi számba, szinte szociológiai alaposággal. Munkája olyan útikalauz, amely sorra nyitogatja a külső szemlélő számára kaszárnyára emlékeztető kollégiumi épület szellemi ablakait. Olyan értékek kerülnek így egymás mellé, amelyeket az intézményt közelebről ismerők sem láthattak soha együtt” – írja Győri L. János a hiánypótló album előszavában.

A köztereken, középületeken, közintézményekben elhelyezett képzőművészeti alkotások iránt érdeklődők korábban csak néhány tanulmányból, műemléki vagy képzőművészeti értesítőből, intézménytörténeti szemléből, korabeli kalendáriumi cikkből tájékozódhattak (illetve levéltári dokumentumok közt böngészhettek

adatokat) egy-egy alkotás történetéről, megszületésének háttéréről, jelentéséről és jelentőségéről. (Pl. Izsó Miklós és a *Csokonai-szobor* apropóján, az itt tanult irodalmi nagyjaink Kollégium falán elhelyezett domborműveiről, s a legtöbb publikált följegyzés Gáborjáni Szabó Kálmán oratóriumi előtérbe készített freskósorozatáról született.) A Bógel József-féle 1961-es kötet (*A képzőművészetek Debrecenben*) több fejezetében (építészet, festészet, grafika, szobrászat) tűnnek föl a kollégiumi vagy a Kollégiumhoz kapcsolódó műalkotások, de önálló fejezetet csak Sz. Kürti Katalin 1977-es könyvében (*Köztéri szobrok és épületdíszítő alkotások Debrecenben és Hajdú-Biharban*) kapott a Kollégium a helyismereti és idegenforgalmi ismertetések és műleírások sorában. Itt volt az ideje egyrészt az összegzésnek, illetve a kiegészítésnek és frissítésnek, hiszen az utóbbi időszakban is számos új alkotással gazdagodott a Kollégium képzőművészeti állománya.

Fekete Károly szisztematikusan mutatja be azokat a domborműveket, szobrokat, festményeket, melyek végigvonultatják előttiünk a magyar református egyház jeles debreceni kötődésű alakjait, a Kollégiumot támogató erdélyi fejedelmeket, az iskola országos, sőt európai hírű professzorait és neves egykori diákjait. De a jövőre is tekint az „önismereti olvasó- és képeskönyv”, amely a hely szellemének ébren tartásával ösztönöz a kollégiumi múlthoz méltó tudásra, példára és cselekedetre. (Teszi mindezt a szemnek is tetszetős és a gyakorlatban jól használható kivitelben, Barcza János nagyszerű fotografiai közreműködésével – domináns jelenléte egyértelműen indokolja a társszerzői státuszt.)

Az album a képzőművészeti kataszter műfajából is kölcsönzött eszközökkel, kisebb műleírások (és elemző idézetek), vallomások, a műveken megjelenített személyiségek biográfiai adatainak segítségével közvetett módon tudatosítja azt a tényt, hogy Debrecen (ezen belül a Kollégium) a reformáció ideje óta máig meghatározó szellemi-lelki centruma a magyar protestantizmusnak. „A Kárpát-medencében kevés helyen érvényesült olyan erővel és hatásfokkal a templom és iskola közös küldetése, mint éppen Debrecenben” – olvasható a bevezető tanulmányban. A templom és az iskola küldetése kapcsolódik össze tehát a Kollégium egzisztenciájában, s hasonló elvet fogalmaz meg az ismert „*Orando et laborando*” (*imádkozva és dolgozva*) jelmondata is.

Gáborjáni
Szabó Kálmán 1938-as
kollégium-történeti freskó-
sorozatának részlete

Fotó: Barcza János

ÁBÉCÉ – könyvekről, folyóiratokról

AGRIA – 2014/ősz. Több mint 70 szerző műveit olvassuk a majd' 300 oldalon! S nem egyedi az eset, negyedévenként folyamatosan megkísérti a lehetetlent az Egerben megjelenő (Ködöböcz Gábor által szerkesztett) irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat. És sikeresen is teszi azt. Lokális és nemzeti értékfeltárást végez, hagyományt őriz és hagyományt teremt, új hangokat fedez föl, példaként állítja a klasszikus költői, prózai és esszényelvi megszólalásokat. Artériái lázasan s szépen lüktetnek, könyvjelzői útjelzők egyben, finom és érzéki színeket rajzol a palettára. Ilyen művesen formált-gondozott produkció az *Agria* őszi száma is (s mondhatni, kiemelésünk véletlenszerű, tele van ugyanis embert és nemzetet biztató értékkel a lap): Serfőző Simon, Sebestény-Jáger Orsolya, Oláh András, Csontos Márta, Anga Mária, Bozók Ferenc, Füzesi Magda, Pataki István, Fecske Csaba versei, Pozsgai Györgyi és Kerék Imre haikui (illetve füzerei). Bertha Zoltán tanulmánya Áprily Lajosról, Csontos Mártáé Juhász Gyula szerelmi költészetéről (az utóbbi középpontjában a szókeség identitáskeresést rendező motívumával). Léka Géza levelekbe formált rendhagyó családtörténete, Bérczessy Lajos emlékező portré-tanulmánya a 100 éve elhunyt Feszty Árpádról (*A művészet nagy álmodója*), s két mives méltatást közöl a *Laudatio* rovat, melyek a 2014. évi Tokaji Íróttáborban hangzottak el Határ Győző és Weöres Sándor emléktábláinak avatásakor (előbbit Szakolczay Lajos, a Weöres-portrét Ködöböcz Gábor formálta meg).

BORBÁS GABRIELLA DÓRA: A BIBLIA MINT KOMMUNIKÁCIÓS TANKÖNYV (Vince Kiadó, Bp., 2013., 184 oldal). Az ELTE általános és alkalmazott nyelvésze másfél évtizede foglalkozik lelki gondozással, önismereti klubot vezet, szaktárgyai mellett népszerűek a férfi–nő kommunikáció problematikájával, a nyelvhasználat és lelki

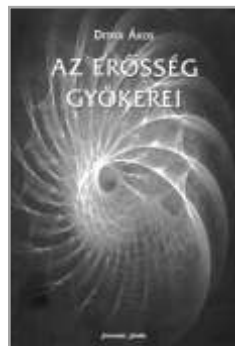

egészség kapcsolatával, illetve a lelki gondozói beszélgetés kommunikációs helyzetként történő értelmezésével kapcsolatos kurzusai, és a Biblia mint kommunikációs tankönyv címmel is hirdetett kollégiumot. Mindezek a tapasztalatok segítették könyvének megírását, melyet az *Előszó* helyén többen is ajánlanak, közülük a Csontos Nórié az, amelyik valóban rávilágít Borbás Gabriella művének lényegi elemeire. Érdeemes szó szerint idézni az értékelést: „A Biblia szövegét az alkotó és befogadó között létrejövő, az információk átadását, valamint a kapcsolatok fenntartását lehetővé tevő nyelvi tevékeny-

ségként értelmezi, és elsősorban a hatékony, illetve az eredményes kommunikáció szempontjából elemzi. Ez a megközelítés egy merőben új, eddig nem alkalmazott nézőpontból történő vizsgálatot eredményez. A szerző a Biblia kommunikációs színtereinek, a diskurzusok céljainak és stratégiáinak, a megértés és az értelmezés megalkotásának bemutatását a szövegben található interakciók minősége szerint végzi el. Bő példanyaggal reprezentálva részletesen elemzi az Istentől az ember felé, illetve az embertől az Isten felé zajló kommunikáció lehetőségeit, sajátosságait, majd az emberek között kialakított diskurzusokra koncentrál. Mindezek vizsgálata során kiválóan irányítja a figyelmet arra a kérdésre, milyen tényezők befolyásolják a kommunikációs események megértési és értelmezési folyamatát. Mindezzel együtt a szerző egy olyan komplex elméleti keretet hoz létre, melyben a nyelvi tevékenység folyamatát előtérbe állító pragmatika, illetve a teológia háttérfeltevésai összhangba kerülnek, egymást kiegészítve és támogatva keresik a választ arra a kérdésre, miként mehet végbe az információk átadása, a kapcsolatok fenntartása.”

A kommunikáció egyik fontos ága a szakrális kommunikáció, melybe egyaránt beletartozik a szervezeti kommunikációs struktúrát is követő egyházi és a transzcendens („szent másik”) megjelenítésének fizikai (immanens) keretet adó liturgiai kommunikáció. Külön kell említeni a bibliai kommunikációt, egyrészt a Bibliában előforduló (ember és ember, ember és Isten, hírvivők, angyalok és próféták általi) kommunikációs helyzetek és fordulatok leírásaként és értelmezéseként, valamint a „biblikus” (vagy pasztorális) kommunikáció értelemben, tehát amikor egy adott helyzetben a Biblia válik a kommunikáció eszközzé. Borbás Gabriella nem építi be a saját modelljébe ezt a struktúrát, ám így is hasznos munkát kapunk tőle, úgy tekintve a bibliai kommunikációs szituációkra és példázatos esetekre, hogy azok gyakorlati útmutatásokat is megfogalmaznak a mai, hétköznapi kommunikációs problémáinkra vagy dilemmáinkra, beleértve a csend kommunikációs szerepének értelmezését, a csönd (akár mint fohász helyzet) megélésének a képességét is.

DITRÓI ÁKOS: AZ ERŐSSÉG GYÖKEREI. (*Szószabó Stúdió, Budakalász, 2014.*) Ditrói Ákos (1926) költő, műfordító, esszéista 1956 decemberében emigrált, azóta Párizsban él. Köteményei több nyugati magyar folyóiratban jelentek meg, a '90-es évek első felében francia nyelven közölte nagyobb prózai munkáit. Nevét akkor jegyeztem meg, amikor 1997-ben Csontos János *Szajnaparti szonettjeit* fordította franciára. Ez idő tájt indult a Szószabó Stúdióval (Fucskó Miklóssal) az együttműködés, fordításai után 2011–13 között öt drámáját (*Európa mítosza, A Jég hatalom, A nemek háborúja, Ég-föld*

köztí pár, Európa tragikomédiája) adta ki a budakalászi műhely. 1991-ben *Les Racines de la Citadelle* címmel Párizsban jelent meg *Az erősség gyökerei*, e több rétegű, költői-művészi, filozofikus-spirituális igénnyel írott, egyszerre misztikus, politikai, teológiai, erkölcsi indíttatású család- vagy nemzetségregénye, „egyetemes visszafejlődés-regénybe, negatív utópiába oltott személyes beavatás-regénye”.

Művének középponti témája az emberi lelkierő, avagy a méltóság megőrzése egy, azt nemcsak ellehetetleníteni, de tudatos módon összezúzni kívánó, cinikus és öncélú (illetve a nihilt célzó) társadalmi felépítményben. Megkapjuk az önmagának tetsző diktatórikus hatalom pszichológiai kórképét, de az önkényre adott lehetséges reakciók széles arzenálját is. Fölbukkannak itt a mélyen megalázott, széttiport azonosságú szolgálékek vagy az önkéntelenül is a Hatalom szándékait szolgáló agresszív karakterek, az erőszakot éppen elviselő túlélők, a részvétnélküliek és idióták, a dolgok mögötti jelentéseket faggatók, a Jó és a rossz között különbséget tenni akarók; s nevét keresi az állati ösztönvilág ugyanúgy, mint a női bölcsesség vagy a tündéri tisztánlátás és a prófétai szándék.

A kiadó írja előszavában: „Dante látomását vagy Bosch festményeit eszünkbe juttató apokaliptikus víziójában a pokol erői éppúgy felsorakoznak – a Hatalom teremtette testi-lelki torzszülöttek képében –, mint a tiszta, isteni energiák, a keresztény áldozatvállalást, a Megváltót idéző [... figurákban]. Kihalt vagy még ma is élő népek őstörténetei, legendái, vallási hiedelmei, mű-alkotásai adódnak össze, élednek fel, lesznek egy új gondolatépítmény, sajátos mitológia részévé a regényben, hogy közös tanúságukat-tanulságukat összefogva adjanak kapaszkodót a Rossz és a Jó, a *Hatalom* és az általa ezerszer megtiport lelkiismeret között vergődő embernek.” A francia kiadó, Paul Thibaud pedig a könyv kizárólagos teljességigényét emelte ki, melyben a totalitarizmus egyetlen alternatívája az Üdvözülés. Sokat kíván a könyv az Olvasótól, de talán megéri a szellemi befektetést.

KREN, SUSAN: *KENDRA ÉLETEI* (Budapest, 2014., 272 oldal). „Kendra egy autóbaleset során elfelejt mindent, ami előző életéhez kötötte. Nyolc évvel később egy nap arra ébred, hogy valami megváltozott. Néhány felismerést, álmot és látomást megélve rádöbben, hogy itt az ideje követni a Belső hangot, mely elvezetheti abba az életbe, ahol a valódi boldogság várja. Elkezdenek visszatérni az emlékei, de már csak tizenöt napja van rá, hogy fényt derítsen a baleset előtti életére. Miközben feltárul előtte a múltja, különös titkok nyomára bukkan, s bár nem lehet biztos benne, hogy minden úgy végződik,

ahogy szeretné, mégsem adja fel önmaga keresését. Mert tudja, ahol egyszer a változás elkezdődött, onnan már nincs visszaút...”

Kiderül egyebek mellett az is ebben a spirituális utazásban – vagy a debreceni születésű szerző, Krén Zsuzsi meghatározása szerinti „spirituális ponyvaregényből” –, hogy az identitáskeresés (vagy önmagunk megtalálása) nem feltétlenül azt jelenti, hogy jobb emberré váltunk, csupán azt, hogy meg tudjuk különböztetni valódi éniünket a szerepeinktől, s így jobban, teljesebb módon leszünk képesek megélni a világot, beváltani az életünket.

MŰVÉSZET ÉS BARÁTAI – 2014.; 106. füzet. *Kunkovács időtlen képei* címmel mutatja be Sáros László György a 2014. március 22-én Magyar Örökség-díjjal kitüntetett néprajzi fotográfus, Kunkovács László „sámáni erejű” munkásságát. Kunkovács legnagyobb bánata talán az, hogy az etnográfusok fotósnak, a fotósok pedig etnográfusnak tekintik, noha mind a két terület abszolút sajátja, és nem a pusztán kíváncsiság hajtja őt, sokkal inkább a szeretet. – Csupán az oknyomozás miatt soha nem lehet valaki sámán. A túlvilágot értelmező sámán ugyanis együtt tud élni hivatása kényszerével, akárcsak Kunkovács László – olvassuk a méltatást.

A lap egyébként bemutatja a többi Magyar Örökség-díjast is, így Kispálné dr. Lucza Ilonát, a Petőfi-kultusz hú ápolóját, a magával ragadó Takaró Mihály irodalomtörténészt, aki „tömegeket tanít az irodalom szeretetére”, valamint a „szelíd szigorúságot” közvetítő Kalász Márton költőt.

(Kunkovács László fotója a Művészetbarátok Egyesületének folyóiratában)

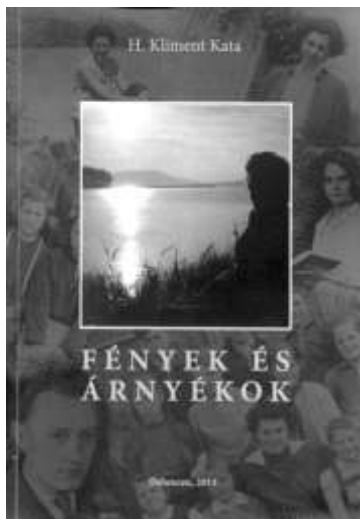

H. KLIMENT KATA: FÉNYEK ÉS ÁRNYÉKOK. (Debrecen, 2014., 160 oldal) – Egy élettörténet elbeszélése nemcsak az elbeszélőről szól, de az írott tanúságtételben a történelmi korszak is megelevenedik. A történelmi idők által formált karakter mintegy visszaforgatja a történelmi időt is az egyéni arcra. Nos, az egyéni élet sorsfordulói megkülönböztetett szerepet kapnak H. Kliment Kata az emlékezés-folyamatában. Ilyen a gyermekkorból előtűnő néhány epizód, az iskola, a családi tragédia, a lánytestvér elvesztése. Meghatározó a továbbtanulás, az első szerelem és az első csalódás. A szerelmi csalódás mellett jelen van az emberekben való

csalódás – nem véletlenül kaptak önálló fejezetet az intrikák. Egészen megrázóan mutatja be a szerző a férj halálát, és példa értékű, ahogyan beszámol a talpra állásról, az új célokról.

A magánélet áll a fókuszban, s az vezeti a történelmi esemény-elbeszélést. A történelem hátországából látja-láttatja a szerző a nagy időket (a 2. világháborútól a rendszerváltásig és napjainkig). Így lesz az elbeszélői egyes szám első személy sokak beszédhangja. Ezért van az olvasónak mintha-élménye. Az élet napos oldalait és árnyékos útjait hasonló kerülőkkel és ívekkel jártuk be. H. Kliment Kata utazásait nemcsak konkrét jelentés, de a szimbolikus érték is színesíti: mindegyik arra szolgál, hogy a világon keresztül jobban megismerjük önmagunkat.

A szerző Békéscsabáról indult, Budapesten tanult testnevelő tanárnak, majd tanítóskodás következett vidéken, illetve Debrecen, ahol megállapodott, itt ment nyugdíjba, itt él ma is. 2012-ben kiadott egy elbeszélésfüzért *Emlékeim lombhullása* címmel. A *Fények és árnyékok* kötetben néhány epizód, életmozzanat vissza

is tér (például a sünök története, balatoni leírások, a kötelező gazdasági munkák, egy különös fiú az egykori osztályból, Szilárd, érettségi találkozó stb.).

H. Kliment Kata írói módszerében vezérmotívum a természeti kép. A személyes és a történelmi idő mellett a lelki idő ábrázolását is kínálja: a költői erejű természetábrázolás mutatja a leghívebben, hogy mi játszódik le az emberi bensőben. És a természetleírások mindig megteremtik az egyensúlyt a múlt és a jelen között – az ég és a föld között.

*A borító Gergely Attila
(Színforrás Kft.) munkája*

SZÓKIMONDÓ – 2014/augusztus; szeptember. Csáth Géza, „irodalmunk egyik legrejtélyesebb alakja” 1915 őszén a hajdúszoboszlói járáshoz tartozó Földes és Tetétlen községek helyettes orvosi állását nyerte el. Az itteni munkája során belekeveredett egy afférba a szoboszlói előljárókkal – erről az ügyről ír Bakó Endre a hajdúszoboszlói kulturális havilap augusztusi számában. Újabb adalékokat közöl Vida Lajos Szép Ernőről, ezúttal az írókat mutatja be; a klasszikusokat népszerűsítő sorozatban pedig Bródy Sándor két tárcanovelláját olvashatjuk el.

A szeptemberi folyóirat-számban igényes elemző ismertetést kapunk Erdei Sándor tollából a 80 éves Bényei József új kötetéről (*Árokparti fű*); Vida Lajos pedig a 97 évesen 2014. július 23-án elhunyt festőről, Gábor Marianne Érdemes művésztől közöl emlékező portrévázlatot. Gábor Marianne és férje (Rónai Mihály András költő, esztéta, szerkesztő) szerelmesek voltak a fürdővárosnak, a '70-es évektől itt pihentek rendszeresen.

GÁBOR MARIANNE EMLÉKEZETE

A művész jelentős hagyatékrészét őrzi a mátészalkai Szatmári Múzeum, ahová az 1990-es évek elején mintegy 300 alkotását helyezte letétbe. 2002. április 6-án, 85. születésnapján, véglegesen megkapta a város ezt a gyűjteményt (a festő azzal a szándékkal ajándékozta a kollekción, hogy állandó helye a mátészalkai zsinagóga legyen, annak teljes rekonstrukciója után).

Gábor Marianne: Olvasó férfi; lent: Társaság

1948-tól kezdve egyre nagyobb nemzetközi hírré tett szert, s számos országban jelentek meg a képei. Legnagyobb szeretettel az olasz művészeti élet fogadta őt, az ottani művészakadémiák beválasztották a tagjaik közé, s aranyérmekkel, „akadémiai mester” címmel tüntették ki a Réti István és Szőnyi István növendékeként immár új és önálló útra left Gábor Mariannét.

1958-ban Giorgio de Chirico osztotta meg vele saját tárlata termeit, 1976-ban pedig a firenzei Uffizi Képtár egyszerre két önarcképét kérte be abba a klasszikus gyűjteménybe, melynek önarcképei a Leonardóéval kezdődnek.

A Cserevnyák László által szerkesztett, az adományozás alkalmából készült 2002. évi mátészalkai katalógusban olvassuk, hogy már Gábor Marianne első fellépéseit jellemezte a szűkszávúság, takarékosan, óvatosan alkalmazta a festőeszközöket. „Ez a szűkszávúság mégis gazdag volt a festőiség erőnyeiben; a tompa színek érdekes változatokban sorakoztak fel egymás mellett, rendkívül atmoszférikus tartalommal telítve a tájakat. Egyszerű és egységes volt valamennyi megoldás, mintha mindig ugyanazon húron játszott volna, ám azon az egy húron mégis mindent elmondott. [...] Festészetét nem is a színek rikító halmozása teszi, hanem

az a finom sokoldalúság, ami egyetlen szürkén, kéken, zöldön belül lehetséges. Gábor Marianne mindmáig válogató és tartózkodó, amikor festői hangulat érzékeltetéséhez fog, de pazarlóvá és ötletessé válik, amikor az árnyalatokról van szó. Már a kezdet kezdetén is képszerűen dolgozott, minden feltételnek megfelelt, anélkül, hogy segítségül hívta volna a szivárvány összes káprázatát.”

Iustitia (babra); A pultnál (jobbra)

Gábor Marianne festményei a mátészalkai kollekciónál

ZEMPLÉNI MŰZSA – 2014/nyár. Seres János festőművészre (1920–2004) halála 10 évfordulóján emlékezik a Sárospatakon (Bolvári-Takács Gábor által) szerkesztett negyedévente megjelenő társadalomtudományi és kulturális folyóirat ez évi nyári számában László Erzsébet festőművész-tanár (a lapot a szakmai igényességet s az önmagunkkal szembeni tiszta szigorúságot egyaránt hitvallásosan meghatározó szerepűnek tartó Seres János munkái illusztrálják). Gupcsó Ágnes *Egressy Béni, az „ember és magyar”* címmel írt emléksorokat a zeneszerző születésének 200.

évfordulójára; Hollerung Gábor Liszt-díjas karmester értekezése a közönségnevelés pedagógiai és művészeti összefüggéseivel foglalkozik (zeneoktatásunkból hiányolva pl. a stílusok egyetemes jellegének fölismertetését és sürgetve az iskolán kívüli zenei ismeretterjesztés hatékonyságának emelését). A *Szemle* rovat Kovács Dániel Móricz Zsigmond református papságról írt novelláinak (*A nyáj és pásztora*) ismertetése mellett közli az *Újraolvasott Ady-esszék* című dolgozatot Máriás József tollából (*A világosság lobogója alatt* – ez a címe Ady Endre válogatott publicisztikai írásainak, mely még 2012-ben jelent meg a Nap Kiadó Magyar esszék sorozatában).

IRODALMI HÍREK**ÁLMODÓ MAGYAROK:
„IRODALMI CSOMÓPONTOK”**

Álmodó magyarok címmel új, állandó irodalmi kiállítás nyílt szeptember végén a debreceni Déri Múzeum Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumában.

Az irodalmi gyűjtemény korábban a debreceni Borsos-villában volt elhelyezve. A villát bezárták, s néhány évnyi raktári pihenő (illetve rendszerezés és újrendezés) után kormányzati támogatással sikerült az irodalmi hagyaték egy részét korszerű, interaktív módon bemutatni.

Debrecenben van az ország második legnagyobb irodalmi gyűjteménye, viszont ez a mostani bemutató nem rajzolja meg a debreceni magyar irodalom történeti ívét, csak „történeteket idéz meg Debrecen irodalmi múltjából”. Egyébként nem is az volt a cél, hogy az új állandó kiállítás Debrecen irodalomtörténetét mutassa be, hanem néhány jellegzetes – és maig ható – csomópontot emel ki.

Ilyen a berendezett Csokonai-szoba, mely a mindennapi élet és a költői világ kettősségére épül. Igen érzékletes a Magyar Távirati Iroda által közzétett leírás: A bútorok lebegnek, a projektorokkal létrehozott virtuális terekben virágok nyílnak, madarak csicseregnek, pillangók repkednek, egy lúdtoll pedig szorgalmasan írja a szövegeket.

Egy másik teremben a város irodalmi emlékeit a 20. század elején gondosan gyűjtő Csokonai Kör kiállítása látható, de megemlékezik a tárlat Oláh Gáborról, az egyik legjelentősebb debreceni szépiőrőről; a könyvek termében történeteket olvashatnak a látogatók, a látványok termében kéziratosokat, könyveket, irodalmi relikviákat mutatnak be. Nem titkolt cél az sem, hogy a tárlat révén is elősegítsék a kollektív önismeretet, megerősítsék a városhoz kötődést, a lokálpatriotizmust.

A magyarországi múzeumi rendszer 2013. január 1-jétől gyökeresen átalakult, egy fajta „múzeumi rendszerváltás” következett be, mely során a megyeszékhelyi múzeumok mellett több mint 140 kistérségi múzeum került az önkormányzatokhoz. Az intézmények működtetéséhez 3,5 milliárd forintot adott a kormány, ebből a forrásból a debreceni Déri Múzeumnak is 100 millió nagyságrendben jutott. A város ugyanennyit tett hozzá a működtetéshez, miközben több olyan megyei jogú város is van az országban, ahol a mai napig egyetlen forint városi támogatást sem

adtak a saját múzeumuk működtetésére. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma nemcsak a működtetést támogatja, hanem a múzeumok szakmai munkáját – pl. a kiállítások rendezését, fenntartását – 2013-ban 300 millió, az idén pedig 360 millió forinttal segítette. Erre a forrásra pályázott sikeresen a Déri Múzeum, és 20 millió forintot nyert az irodalmi kiállításra.

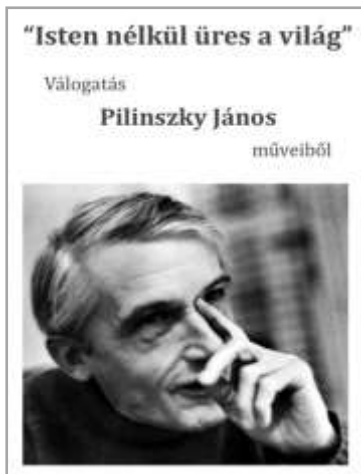
SZABÓ MAGDA-EMLÉKEST

Piros Ildikó Kossuth- és Jászai Mari-díjas színésznő önálló műsorával tisztelgett Szabó Magda születésének 97. évfordulóján az író emléke előtt. Az október 6-án a fővárosi Marczibányi Téri Művelődési Központban rendezett est és az azt követő beszélgetés házigazdája a Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány volt.

„ISTEN NÉLKÜL ÜRES A VILÁG”

Válogatás Pilinszky János (1921–1981) műveiből

„A nyelv elsősorban nem nyelvészet, még csak nem is a költészet, hanem az ember megszentelődésének, a szeretet teljességének és kitejesítésének a gondja. A többi csak irodalom, és csak filológia.”
(Pilinszky János: Néhány szó a szavakról)

Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó és Andics Árpád Holló László-díjas fotóművész műsorát rendezte meg október 14-én a debreceni Méliusz Központi Könyvtár, közreműködött: Dalmi Dóra fuvólán.

MEGMOZDULT A KIÁLLÍTÁS

A *Megmozdult szótár* címmel rendezett a 100 éve született Weöres Sándor emlékére interaktív kiállítást a Petőfi Irodalmi Múzeum még tavaly, mely majdnem egy éven át, június 19-től 2014. szeptember 30-ig volt látogatható. A Weöres Sándor szövegeiből kiinduló kreatív játékok gondolkodásra készítették a látogatót, s lehetővé tették a versek jobb megismerését. Weöres Sándor egész élete a versírás, a nyelv zeneisége – hangzása, ritmusa – körüli kísérletezésről szólt, a gondolat megjelenítéséhez kereste a tökéletes formát, s virtuóz módon használta ki a magyar nyelv lehetőségeit. Ezt írta a *Nagyság* című versében: „*Munkámat használni lehessen, ne szájatvá csodálni*” – s ennek a kívánságának felelt meg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Kreatív Technológia Laborjával közösen létrehozott tárlatrész.

A PIM kiállítás-vezetőjének megfogalmazása szerint Weöres költőideálja a „személyiségétől megfosztott poéta, aki saját korlátaitól megszabadulva képes átélni a világ egészét”. A hagyományos rész mégis bepillantást enged a Weöres költészetén kívül eső, de annak alakulását befolyásoló életrajzba. A tematikus elrendezésben szereplő témaköröket elsősorban Weöres Sándor levelezésén, vallomásain keresztül mutatták be, szavait idézve, ha a családjáról, mestereiről, tanáiról, barátairól, az irodalmi életről, történelmi, politikai eseményekről vall. A Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményében őrzött kéziratokat, fotókat, könyveket, képzőművészeti alkotásokat is a nagyközönség elé tárták, gazdagítva a kiállítást a társintézményekben fellelhető dokumentumokkal is. A Weöres költészetét és életét játékos módon bemutató 11 interaktív installáció a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem közreműködésével készült, s azok között a következő témák elevenednek meg (*forrás: www.pim.hu*):

UTAZÁSOK – A világtérképen nyomon követhető, hogy a korabeli korlátozások ellenére milyen sokfelé eljutott Weöres Sándor. A megjelölt városokhoz kapcsolódó képek, versek és dokumentumok felidézik az egyes utazások élményeit és hangulatát.

KERESZTÖLTÉS – A 16 szótagos Weöres-vers 4x4-es rácsos elrendezésű, írásjelek nélkül. Nem kell sorról-sorra olvasni, az installáció célja, hogy a keresztszemes hímzés technikájához hasonlóan, szóról-szóra öltögetve, minél több értelmes olvasatot találjunk. A szóláncok folyamatosan bővítik a minta-gyűjteményt.

FOGADÓFAL – A szótár hirtelen megmozdul, és animációk sokaságával invitál a terembe. A kiállítás címadó versének szójátékai Weöres Sándor rajzstílusában elevenednek meg a fogadófalon. A „szólények” a terem felé repülnek, ugrándoznak, bukfenceznek, akárcsak a weöresi fantáziavilág jellemző figurái.

VERSTAPINTÓ – A költeményeket térbeli objektumokká alakították, és 3D-ben kinyomtatták. A hengertestek felületének eltérő faktúrái a versek ritmusát és hangrendiségét teszik tapinthatóvá.

VERSKOPPINTÓ – A képernyőn megjelenő versek ritmusát kell lekopognunk...

GYÜMÖLCSVERSEK – A gyümölcsöket kezünkbe véve meghallgathatjuk, miről mesélnek az almák, a galagonya és a szőlő.

VERSFAL – Milyen verseket írt Weöres a feleségének, Károlyi Amarynak? A költő színes rajzai mögé rejtett versek a látogatók mozgására hallhatóvá válnak.

VERSRAJZ – Milyen érzés lehet, amikor versek áramlanak ki a költők tollából? Rajzolhatunk, kísérletezhetünk, szabadon létrehozhatunk új verssorokat! Míg a vonalakat kanyarítjuk, halljuk is a verseket. Az installáció segítségével saját alkotásunkon keresztül fedezzük fel az írás élményét, nehézségeit, lehetőségeit.

GONDOLATFÚJÁS – A látogató belélegezheti, majd kifújhatja a költő gondolatait. Minden egyes fújással újabb és újabb versrészletek jelennek meg a vásznon. Az installáció a gondolatok szépségét és illékonyágát teszi láthatóvá.

VERSFOLTOZÓ – Weöres Sándor állatversei életre keltek. Az interaktív játékban a betűk megelevenednek, a fényt a tenyerünkbe vehetjük. Keressük meg, kapjuk el, s tegyük a helyére az elkóborolt szavakat!

GALAXIS – A képernyőn 80 verset látunk Weöres költészetének univerzumából. Galaxiszerű elrendezésben hasonlíthatjuk össze a verseket például a tematika, a beszélő és a megszólított viszonya, a költemény térszerkezete vagy metrikája alapján. Minden szempontváltáskor átrendeződik a galaxis, a hasonló elemek közelebb kerülnek egymáshoz, az eltérőek viszont kiszorulnak a képernyő szélére.

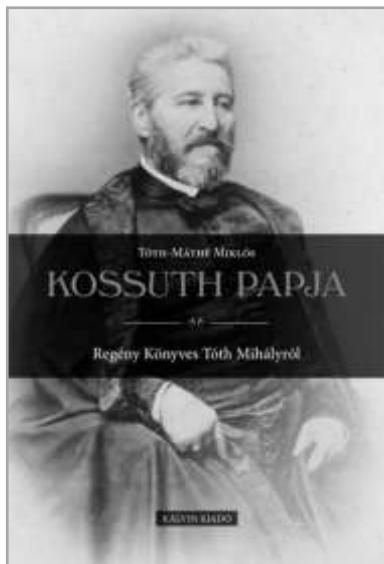
S a szeptember végi kiállításbontás után megmozdult a múzeum is, október 18-ától a debreceni Déri Múzeum volt a vándorkiállítás első állomása. A rendhagyó irodalmi tárlat 2015. február 28-ig látogatható.

REGÉNY UTÁN FILM IS KÉSZÜL KÖNYVES TÓTH MIHÁLYRÓL

A *Kossuth papja* című legújabb, a 2013. év karácsonyára megjelent Tóth-Máthé Miklós-kisregényről a *Néző • Pont* előző kötetében írtam. Korrigálnom kell most a hibámat, a szerző és az olvasók elnézését kérve, mert a recenzió alcímében tévesen a Könyves Tóth Miklós név szerepel. Ez a figyelmetlenség viszont egy figyelmesség lehetőségét kínálta: beszámolhatok arról, hogy Tóth-Máthé Miklós regényrészlete olvasható volt a *Reformátusok Lapja* aradi vértanúkra emlékező összeállításában, s a lap interjút közölt az íróval, aki elmondta, hogy a *Kossuth papjából* a Debrecen TV

ősszel kezdi (kezdte) el egy játékfilm forgatását. Tóth-Máthé 78 évesen is aktív, folyamatosan dolgozik: a Kálvin Kiadónál van az *Óseim a prédikátorok* című verses-novellás válogatása, mely akár az idén karácsonyra is napvilágot láthat.

(S a *Reformátusok Lapja* összeállításáról nem tudván, az október 5-i számban megjelent publicisztikámban magam is megemlítettem a Tóth-Máthé-regényhőst mint aki a puskánál és kardnál is nagyobb erőt kapott az igével való hazaszerető küzdelemhez. a bitófa árnyékában sem kért kegyelmet, példázva a magyarságért és a hitért való helytállás nagyszerűségét. Közlöm alább a teljes írásomat, az itt megjelent reprodukcióval együtt.)

AZ IGE EREJE RÉGEN ÉS MOST

Ma már szinte semmi nem marad rejtve, az internetes médiakörnyezetben egyre nehezebben titkolhatják sötét szándékaikat a kis vagy nagyhatalmak. A demokratikus nyilvánosság és az információs szabadság szólamai mögött azonban köd gomolyog, nehéz átlátni a sok valós, de nem releváns, illetve hamis, de valódinak tűnő információon. Az internet gondoskodik arról is, hogy lehetőleg semmi ne derüljön ki teljesen. A hírversenyben kifulladás, aki néhány órán belül nem osztja meg az új információkat – s akit pedig halálra ítélnék, annak kivégzését ma már élőben közvetítik...

Az aradi vértanúk kivégzéséről nem jelent meg semmi az 1849. október 7-i lapokban. Nem voltak ugyanis már magyar lapok ekkor – az utolsó újság, a polgári lakosságot is tájékoztatni hivatott hadi sajtó legtovább élő orgánuma, a *Komáromi Lapok* legutolsó száma 1849. október 1-jén látott napvilágot. (A búcsúciikk az elhíresült Montesquieu-mondást idézte: „Írj ne többet, csak 3 sort, s ha akarnak, felakasztanak érte.”) A következő újság, Bécs szigorú ellenőrzése alatt, csak november 15-étől jelenhetett meg: a *Magyar Hírlap* napi négy oldalon közölte a nyílt parancsokat, törvényeket, rendeleteket, a nem hivatalos részben a belföldi és külföldi levelezéseket, tudósításokat. Lapindító vezércikke megfogalmazta a hűséget az uralkodó iránt, de a hazaszeretetet vezette a tollat, „a magyar nemzet szebb és boldogabb jövője” – sőt, a Bach-korszak félhivatalos magyar lapjának negyedéves előfizetői felhívását olyan jelmondatok keretezték, mint a „Ne bánts a magyart”, illetve: „Él magyar, áll Buda még”.

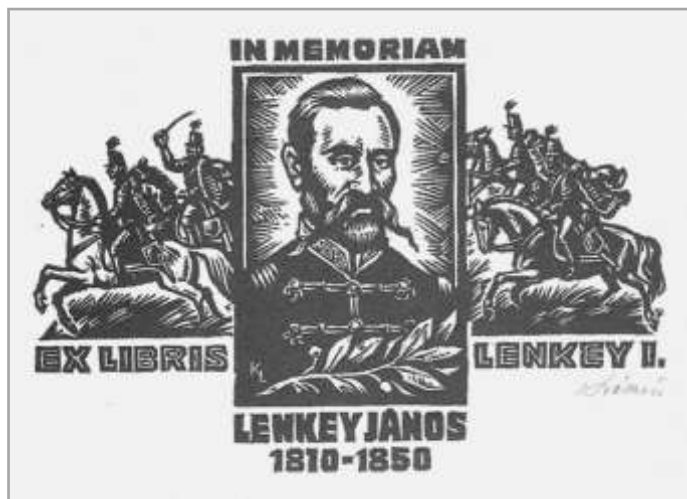
Nagyobb nemzetközi visszhangot csak az uralkodó megbízására kormányt alakító és mérsékelt politikát folytató Batthyány gróf kivégzése váltott ki, tudniillik, a megdöbbenés mellett az éles kritika is megfogalmazódott nemcsak a francia és az angol sajtóban, de a Birodalmon kívüli német nyelvű lapokban is. Bár a lapok nem írták meg, de fennmaradtak és a szabadságharcos legendárium részei lettek a vértanúk bitófa alatt mondott utolsó szavai. Lahner György párhuzamot vont Krisztus kereszttje és a bitó között, mondván: „az isteni áldozat mellett oly törpe az én áldozatom”. Lázár Vilmos mintha ezt folytatta volna: „Krisztus kereszttje tövében érett apostollá az apostolok lelke, és a bitófák tövében kell forradalmárrá érni a magyar lelkeknek”.

Számosan voltak még elítéltek, emigránsok és bujdosók. A 13 mellett volt pl. további három aradi vértanú, és lett volna egy tizenhetedik, Lenkey János, akit azért nem végeztek ki, mert a börtönben megőrült. Könyves Tóth Mihályról, Kossuth papjáról, az aranyszájú debreceni prédikátorról (akit szintén fenyegetett a kötél, halálos ítéletét enyhítették várbörtönre) Tóth-Máthé Miklós írt kisregény terjedelmű hosszabb elbeszélést, kései tudósítójaként a fizikai, lelki és szellemi megtorlásnak. Talán a bírák is tudták, hogy az igének a puskánál és kardnál is nagyobb az ereje. Ahogy Tóth-Máthé írja: lázító beszédeivel és írásaival „több kárt okozott őfelségének és azoknak, akik hozzá hűségesek maradtak, még egy hadseregnél is”.

A könyv erejét megtapasztalhatták már a reformáció idejében, ebben a lassú forradalomban. A könyvnyomtatás megszületése a 15. század közepén még nem jelentette egyúttal a könyv forradalmát, nem következtek be változások egyik napról a másikra sem a társadalomban, sem a gondolkodásban. A tudás régi modelljének megkérdőjelezéséhez nem volt elég önmagában a könyv, sem

az újvilág felfedezése: a szó konkrét és átvitt értelmében is az írásközpontú reformáció kellett hozzá, hogy a 16. század a könyv és Európa-szerte az anyanyelvi kultúra százada legyen, hogy aztán az ellenreformációs barokk vakító pompája mögött az 1630-as évekre eljussunk a teljes ismeretelméleti újrendezéshez, Descartes-hoz és a modern gondolkodáshoz. A lutheri reformáció sikerének egyik kulcsa a mediaticizáció volt, noha maga Luther kezdetben még félt a könyv hatásaitól, mondván: „*az emberek túl sokat, túl gyorsan és józan belátás nélkül olvasnak*”. Kálvin segítette volna az olvasmányok helyes megválogatását és az írás értelmezését, a mi Kölcseynek pedig a Parainesisben végét jósolta annak a nemzetnek, „*mely írott parancsokat némán olvas, s vakon engedelmeskedik*”.

Ömlenek ránk a hírek a képernyőkről, elerőtlenedünk bele. Mert ebben a mai áradatban, az erőszak és az ostobaság igéi közt, mi nem gondolkozunk, s nem vesszük észre az Igét, amelynek igazán ereje van.

Kékesi László linómetszete

*Lenkey János (1807–1850) huszártábornok emlékét idézi
(a leszármazott dr. Lenkey Istvánnak készített ex librisre – tévesen –
Lenkey Károly portréja került)*

A NÉZŐ • PONT MEGJELENÉSÉT 2014-BEN TÁMOGATTA

Nemzeti Kulturális Alap

KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
BLONDEX KFT. – Debrecen
CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. – Debrecen
HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
SER–MÜLLER KFT. – Debrecen, Hajdúböszörmény
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest
UJVÁRY ZOLTÁN professor emeritus – Debrecen

www.tit.hu

A NÉZŐ • PONT ELŐFIZETŐI A 2014. ÉVBEN

BAKONSZEG

Fenyvesvölgyiné Tóth Mária Zsuzsanna

BUDAPEST

prof. Bánfi Tamás, dr. Batai Tibor, dr. Bolvári-Takács Gábor, dr. Feledy Balázs, Honvéd Együttes Nkft., dr. Koncz Gábor, Magyar Táncművészeti Főiskola, dr. Mayer József, Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Bényi Árpádné Lenke, Bereczki Gizella, Blondex Kft., Bodó István, Cívis Art Képerkeztető, Czentye János, Cserép Zsuzsanna, dr. Csohány János, Erdélyi Márta, Hegyi Rezsóné, Holló Lászlóné Maksa Olga, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kármán József, Kiss József, KLTE Baráti Köre Egyesület, Koncz Tibor, Korompai Balázs, Korompainé Mocsnik Marianna, Kós Károly Művészeti Szakközépiskola, dr. Kurucz Márta, dr. Lenkey Béla, Madarász Kathy Margit, Magyar né Ember Mária, Májer István, Maksai János, Máté László, dr. Nagy Attila, Nagy Zoltán, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László, dr. Papp Gyula, Péter-Szarka Dávid, Piskóty Teréz, dr. Ráthonyi György, Rózsa János, R. Poncz Mária, Sass Bálintné, Serfőző Attila, Suliszerviz Kft., Szabó András, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Tamás-Kis Andrásné, Tar Károly, T. Szoboszlai Katalin, Turcsányi Béla, professor emeritus Ujváry Zoltán, UroPath Bt., Vargáné Szabadka Tünde, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária

DERECSKE
Koncz Sándor

GÖMÖRSZŐLŐS
É. Kovács László

ÉRD
Skornnyák Ferencné
Turner Zsuzsanna

GYULA
Póka György

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY
Andorkó Mária, Formula Holding Kft., Hajdúböszörmény Város Önkormányzata, Hajdúsági Múzeum, Illyés András, Kiss Attila, Molnár Pál, Pálnagy Balászné, Sántha Antal, Szabadhajdú Nkft., Tarczy Péter,

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
Hézsó Ferenc

NAGYKANIZSA
Ludvig Zoltán és Ludvig Klára
Ludvig Nemzetközi Művésztelep
(Kisrécse – Kendlimajor)

KESZTHELY
dr. Sólyom Sándor

NYÍREGYHÁZA
Csordásné Szikora Erzsébet

KOMÁROM
Orbán Irén

PANNONHALMA
Gaál András

KONYÁR
Szőnyi Sándor

PÁRIZS
Józsa Judit,
Józsa Mónika

MÁLYINKA
dr. Szelekovszky Sándor

MOHÁCS
Imolay dr. Lenkey István,
Hegyibeszédesek Baráti Társasága

SZEKSZÁRD
Illyés Gyula Könyvtár,
Szabóné Papp Ibolya

MONOR
Kodály László

Médiapartnerek: *Agria; Héttorony Irodalmi Magazin; Lícium Médiaportál; Kisgrafika; Művészet és Barátai; Reformátusok Lapja; Szókimondó.*

DEBRECENI RÉGISÉGVÁSÁR

Kelet-Magyarország legnagyobb régiségvásárára 2015 márciusától szintén minden hónap 2. és 4. vasárnapján várja a gyűjtők mellett az alkalmanként több ezer érdeklődőt a debreceni Segner tér – Kishegyesi úti bevásárlóközpont parkolójában.

A NÉZŐ • PONT ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁSA

A folyóíratra 2015-ben is
változatlan feltételekkel lehet előfizetni.

Az előfizetési díj: 5.000 Ft.,
amely magában foglalja a postaköltséget
és az előfizetői ajándékkötetet.

A *Néző • Pont* hat alkalommal jelenik meg,
az alábbi tervezett ütemezésben:

63. kötet – február

64. kötet – április

65. kötet – május–június

66. kötet – július–augusztus;

67. kötet – október

68. kötet – december;

az ajándékkötetet, a *Kis esti könyv* című kiadványt,
az első előfizetett folyóiratpéldánnyal együtt postázom.

Az előfizetési díj átadható személyesen,
átutalható rózsaszínű postai utalványon a következő címre:
Dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

és banki átutalással az Oberbank AG bankszámlaszámára:

18400010–03516724–61000016

Kérem, hogy a megjegyzés rovatban tüntessék föl
a számlázási címet is!

*Megköszönve bizalmukat, szeretetüket, Áldott Karácsonyt és
Boldog Új Esztendőt kíván:*

Vitéz Ferenc

ELŐZETES

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

Kommentár

Érdeemes mindig többet tervezni, mint amennyit a feltételek előre jósolhatnak, vannak ugyanis ki nem számítható események, fordulatok – akár még a feltételek is változhatnak időközben. Igaz, hogy Debrecen Megyei Jogú Város 2014-ben nulla forinttal (tehát semmivel nem) támogatta a folyóirat megjelenését, az előző évi tisztességes városi hozzájárulásból sikerült némi összeget átcsoportosítani. Így a *Néző • Pont* jó gazdálkodásának – nemkülönben az NKA miniszteri kerete segítségnyújtásának, Balog Zoltán miniszter és Halász János korábbi államtitkár uraknak – köszönhetően mégis sikerült a terven felüli terjedelemben megjelenni: a 2014. évi hat szám összesen több mint hetedfélszáz oldalon látott napvilágot. A megemelt terjedelem sem engedi azonban, hogy minden előzetes téma- és cikk ígéretemnek eleget tudjak tenni. Ebben a *Vendégség* rovat gazdag kínálata is közrejátszott, mert az idén az irodalmi műhelyek (*Héttorony Irodalmi Magazin; Agria*) tagjaival, műhelyekhez szorosan nem kötődő szerzőkkel, illetve a versíró diákokkal együtt összesen 65 alkotó számára kínáltam bemutatkozási lehetőséget. Úgy érzem, ezzel a folyóirat és az olvasó egyaránt gazdagodott. Ez azt is jelenti, hogy már elkészült vagy majdnem kész írások, cikkek, elemzések a következő év lapszámaiban olvashatók majd el. Alább ezekből kínálok egy kisebb csokrot.

A FÁK ÉGIG ÉRNEK – KERESZTES ZSUZSA RONGYKÉPÉSZ KIÁLLÍTÁSÁRÓL

Keresztes Zsuzsa képzőművész, aki „rongyképzésként” határozza meg a saját alkotói identitását, hiszen a szövetekből, hulladékokból készíti autonóm, szándékolatlan festményhatású műalkotásait, *A fák égig érnek* című kiállítását hozta el Debrecenbe, újabb tárlatot rendez közben Budapesten, a TIT Stúdió Egyesület székházában is. A jövő évi első számban írok róla.

Keresztes Zsuzsa: Péter-Pál előtt

A MÚZSA ÁTVÁLTOZÁSAI

Turcsányi Béla festőművész igazi megújulásának lehettünk tanúi november elején rendezett debreceni kiállításán. Klasszikus témákat gondolt újra, itt drámai erővel, ott lírai áttűnésekkel, letisztult forma- és színvilággal *Életérzések, hangulatok* című sorozatában.

Turcsányi Béla: A Múza

TÖRÉKENY ASSZONY EZER ALAKBAN

Holló László múzsájáról, Maksa Olgáról (illetve a művész róla készített képeiről és grafikáiról) született meg egy kisded, kis példányszámú album az év végén – a reprodukciókat készítő szerzőtársam H. Csongrády Márta (szintén Holló László-díjas) fotóművész volt. A folyóirat következő számában az új könyv egy részletét közlöm olyan Holló-grafikákkal illusztrálva, melyek eddig ismeretlenek voltak a közönség előtt.

Holló László tusgrafikája (1959. I. 19.)

ÁTTEKINTÉS A DÓZSA GYÖRGY-ILLUSZTRÁCIÓKRÓL

Az 1514. évi parasztháború és Székely (Dózsa) György kivégzésének 500. évfordulójára emlékeztünk az idén. Ebből az alkalomból tekintetem át a jelentősebb Dózsa György-illusztrációkat, Derkovits Gyula és Kondor Béla grafikai sorozatait, felidézve a korabeli vagy a társművészeti ábrázolásokat is.

TARTALOM

<i>Egy bögre életei</i> (Uzonyi Ferenc festményeihez)	
<i>Reggel a téren; Ezeregy hajnal idézete; Kortyoltál bíbor ködöt</i>	497
<i>Ülő nő szőlőfirttel</i> (Deák László szobrához)	500
„Színedbe szerelmes madár”	
<i>(Emlékezés a 80 éve született Ladányi Mihályra)</i>	501
<i>Múzeumi Kurír</i>	
A NAGY HÁBORÚ EMLÉKEZETE	
Első világháborús emlékhelyek a Református Kollégiumban	516
<i>Irodalmi Magazin – 2014/nyár</i>	517
Művészek a csatatéren Mednyánszkytól Herman Lipótig	518
Mednyánszky a harctéri „öregúr”	519
Zádor István nyugalma	523
Vadász Miklós vázlatai	523
Vaszary János „háborús csendéletei”	524
A háborúban megérett Herman Lipót	526
MÚZEUMI HÍREK	
<i>(Gaál András kiállítása a Semmelwies Szalonban; A Fazekasok Hajdú- bőszörményben; Grotoszki világ; Derecskéről Szőluba a Koreai-Magyar hídon; Debrecen virágváros; Az államalapító büszkje a nyíradonyi szoborparkban; „Virágok az egyházművészetben”; Toulouse-Lautrec világa; Látvány és gondolat; Az élet szép – Tenéked magyarázom; Még egyszer: az élet szépségéről; Öregdiák; Etno-art a Szilágyságból; Somogyi Győző 600 műve a Vigadóban; Száz év a kincsestárban)</i>	528
<i>Pezi-e (Baráth Pál festőművész kiállítása a Benedek Galériában)</i>	538
<i>Fekete sugarak alatt (vers)</i>	543
Újabb magángyűjteményt mutattak be Debrecenben	544
Természet-mélyből fölemelkedő emberlátomások	
<i>(Kiállítások Kurucz D. István születésének centenáriumán)</i>	548
Gajdán Zsuzsa jubileuma	
<i>Emlékek zárványai – Tarczy Péter írása</i>	550
MÚZEUMI HÍREK	
<i>(10 éves lett a Kiskunsági Alkotótábor; Magyar művészekkel ünnepelt a 25 éves Konecz Galéria; 500+1 – az európai grafika ünnepe; Gonda Zoltán állandó kiállítása Tégláson; Mesélő képek Koday Lászlótól; Őszi termés Hajdú-Biharban; Élmények és érzések a Tető Galériában, Cserépre álmódva – Bothné Dóra kiállításai; Szobrot kapott az Akadémia legnagyobb támogatója; Jazz feelings; Potyók Tamás Szín-képei a Kenézy Art Galériában; 100 éves a bölcsészkar; Csodálatos szakralitás)</i>	552
<i>Labirintus (vers Walter Gábor emlékére)</i>	562
Görgényi István „kettős élete” (Az egyetlen ismert, a diktatúrában festett sorozat a forradalomról)	565
Ötvenhat keserű fénye	
<i>(Bényi Árpád '56-os sorozata várja a megajándékozottat)</i>	569

VENDÉGSÉG

Matyikó Sebestyén József: <i>Táncosok forognak a hóban</i>	572
Bényei József <i>Arokparti fű</i> című új kötetéből (László Ákos grafikáival) <i>Csonttenyér; Ágrólszakadt; Holdárnyék; A kis királyfi</i>	573
A hetedik – Tóth Dénes „leltárkönyvéről”; írásai a <i>Diáriumból</i> : <i>A nyárspolgár; Aerofóbia 1–3.</i>	576
Sólyom Sándor: <i>2014. 07. 17.</i>	581
Sólyom Sándor spanyol fordításaiból (<i>Antinio Gómez, Elías Moro Cuellar,</i> <i>Carlos Alcorta versei</i>)	582
Sólyom Sándor kisgrafikai gyűjteménye a kollégiumi Nagykönyvtárban	585
Serfőző Attila versei: <i>Befelé; Lehetnék; Zsenge; Ha; Ablaknál</i>	586
Tar Károly költő Holló László-díjat kapott	588
Tar Károly versei: <i>Építs bátran nagy tornyokat! Ó, te csodás szépség;</i> <i>Szorítsd öködbe! A csend</i> (részlet)	589

SZÓ ÉS KÉP

„Széles vásznú” versek	592
Váci András művészetéről és Váci Mihály-illusztrációiról	597
<i>Labirintus</i> (vers, 1991)	611
<i>Labirintus</i> (A MAOE tematikus nagykiállítása Szentendrén)	612

MARGÓ

<i>Magyar Napló</i> – 2014/augusztus; szeptember; október	616
Azonosságteremtő kollégiumi tudat (Fekete Károly–Barcza János: <i>Órállók és örökhagyók. Műalkotások a Debreceni Református Kollégiumban</i>)	618
<i>ÁBÉCÉ</i> – könyvekről, folyóiratokról	620
(<i>Agria</i> – 2014/ősz; Borbás Gabriella Dóra: <i>A Biblia mint kommunikációs tan- könyv</i> ; Ditrői Ákos: <i>Az erősség gyökerei</i> ; Susan Kren: <i>Kendra életei; Művészet és Barátai</i> ; H. Kliment Kata: <i>Fények és árnyékok; Szókimondó</i> – 2014/ augusztus, szeptember; Gábor Marianne emlékezete; Zempléni Múza – 2014/nyár)	

IRODALMI HÍREK

(*Álmodó magyarok* – „irodalmi csomópontok”; Szabó Magda-émlékest;
Pilinszky-est: „Isten nélkül üres a világ”; Megmoldult a kiállítás; Regény
után film is készül Könyves Tóth Mihályról; *Az Ige ereje régen és most*) 627

Előzetes a következő szám tartalmából

(Keresztes Zsuzsa rongyképész kiállításai; Turcsányi Béla
új festménysorozata; *Törékeny asszony ezer alakban* – könyv Holló László
Múzsájáról; Áttekintés a Dózsa György-illusztrációkról) 637

További tervezett írások a 2015. évi első szám(ok)ban:

Kötőjelek – asszociációk szobrok és Rippl-Rónai-képek között; Kitekintő
kolozsvári kiállításokra; *Szépen magyarul, szépen emberül* – Ködöböcz Gábor
tanulmányai, esszéi és pályaképei; Csontos János: *Karnevál; Nyitott műhely;*
Olvasható kép, látható szöveg; Márai Sándor publicisztikájáról;
Versek a Labirintusból; Szívek a síneken (tárcanovellák)